

ZBIÓR
RAPORTÓW NAUKOWYCH

Pytania. Odpowiedzi.
Hipotezy: nauka XXI stulecie

Гданьск
30.05.2014 - 31.05.2014

Część 5

СБОРНИК
НАУЧНЫХ ДОКЛАДОВ

Вопросы. Ответы.
Гипотезы: наука XXI век

Gdańsk
30.05.2014 - 31.05.2014

Часть 5

УДК 8.2+8.1.1.1.1.1 +8.0.1.8+082

ББК 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zl.): bezpłatnie

Zbiór raportów naukowych.

Z 40 Zbiór raportów naukowych. „Pytania. Odpowiedzi. Hipotezy: nauka XXI stulecie„. (30.05.2014 - 31.05.2014) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2014. - 164 str.

ISBN: 978-83-64652-39-4 (t.5)

Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 30.05.2014 - 31.05.2014 roku. Gdańsk.

Część 5.

УДК 8.2+8.1.1.1.1.1 +8.0.1.8+082

ББК 94

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane.

Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

Obowiązkowym jest odniesienie do zbioru.

Warszawa 2014

ISBN: 978-83-64652-39-4 (t.5)

"Diamond trading tour" ©

1. Абламская Е.В.	7
КРЫЛАТЫЕ СЛОВА КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН	
2. Гибралтарская О.Н.	11
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА XX ВЕКА В СВЕТЕ НОВОЙ НАУЧНОЙ ПАРАДИГМЫ	
3. Бабкина К.И.	15
АГИОГРАФИЧЕСКОЕ НАЧАЛО В РОМАНЕ Л. УЛИЦКОЙ «ДАНИЭЛЬ ШТАЙН, ПЕРЕВОДЧИК»	
4. Дубровська О.Т.	19
ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ЛІРИЧНОГО ЖАНРУ ОДИ В НІМЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХVІІІ СТ.	
5. Камилова С.Э.	24
ПРОБЛЕМА ЖАНРОВОЙ ТИПОЛОГИИ В СОВРЕМЕННОМ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ	
6. Смушак Т. В.	30
ТИПОЛОГІЯ ГЕНЕЗИ АВТОБІОГРАФІЧНОЇ ПОВІСТІ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ “БЕЗ КОРИННЯ” ТА АВТОБІОГРАФІЧНОГО РОМАНУ ІРЕН НЕМИРОВСЬКИ “ВИНО САМОТНОСТІ”	
7. Задорожна О. С.	41
ОБРАЗНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ЕТНОМАРГІНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЦИСТИКИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО)	
8. Пашкевич О.И.	47
СИМВОЛИЧЕСКИЙ ОБРАЗ МУЗЫКАЛЬНОГО ИНСТРУМЕНТА ХОМУСА В ТВОРЧЕСТВЕ ЯКУТСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ	
9. Mirtskhulava L. V.	50
ORIGINALITIES OF MASS LITERATURE	
10. Хунагова А.Р.	52
СОЦИАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ПОЗВОЛЯЮЩИЕ РАСКРЫТЬ ОСНОВНЫЕ ПРИЗНАКИ КОНЦЕПТА «МОДА» В РУССКОЙ И АДЫГЕЙСКОЙ КУЛЬТУРАХ	
11. Хусаинова А.Ж.	56
РОЛЬ ЯЗЫКОВОЙ ОЦЕНКИ В ТЕКСТАХ ФОЛЬКЛОРНОЙ ПРОЗЫ	

12. Коваленко О.В., Пустовойченко Д.В..... 59
МОВНА КАРТИНА СВІТУ В АСПЕКТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ
13. Крук З. М. 64
КОРЕЛЯЦІЯ ДЕЙКТИЧНИХ ФУНКЦІЙ ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ І ТЕМПОРАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ
14. Куренкова Т.Н..... 70
МИКРОПОЛЕ «ПЕРВЫЕ БЛЮДА» ПОДПОЛЯ «БЛЮДА» МИКРОПОЛЯ «ПИЩА» ЛСП «ЕДА» В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Н. В. ГОГОЛЯ, А.П. ЧЕХОВА, М. А. БУЛГАКОВА
15. Маймакова А.Д. 72
О ПРИНЦИПАХ ОТБОРА СЛОВ ДЛЯ УЧЕБНОГО СЛОВАРЯ РУССКОГО ЯЗЫКА
16. Подопригора А. К. 78
СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПОЯВЛЕНИЯ ЗАИМСТВОВАНИЙ (СЛОВ ИНОСТРАННОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ) НА ПРИМЕРЕ РУССКОГО И ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКОВ
17. Руденко М. А. 85
НЕОЛОГИЗМИ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ «МАЙДАНІВСЬКОГО» ТА «ПОСТМАЙДАНІВСЬКОГО» ПЕРІОДІВ
18. Шихалева И.А., Оберенко А.С..... 88
ДВИЖЕНИЕ ЧАСТОТЫ ОСНОВНОГО ТОНА В НАЗЫВНОМ ПРЕДЛОЖЕНИИ (НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА)
19. Шкурашівська Л. М..... 91
ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЗМІСТОВОГО ВИДІЛЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ
20. Тихоновська Г.С. 97
ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ КООПЕРАЦІЇ У МОВЛЕННЕВИХ АКТАХ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ПРОЗІ
21. Святкина М.А. 103
НЕВЕРБАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ В ДЕТСКИХ ТЕЛЕВИЗИОННЫХ ПЕРЕДАЧАХ ОБУЧАЮЩЕГО ХАРАКТЕРА

22. Петрова О.Г.	106
ПРИЕМ СТОЛКНОВЕНИЯ РАЗНОСТИЛЕВОЙ ЛЕКСИКИ В ИДИОС- ТИЛЕ Н.М.ТЕККЕРЕЯ	
23. Колесник М.Ю., Приймак Т.П.	109
РОЛЬ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СИСТЕ- МІ МОВИ-РЕЦЕПТОРА	
24. Kudryashov I.A.	113
CHARACTER AND AUTHOR IMAGES AS THE CENTRAL LITERARY TEXT CATEGORIES	
25. Садовая А.Ю.	115
ЗООСИМВОЛЫ В КОМПАРАТИВНЫХ ПАРЕМИЯХ	
26. Коваль О.А.	121
МІФ ТА РЕАЛЬНІСТЬ У РОМАНІ Г.МЕЛВІЛЛА «МОБІ ДІК»	
27. Пятков А.Г., Маслова О.В., Медведева Т.Е.	124
ТРУДНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ONLINE-ТЕСТИРОВАНИЯ КАК ФОРМЫ КОНТРОЛЯ ЗНАНИЙ	
28. Рудичик О.М.	129
МІСЦЕ ЛІНГВОСПЕЦИФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТУ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ	
29. Ткачук К. П., Сахарнюк О.М.	133
ESSAY AS AN EDUCATIONAL TOOL FOR IMPROVING ENGLISH WRITING SKILLS	
30. Колесник М.Ю., Вакарчук К.В.	136
ХРОНОЛОГІЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКУ МОВУ	
31. Колесник М.Ю., Лукашик Н.М.	139
РОЛЬ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ	
32. Лопатина О.В.	142
ДИСКУРС И ЕГО ТИПОЛОГИЯ	
33. Шарипова В.Э.	146
ТЕНДЕНЦИИ В НАЗВАНИЯХ ПРОФЕССИЙ	
34. Горинская Н.В.	150
ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОДНОСОСТАВНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В ТВОРЧЕСТВЕ М.И.ЦВЕТАЕВОЙ	

35. Чепурна З.В., Лисенко Г.Л. 153
ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З ОНОМАСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ
У ПЕРЕКЛАДІ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ
36. Десятник А.В. 156
НОМІНАЛІЗАЦІЯ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ ТА ОСО-
БЛИВОСТІ ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ
37. Бондаренко Т. 158
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ПОЛІТИЧНИХ
ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ТА ГАЗЕТНИХ ПОВІДОМЛЕННЯХ
38. Сереброва Л.М., Павловська Л.І. 162
ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ НАУКОВО-
ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ В АСПЕКТІ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВИЧОК ЧИ-
ТАННЯ

КРЫЛАТЫЕ СЛОВА КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН

Ключевые слова/Keywords: крылатые слова/winged words, комедия / comedy, языковая индивидуальность/linguistic identity.

Одним из средств образной и выразительной речи современного русского языка являются крылатые слова – «устойчивый фразеологизм образного или афористического характера, вошедший в лексику из исторических либо литературных источников и получивший широкое распространение благодаря своей выразительности» [1, с.93].

Несмотря на то, что крылатые выражения является предметом исследования многих языковедов, выяснение природы и специфики этих языковых феноменов и сегодня остается одной из перспективных задач современной лингвистики.

Крылатые единицы любого языка относятся к наиболее мобильным слоям лексического фонда. Во многом именно благодаря им язык приобретает ярко выраженную национальную окраску.

Существуют как минимум два обязательных условия, которые позволяют фразе считаться крылатой: доказанный исторический источник и постоянное присутствие в лексическом фонде. Источниками крылатых выражений могут быть мифы, фольклор, литература, публицистика, мемуары, речи известных людей. К числу наиболее продуктивных литературно-художественных текстов, из которых извлекаются крылатые выражения, безусловно, относятся отдельные комедии, басни, сатирические романы, повести, рассказы, мифы, легенды и т.п. Чем известнее источник крылатого слова или фразы, чем оригинальнее мысль, заложенная в нем, тем больше шансов у крылатого выражения закрепиться в языковой системе.

Что же касается причин извлечения из целостного контекста именно этой фразы, которая начинает свое независимое от первоисточника, летучее существование, то, по-видимому, следует говорить и о наличии особого номинативного вакуума, о не нареченных конкретно-типовых жизненных ситуациях, о коммуникативной востребованности подобного (заклученного в данном отрывке текста) многозначного смысла и оригинальной формы выражения.

С развитием кинематографа в разряд источников крылатых слов в выражений попали и художественные фильмы. Некоторые из них, по причине большой популярности, буквально оказались разобранными на цитаты.

Классикой современного кино стали комедии Леонида Гайдая, неповторимого мастера советской эксцентрической и сатирической комедии. Они и сегодня пользуются большой популярностью. Причем, как показывают опросы и рейтинги, основной зритель комедий Гайдая сегодня – это вовсе не пенсионеры, носталь-

гирующие по 60-м, 70-м годам XX в. Это современные молодые люди в возрасте от 20 до 35 лет. В фильмах Гайдая создано много жизненных, правдоподобных ситуаций, в которых люди находят себя. И именно поэтому большинство фраз и выражений из гайдаевских комедий стали крылатыми. Как известно, юмор национален. И это по отношению к Гайдаю очень верно. Ведь фильмы этого режиссёра не очень приняли на Западе. Это наш, отечественный хит для внутреннего потребления.

У Л. Гайдая был особый дар на использование слов в комедии. Он считал, что в кинокомедии должно быть как можно меньше слов, а те, которые есть, обязаны быть лаконичными, отточенными, бьющими точно в цель. Вероятно, поэтому многие фразы из комедий Гайдая стали крылатыми.

Сегодня десятки остроумных цитат из фильмов этого талантливого режиссёра живут самостоятельной жизнью. И употребляя их в своей повседневной речи, мы даже не всегда вспоминаем о первоисточнике.

Так, признанная классика, замечательная советская комедия режиссёра Леонида Гайдая «Иван Васильевич меняет профессию», появившаяся на экранах в 1973 году, «построенная» на основе театральной пьесы Михаила Булгакова «Иван Васильевич», стала успешным творческим переосмыслением литературного оригинала с помощью комических трюков и эксцентрики. Многие фразы из комедии стали крылатыми и используются не просто так, а с целью выразить таким образом те или иные чувства, дать характеристику объекта или оценку ситуации.

Выражения из комедии «Иван Васильевич меняет профессию», ставшие крылатыми, часто встречающиеся в нашей повседневной речи, можно условно разделить на несколько лексико-семантических групп:

1. Сетование на судьбу:

А вы думаете, нам, царям, легко? Оставь меня старушка, я в печали! – Житие мое... Какое житие твое, пес смердящий, ты посмотри на себя! Житие! Меня терзают смутные сомненья. Эх, Марфуша... Нам ли быть в печали?

2. Угрозы, приказы, просьбы, пожелания:

Ну, борода многогрешная, ежели за тобой что худое проведу! Я на вас жалобу подам коллективную! Отворяй, собака! Положь трубку! А-а, да ты, холоп, не уймешься! Живьем брать демонов! Введите гражданина посла. Я требую продолжения банкета! Не приставай к царю! Танцуют все! Кудесник, отправляй меня назад! Пусть на обратном пути Казань возьмут. Ну, чтоб два раза не ездить. Эта роль ругательная, и я прошу ее ко мне не применять! Вот лица попрошу не касаться. Вы на мне дыру протрете. На мне узоров нету и цветы не растут. Вы б пока переоделись в свое, в царское. Не вели казнить, великий государь-надежа. Вели слово молвить. Смотреть надо за вещами, когда в комнату входишь. Граждане, храните деньги в сберегательной кассе! Если, конечно, они у вас есть. Женись, хороняка, князь отпускает ее. Закусывайте, Маргарита Васильевна, закусывайте, все оплачено.

3. Огромное восхищение:

Ах, боярыня, красотой лепа, червлена губами, бровьми союза. Красота-то какая! Лепота! Боже мой! Какой текст! Какие слова! Видел чудеса техники, но тако-го! Видал, какую машину изобрели! Все-то ты в трудах, великий государь, аки плела. Да! Заморская икра... Баклажанная! Вот что крест животворящий делает!

4. Возмущение, негодование:

Если бы вы были моей женой, я бы повесился. Сейчас милиция разберется, кто из нас холоп! Борисуку на царство?! Какой паразит осмелился сломать двери в царское помещение? Разве их для того вешали, чтобы вы их ломали? Ой, бесовская одежда! Ох, искушение! Ты пошто боярыню обидел, смерд? Да ты что, сукин сын, самозванец, казённые земли разбазариваешь?! Так никаких волосей не напасёшься! Ты на что, царская морда, намекаешь? Накурил, надымил и, конечно, еще не обедал. Ты как челобитную царю подаешь?!
б. Констатация факта:

Были демоны, мы этого не отрицаем, но они самоликвидировались. В милицию замели, дело шьют. Все, все что нажил непосильным трудом, все же погибло. Я бросаю мужа, этого святого человека со всеми удобствами. Замуровали, демоны! Жалую тебе шубу с царского плеча. Казань-то наша! Мы ее давным-давно взяли О, да ты, ваше благородие, нарезался! Раз уж взяли, так уж и быть, не обратно же им отдавать. Собака с милицией обещали прийти У меня сегодня в кафе увели перчатки, и я полюбила другого. Боже мой, ну, и домик у нас! То обворовывают, то обзываются.

Как видим, прижившихся цитат из фильма крайне много, причем значительная их часть – из булгаковской пьесы-первоисточника, но многие из них Леонид Гайдай интерпретировал сам:

Расширил выражения, взятые из пьесы: В комедии использовано такое выражение, как Какое *жизние твоё*, пес смердящий, ты посмотри на себя! В первоисточнике же употреблено следующее: Пес смердящий! Какое *жизние?*

Сузил выражения, взятые из пьесы: Видел чудеса техники, но *такого!* (в комедии). Видел чудеса техники, но *такого никогда!* (в первоисточнике). Ах, боярыня, красотю лепя, червлена губами, бровьми союза (в комедии). Ах, боярыня, красотю лепя, червлена губами, бровьми союза, *телом изобильна* (в первоисточнике).

Заменил в выражении из пьесы одно слово или словосочетание другим: Я требую продолжения *банкета!* (в комедии) и Я требую продолжения *танца!* (в первоисточнике). Жалую тебе *шубу* с царского плеча (в комедии). Жалую тебе *рясу* с царского плеча (в первоисточнике). Если бы вы были *моей женой*, я бы повесился! (в комедии). Если бы вы были *на месте Зинаиды Михайловны*, я бы повесился! (в первоисточнике).

Заменил в выражении из пьесы слова со значением множественного числа на слова со значением единственного числа: Я на вас жалобу *подам* коллективную! (в комедии) и Мы на вас коллективную жалобу *подадим* (в первоисточнике). Все, что нажил *непосильным трудом*, все же погибло! (в комедии). Все, что нажил *непосильными трудами*, все погибло! (в первоисточнике). И наоборот: Меня *терзают смутные сомненья* (в комедии). Меня *терзает смутное сомненье* (в первоисточнике). Были демоны, мы этого *не отрицаем* (в комедии). Были демоны, этого *не отрицаю* (в первоисточнике).

Поменял местами слова в выражении из пьесы: Ты пошто боярыню обидел, смерд? (в комедии). Почто ты боярыню обидел, смерд? (в первоисточнике). Головы *им* отрубят, и всего делов! (в комедии). Им *головы* отрубят, и всего делов! (в первоисточнике). Вот *лица* попрошу не касаться (в комедии). Пропошу не касаться *лица!* (в первоисточнике).

Поменял стилистическую принадлежность слова: слово нейтрального стиля заменил на разговорное: Бориску на царство!? (в комедии). Бориса на царство!? (в первоисточнике).

Создал сложное слово и заменил им простое из пьесы: Были демоны, мы этого не отрицаем, но они самоликвидировались (в комедии). Были демоны, этого не отрицаю, но они ликвидировались (в первоисточнике).

Некоторые выражения в комедии Гайдая были взяты из пьесы Булгакова без интерпретаций. Это такие выражения, как:

Оставь меня старушка, я в печали! Отворяй, собака! Отведай ты из моего кубка. Не вели казнить, великий государь! Женись, хороняка! Князь отпускает ее. На мне узоров нету и цветы не растут. Вы на мне дыру протрете. Все-то ты в трудах, великий государь, аки пчела. Ох, бесовская одежда! Ох, искушение! Эта роль ругательная, и я попрошу ее ко мне не применять!

Однако есть в комедии и фразы, ставшие крылатыми, которые сочинены самим режиссёром. А поскольку Леонид Гайдай был непревзойдённым мастером комедийного слова, то его авторские выражения живут и активно употребляются в нашей речи и сегодня:

Замуровали, демоны! Тамбовский волк тебе боярин! Царь, очень приятно, Царь. Граждане, храните деньги в сберегательной кассе! Если, конечно, они у вас есть. Танцуют все! Красота-то какая! Лепота! Боже мой! Какой текст! Какие слова! А вы думаете, нам, царям, легко? Живём брать демонов!И тебя вылечат, и тебя тоже вылечат... и меня вылечат.

Казань брал, Астрахань брал, Ревель брал, Шпака – не брал! Икра красная, икра черная... Да! Заморская икра... Баклажанная!

Таким образом, крылатые выражения из советского кино занимают довольно важное место в лексическом и фразеологическом фонде носителей русского языка, ибо употребляются регулярно. Несомненная ценность данных языковых единиц состоит в том, что, во-первых, они помогают экономить время при описании той или иной ситуации, а во-вторых, они легко интерпретируются адресатом, поскольку являются социокультурным феноменом.

Литература

1. Большой фразеологический словарь русского языка. Значение. Употребление. Культурологический комментарий / Отв. ред. д-р филол. наук В.Н. Телия. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2006 – 784 с.

РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА XX ВЕКА В СВЕТЕ НОВОЙ НАУЧНОЙ ПАРАДИГМЫ

Ключевые слова: парадигма, литература, миф, Серебряный век, новая русская литература, творчество.

Keywords: Paradigm, literature, myth, Silver Age, new Russian literature, art.

На вопрос «Что же такое «новая русская литература»?» существуют различные ответы. Однако многие отмечают, что «для уяснения судьбы русской литературы не только ушедшего XX века, но и наступившего XXI века 1920-е годы остались ключевыми»[1], «генетически всего ближе мы к литературе 20-х – начала 30-х гг.: тогда начиналось то, свидетелями конца чего нам суждено быть»[2].

Указанный исследователями период неразрывно связан с тенденциями Серебряного века, который на современном этапе вызывает особый научный интерес. Определение границ Серебряного века представляется очень расплывчатым, особенно на его исходе. Безусловно, границы раздвигаются, если принять во внимание феномен эмиграции, опиравшейся на традиции Серебряного века, или творческий импульс ряда художников, продолжавших писать в новых исторических условиях (Б. Пастернак, А. Ахматова, О. Мандельштам, Д. Андреев). Изучение творчества последних требует специфического подхода, позволяющего учитывать ряд объективных исторических факторов: невозможность своевременно публиковаться по цензурным причинам, искусственно созданный культурный вакуум, в котором оказались писатели, общественное и политическое давление. Все это создало в русской литературе беспрецедентную ситуацию – произведения подобных авторов стали неотъемлемой частью всего литературного процесса XX века по времени написания, опубликования и интерпретации.

В данной статье предлагается рассматривать русскую литературу XX века с использованием терминов и понятий современной антропоцентрической научной парадигмы.

Результаты проведенного исследования позволяют вычленив в творческой системе Д. Андреева несколько основных компонентов: мифотворчество – создание художественного мифа как подлинной реальности; идея художественного синтеза, выразившаяся в сочетании жанров мистерии и поэмы; мистериальное миромоделирование, основанное на эстетической концепции Поэта-вестника и философском осмыслении идей В. Соловьева. Все это указывает на то, что творчество Д. Андреева вне какого-либо одного направления или течения и правомерно лишь вычленение особенностей его художественного метода.

Л. Якимова, исследуя роман Леонова «Пирамида», говорит о художественном методе магического реализма, известного по творениям Данте, Гете, Булгакова.

Г. Муриков говорит о «наважденческом» художественном методе, опирающимся на своеобразное сослагательное наклонение исторического процесса»,

«мнимый спектакль предполагаемого повествования, запечатленный автором» [3]. На правомерность этого высказывания относительно творчества Д. Андреева указывает его особое метафилософское осмысление истории, видение не только реальных исторических процессов, но и метаисторических, «протекающих в тех слоях нематериального бытия, которые... просвечивают иногда сквозь процесс, воспринимаемый нами как история» [4]. «Мнимый спектакль» как нельзя лучше определяет специфику «Железной мистерии», представляющей драматическое действие в многослойном пространстве, прозреваемом лишь избранными с особым зрением и сверхслухом, то есть «предполагаемого повествования, запечатленного автором».

Померанец, проанализировавший лирику Д. Андреева, вводит термин «андреевский сюрреализм» [5].

В Америке 40-х годов термин «магический реализм», впервые взятый в кавычки А. Ф. Кофманом, был подхвачен венесуэльским писателем Артуро Усларо Пьетри, определившим его как «поэтическое озарение» или «поэтическое отрицание реальности» [3]. Эти понятия являются наиболее характерными для мироощущения Д. Андреева – поэта-мистика, поэта-философа, проповедующего иное мироустройство и иные ценности.

Идеи соборности и софийности В. Соловьева и его последователей Бердяева, С. Булгакова и особенно Флоренского в творчестве Д. Андреева представлены в виде объединения всех иерархий в Розу Мира, в виде особого богослужения – мистерии как синтетического действия.

Связующим звеном между идеей соборности и софийности является женское начало как неперемный компонент Розы Мира. В интерпретации женских образов отразились основные компоненты культурной парадигмы XX века:

1. философские идеи о Софии Премудрости Божией, о реальности искусства как «высшей реальности», о необходимости вестнической инстанции, составляемой из Поэтов;

2. эстетические идеи о женской ипостаси Мировой Души;

3. художественная реализация идеи гармонии – отрывок «Время неслось, и я резвой Наташей...» отличается мелодичностью, ритмичностью и высокохудожественностью.

Миф о Китеже – невидимом граде, преобразован Д. Андреевым в систему тройного Петербурга, в интерпретации которого наблюдается использование литературной традиции и сопоставимость с Петербургом А. Ахматовой.

Миф о Поэте и его предназначении является основным в творческой системе Д. Андреева. Этому вопросу художник посвятил часть своего философского трактата «Роза мира» и определил основополагающим в «Железной мистерии»: вся композиционная структура подчинена эволюции главного героя – Вестника и Поэта; все стилистические средства используются для реализации эстетической концепции Поэта-демиурга. Так, цветовая символика полностью подчинена концепции синих и красных эпох, олицетворяющих расцвет и падение духа Поэта-демиурга в первую очередь. Удивительно созвучно концепции Д. Андреева понимание грузинского поэта XIX века, Н. Бараташвили, у которого синему цвету посвящено одно из лучших стихотворений «Цвет небесный синий цвет...», известного в переводе Б. Пастернака. На основе подстрочного перевода [6] выявляется

соприкосновение трактовок этого цвета у Д. Андреева и Н. Бараташвили в следующих аспектах:

1) у Бараташвили так же синонимичны понятия – небесный, синий: «Цвет неба, синий цвет»;

2) эти цвета имеют то же символическое значение – а) первопричина всего: «Взамен небо синее // Окропит меня росой небесной», «Дума заветная // Зовет меня в самую высь неба, // Чтобы, истаявшему от любви, Слиться мне с синим цветом»; б) знак иного: «Первозданный цвет // И нездешний, // Любил я с отрочества».

Показательно, что осмысление синего как цвета мечты было характерно и для Маяковского-ребенка: «Выбрать день самый синий, чтобы на улицах улыбающиеся милиционеры всем в этот день раздавали апельсины. В этой фразе «детская цветная мечта Маяковского: милиционеры в белоснежной форме, синий воздух, оранжевые апельсины. Так рисуют дети, притом нынешние. Здесь мечта шестилетнего мальчишки, которого «не слышно» только возле красок, мальчишки особого – провидца» [7].

Через трактовку женских образов русской культуры высвечивается глубоко индивидуальный, особый, неординарный, по-своему новый взгляд на историю России и человечества в целом, историю культуры, искусства, литературы как носительницу духовного. Под ее знаком, как отмечает Д. Андреев, прошли XVIII – XIX века: «В XVIII веке становится явственным оскудение духовных рек, которыми питались корни православной праведности. В XIX веке лишь несколько человек[...]но по мере того, как церковь утрачивала значение духовной водительницы общества, выдвигалась новая инстанция, на которую перелгался этот долг и которая, в лице крупнейших своих представителей, этот долг отчетливо осознавала. Инстанция эта – вестничество» [7]. Галерея лиц этих крупнейших представителей вестничества в Книге X «Розы мира» начинается с метаисторической характеристики Пушкина, затем осваиваются трагические судьбы Лермонтова, Гоголя, исследуется миссия Достоевского, роль Тургенева, Толстого, Вл. Соловьева. Последняя 5 глава «Падение вестника» посвящена А. Блоку. В творчестве Д. Андреева сложным является вопрос слияния индивидуального сознания писателя с коллективной психологией его народа: «Более семидесяти лет большевизма вытравили из сознания русского человека религиозное мировоззрение. Постперестроечное мышление характеризуется крайней эклектичностью...» [3]. На наш взгляд, для Д. Андреева, «дореволюционное сознание русского человека было нормой, а последующее его состояние – искажением нормы» [3]. На это обстоятельство указывает и само произведение «Железная мистерия», действие которой разворачивается с завуалированных кровавых событий начала революции – 1916-1917 годов прошлого века, и сама дореволюционная эпоха, полная ожиданий, надежд, внимания к различным сторонам жизни, в том числе духовной, религиозной, как отмечает В. И. Грушецкий: «Этот прорыв в надмирное должен был произойти обязательно, он напряженно ожидался в начале века, чуткий слух художественных гениев нации улавливал отзвуки мировых, далеких и странных... Но пришел Октябрь... совершилась подмена, вместо ожидаемого расцвета духа наступило торжество плоти» [8].

Таким образом, художественный метод Д. Андреева совмещает в себе принципы магического, «наважденческого» реализма, мифотворчества, поскольку создаваемый мифологический космос мыслится как желаемая подлинная реальность, и включает следующие основные черты:

1. Органичный сплав реального и фантастического начал. Источником фантастического у Д. Андреева является его мистическое мироощущение и особое видение мира и человека, как взаимосвязанных и взаимопроникающих сфер, реальностей.

2. Многоплановость повествования, вытекающая из первой характерной черты. В произведении Д. Андреева «Железная мистерия» действие разворачивается не в двух, как у Леонова в «Пирамиде», планах: на земле и на небесах, а в многослойном пространстве, в котором особое значение имеют три слоя: «средний, нижний и верхний». С этим обстоятельством связаны особенности хронотопа и многочисленные временные смещения.

3. Особое значение приобретают цвет, звук, номинация, ритм, рифма, перифраз.

4. Обрабатываются все составляющие культурной парадигмы – знаковые явления, философское осмысление, содержательная форма, единый способ символизации.

Литература:

1. Клинг О. Тупики, открытия и «рабочие ошибки» эстетики 1920-х годов в документах эпохи // Вопросы литературы. – 2006. – №1. – С. 348.
2. Шаров В. Современная проза глазами прозаиков // Вопросы литературы. – 1996. – №1-2. – С. 235.
3. Теория литературы. – М.: Прогресс, 2001. – Т. IV. Литературный процесс. – С. 625.
4. Андреев Д. Л. Роза мира. Метафилософия истории. – М.: Руссико, 1991. – С. 274.
5. Померанц Г. Тюремная лирика Даниила Андреева // Октябрь. – 1991. – № 8. С. 157 – 160.
6. Пастернак Б. Л. Не я пишу стихи... М.: Сов. писатель, 1991. – С. 316.
7. Пистунова А. «В тишине грохота». Заметки о Маяковском художнике // Альманах библиофила. Вып. № XIX. – М.: Книга, 1985. – С. 239-240.
8. Грушецкий В. Человек синей эпохи // Андреев Д. Л. Роза мира. Метафилософия истории. – М.: Руссико, 1991. – С.283.

**АГИОГРАФИЧЕСКОЕ НАЧАЛО
В РОМАНЕ Л. УЛИЦКОЙ «ДАНИЭЛЬ ШТАЙН, ПЕРЕВОДЧИК»**

Ключевые слова: роман/novel, агиография/hagiography, патерик/patericon, монах/monk

Роман – это определенная целостная форма литературного произведения, ему свойственен конкретный тип художественной структуры, единая система своеобразных композиционных, образных, языковых признаков. Как пишет В. Кожин, «в романе центр тяжести перемещается на самое развитие событий и переживаний» [1, с. 335]. В этом, по мнению автора, заключается «основная идея» и «эстетическая реальность» произведения.

Роман – один из ведущих жанров литературы, дающий возможность проследить взаимодействие различных литературных структур. Агиография влияет на поэтику романа: видоизменяются персонажи, появляются повествовательные приемы, нехарактерные для литературы нашего времени. В произведениях современных русских романистов нередко заметны признаки агиографического жанра. Писатели при помощи различных житийных средств художественно воплощают образы праведников. Л. Улицкую привлекает высокий нравственный идеал, воплощенный в незаурядных личностях святых. Вариация житийного жанра проявляется в романе писательницы «Даниэль Штайн, переводчик».

Это произведение написано в 2006 г., в 2007 г. удостоено российской премии «Большая книга». В основу романа легла история жизни Освальда Руфайзена, его монашеское имя – брат Даниэль. Герой – католический монах-кармелит еврейского происхождения. Он известен тем, что во время Второй мировой войны спас с риском для жизни около трехсот узников гетто. В конце войны Даниэль принял крещение, стал католическим священником и уехал в Израиль, где продолжил служение людям. Именно в этом заключалась его миссия, по мнению самого монаха. В отношении идеологии роман вызвал множество споров православной и сионистской обществнности.

В произведении Л. Улицкой «Даниэль Штайн, переводчик» рассматривается такая основная проблема, как вопрос веры в обществе. «Еврейский вопрос – разумеется. Но – как частность. Как пример и урок. Как сгусток, концентрат и модель. Все-человеческий вопрос. Вопрос выживания человечества. Выбора стратегий спасения, которые рискуют оказаться векторами грядущей катастрофы» [2, с. 208].

Главное назначение жития – назидательное, дидактическое. Жизнь, подвиги, страдания святого рассматриваются как пример для подражания. С христианских позиций житие отвечает на вопросы бытия человека: что предопределяет его судьбу, насколько он свободен в выборе, в чем смысл страданий. Житие решает проблему свободы и необходимости с христианских позиций.

Роман «Даниэль Штайн, переводчик» наделен функциями древнерусской учительной литературы, к которой относятся как жития, так и патерики. Житие святого у Л. Улицкой получает воплощение в виде художественной формы патерики, отличающегося от жития тем, что в нем нет последовательного и полного описания жизни святого от его рождения до посмертных чудес; он включает в себя лишь наиболее занимательные и дидактические эпизоды его биографии.

Как пишут С.Н. Травников и Л.А. Ольшевская, «в центре повествования – один или несколько наиболее ярких, эпически выразительных эпизодов из жизни подвижника» [3, с. 144]. В романе «Даниэль Штайн, переводчик» повествование сосредоточено на таких знаковых моментах жизни героя, как расставание с братом и родителями во избежание смерти, побег Даниэля с целью избежать расстрела, спасение узников гетто с риском для собственной жизни, обращение в католическую веру и стремление посвятить жизнь служению Господу и людям.

Материал патерики как разновидности агиографии, разнородный с точки зрения авторства и времени возникновения, жанра и стиля, организовал прием «переписки». Это отчетливо проявляется в романе «Даниэль Штайн, переводчик», который целиком представляет собой общение посредством писем разных героев. Адресатом многих из них становится сам брат Даниэль. Своими переживаниями и наблюдениями он делится с Владиславом Клехом, родным братом Авигдором Штайном, Хильдой Энгель, Эммануэлем Лером и другими. Остальные герои также используют данный способ общения между собой: Павел Кочинский и Эва Манукян, Рита Ковач и Павел Кочинский, Хильда Энгель и ее мать, Авигдор

Штайн и Эва Манукян и др.

В патерике героическое в жизни монахов начиналось с малого, «с ежедневного тяжелого труда» [3, с. 154]. Испытания Даниэля возникают с того момента, как он становится сапожником в гестапо: «Кожы было так много, что работа сапожников затягивалась. Первые шесть недель нас не выпускали из тюрьмы, а потом выписали пропуск... Теперь мы должны были приходить в тюремную обувную мастерскую на работу» [4, с. 105]. Впоследствии брат Даниэль также много работал, в повседневном труде ему виделся залог праведной монашеской жизни, условие духовного совершенства и единения с народом.

В патерике пострижение в монахи расценивается не как бегство от мира, а как способ активного воздействия на течение и характер земной жизни. Факт, что Даниэль Штайн стал монахом, обусловлен тем, что он хотел мира и единства в религии, отсутствия межрелигиозной вражды. Об этом свидетельствует отрывок из его письма Владиславу Клеху, написанного в Хайфе в 1963 году: «Я хотел бы, чтобы некоторые евреи-христиане – а их в мире немало – могли вернуться в Израиль, и восстановилась бы церковь Иакова, Иерусалимская община, ведущая свое происхождение от той последней трапезы Учителя с Учениками, которую почитают все христиане мира. Пока не получается. Но несмотря ни на что, есть небольшая группа католиков, среди них есть и несколько крещеных евреев. Мы собираемся в арабской церкви, где наши братья дают нам возможность служить мессе в воскресенье вечером, после их службы» [4, с. 91].

Для патерикового свода характерен принцип парности в построении системы образов, что связано с темой духовной преемственности (учитель – ученик). Мо-

тив наставничества лежит в основе некоторых патериков, например, Синайского, где учитель и ученик, Иоанн Мосх и Софроний, совершают совместное хождение по монастырям христианского Востока. В романе «Даниэль Штайн, переводчик» главный герой, брат Даниэль, говорит о своем наставнике следующее: «Атеистом я никогда не был. Осознанно молиться начал лет в восемь, и просил я у Бога, чтобы он послал мне учителя, который научил бы меня правде. Я представлял себе учителя красивым, образованным, с длинными усами, похожим на президента Польши тех лет. Такого усатого учителя я не встретил, но Тот, Кого я встретил и Кого я называю Учителем, долгое время разговаривал со мной именно на языке чудес» [4, с. 104]. Сам Господь был наставником и учителем Даниэля.

Святой в патерике изображался как воплощение одной доминирующей черты, особого дара либо христианской добродетели, это подчеркивалось наличием в монашеском именовании эпитетов-прозвищ: Матфей Прозорливец, Агапит Лечец, Евстратий Постник. «Сокращение дистанции между читателем и «малым» святым усиливало воспитательный эффект произведения» [3, с. 144]. Л. Улицкая дает Даниэлю Штайну эпитет «переводчик». Монах занимался этой деятельностью, что спасало его от гибели, так как толковые специалисты ценились. Не случайно эпитет «переводчик» вынесен автором романа в заглавие. Брат Даниэль спасал жизни людей, знание языка впоследствии помогло ему организовать побег для части пленных. Даниэль Штайн, по нашему мнению, имеет эпитет «переводчик» еще и потому, что является неким посредником между Богом и людьми. Через своего наставника, коим являлся сам Господь, он хотел донести до людей веру. «По версии Людмилы Улицкой, он – переводчик... Просто переводчик. С вечного на обыденный. С языка Бога на язык человека. Но и – праведник. Для него ортопраксия (правильные поступки) важнее ортодоксии (правильных мыслей). И паству свою он учит не столько соблюдать церковные законы, сколько поступать по совести, по любви...» [5, с. 194].

Образная система агиографического произведения основывалась на антитезе: святому противостоял антигерой. Отрицательными героями в романе Л. Улицкой «Даниэль Штайн, переводчик» являются противники брата Даниэля, препятствующие ему претворять свои религиозные идеи. Об этом читатель узнает из писем и докладных записок.

На основании вышеизложенного приходим к выводу, что произведение Л. Улицкой «Даниэль Штайн, переводчик» представляет собой роман с элементами патерика. Ему присущи следующие признаки. Повествование сосредоточено на наиболее ярких моментах из жизни Даниэля Штайна. Материал организован в форме переписки, что характерно для патерика.

Испытания главного героя начинаются с тяжелого физического труда. Пострижение в монахи стало способом не ухода от реальности, а активного воздействия на характер земной жизни (создание христианской общины на еврейской земле, появление церкви, объединение верующих). Для романа «Даниэль Штайн, переводчик» как произведения с элементами патерика характерен принцип парности, мотив наставничества. Наставником главного героя выступает сам Господь.

В произведении воплощается доминирующая черта брата Даниэля, которая проявляется в его эпитете-прозвище «переводчик». Для системы персонажей харак-

терно противопоставление главного героя и антигероев, препятствующих его деятельности.

Литература:

1. Кожин, В. В. Происхождение романа / В. В. Кожин. М.: Советский писатель, 1963. – 440 с.
2. Ребель, Г.М. Людмила Улицкая: еврейский вопрос? / Г.М. Ребель // Дружба народов. – 2007. – №7. – С. 207–211.
3. Травников, С. Н. История древнерусской литературы. Древнерусская литература // С. Н. Травников, Л. А. Ольшевская. – М.: Дрофа, 2007. – 510 с.
4. Улицкая, Л. Е. Даниэль Штайн, переводчик / Л. Е. Улицкая. – М.: Астрель, 2012. – 563 с.
5. Шишкова-Хрипунова, С. Код Даниэля Штайна, или Добрый человек из Хайфы: образ главного героя в кн. Л. Улицкой «Даниэль Штайн, переводчик» / С. Шишкова-Хрипунова // Знамя. – 2007. – №9. – С. 193–197.

Дубровська О.Т.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германських мов
і перекладознавства інституту іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного
університету ім. Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ЛІРИЧНОГО ЖАНРУ ОДИ В НІМЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ XVIII СТ.

Як відомо, усі категорії поетики аргіогі *рухомі*. Як зазначають дослідники, така фундаментальна категорія як жанр теж є „рухомою” у тому сенсі, що в архаїчний період вона відрізняється “нелітературним забарвленням”, не співпадаючи ні за обсягом, ні за змістом з тими поняттями жанр, котрі появились у європейській літературі Нової доби. Така ситуація пояснюється тим, що “і в традиційному фольклорі, і в архаїчеській літературі жанрові структури неотделимы от внелітературних ситуацій, жанрові закони непосредственно сливаются с правилами ритуального и житейского приличия” [1, 12]. Звичайно, що у різних жанрах і на різних стадіях розвитку літератури зазначені процеси проходять по-різному.

Слід зауважити, що сучасні західноєвропейські теоретики літератури у своїх працях про проблему жанру, з одного боку, постійно підкреслюють зазначений зв'язок жанрового мислення з риторичною епохою, а з другого, – відносність жанрових ознак. Як одна з найстарших проблем науки про літературу в такому контексті проблема жанру визначає статус науковості літературознавства. Ця думка акцентується у підсумковому колективному дослідженні німецьких літературознавців автором розділу про літературний жанр німецьким вченим Клаусом Мюллером-Дієсом, який філософські корені дискусій про жанр шукає у наукових суперечках реалістів та номіналістів про універсалії та реалії [див.: 8]. Як зазначає дослідник, в епоху формування класицистичних норм художньої творчості філософські думки про жанр переносяться у площину поетик, а вчення про геніїв руйнує нормативність жанрового мислення.

К. Мюллер-Дієс підкреслює, що у рамках логічних категорій жанр є абстракцією, яка ґрунтується на прикладах багатьох реально існуючих творів (згадаймо тут принагідно статтю Сергія Аверінцева про жанр як “абстракцію” і жанри як реальність) [2, 3-20]. Завдання жанрових теорій полягає, однак, у тому, щоб систематизувати різноманітні художні тексти, враховуючи авторські жанрові визначення, і саме у цій площині виникають різноманітні проблеми та протиріччя, що вони стосуються трьохтисячолітнього розвитку західноєвропейських літератур.

Пошуки компромісу між зазначеними концепціями характерні для ряду сучасних німецькомовних праць, серед яких виділяється монографія Г. Віллемса [див.: 10]. Аналізуючи та підсумовуючи висновки цього дослідника, російський літературознавець Олександр Михайлов пише так: “Настаивая на „историческом познании” в противоположность „априорно вневременным сущностным законам” жанров, (а проблема жанра стоит, как полагает Г.Виллемс, в центре поэтики „Lite-

rarische Theoriebildung“), Г. Виллемс выступает и против раскола литературоведения на „систематику” и „историю”, вследствие которого „предмет литературной теории состоит из внеисторически общего и исторически особенного” [див.: 6, 4-5].

Американский теоретик литературы Фаулер відштовхується від думки, що будь-який літературний твір обов'язково належить до якогось жанру і, таким чином, містить у собі певний жанровий елемент. Тому жанр стає умовою для творчості, а відношення твору до жанру є не пасивним підляганням, а активною модуляцією, що має, перш за все, комунікативну цінність. Зауважимо, що американський літературознавець, як і цитовані вище російські автори, пише про рухомість поняття жанру, підкреслюючи, що перспективніше вивчати жанри з урахуванням їхнього впливу на авторів і читачів та без спроб відобразити жанрові структури у чітких схемах.

Зауважимо, що для німецької літератури кінця XVIII століття різноманітні висловлювання про штучність жанрових класифікацій були досить типовими. А Гете здійснив ще радикальніші зміни у напрямку поетики художньої модальності, коли визнавав у листі до Шиллера: „Мы, современные поэты, почему-то очень склонны смешивать все жанры, больше того, мы уже не в состоянии отделять их один от другого” [3, 361].

Коли йдеться про власне одичний жанр у європейській літературі як жанр ліричний, то принципово важливим видається також положення про структурні зміни у жанровій системі лірики, котрі сприяли розпадові класицистичної жанрової системи у романтичний період і формували принципово новий погляд на ліричні жанри. Зазначений новий погляд ґрунтувався на розмитості жанрових орієнтирів романтичної лірики. Дослідники цю ситуацію описують так: „В то же время (с первой половины XIX столетия) во многом утрачивает былую действенность четкая жанровая иерархия и классификация литературы и прежде всего лирических форм. В связи с этим в качестве содержательной формы лирики воспринимается не столько определенная разновидность стихового построения, сколько самый стих как таковой. Стихотворение начинает пониматься как самое общее и недифференцированное обозначение лирического жанра, малой лирической формы в современной поэзии” [4, 203].

Свого часу Карл Вітор у статті про теоретичні питання історії літературних жанрів писав, що найважча і одна з найґрунтовніших проблем стосується можливості написання історії жанрів, коли відомо, що жодна жанрова норма не може бути попередньо прийнята за взірць і що вивчення самої жанрової норми стає можливим лише на фоні усїєї сукупності поодиноких жанрових зразків [(підкреслення моє – О.Д.) цит за: 7, 15]. Зазначу, що сам К. Вітор написав історію німецької оди [див.: 9], тому його думки про „історичний рух жанру” опираються на конкретний історико-літературний матеріал і теоретично є особливо виваженими. Вагомими є висновки К. Вітора щодо жанрової норми як взірця, бо, очевидно, що і Горацій, і Піндар були взірцями для авторів, котрі писали оди, але обидва античні одописці не можуть однозначно вважатися авторами жанрових норм оди з огляду на загальні принципи жанрової еволюції лірики. Гораціанські та піндаричні оди у європейській літературі були творчим результатом жанрової еволюції, тому сама антична норма була для них відносною.

Згадаємо, що класицизм як літературний напрямок утверджувався в європейській літературі XVIII століття, і його естетичні та поетичні засади розповсюджувались на весь жанровий репертуар літератури.

Тепер звернемось до більш конкретної характеристики класицизму в німецькій літературі. Зазначимо відразу, що питання про класицизм у німецькій літературі до сьогоднішнього дня залишається спірним, особливо щодо витоків та утвердження класицизму у ній.

Очевидно, одним із попередників і фундаторів німецького класицизму слід вважати все-таки Мартіна Опіца. Відомо, що в “Книзі про німецьку поезію” (“Buch von der deutschen Poeterei”, 1624), спираючись на авторитет Арістотеля, Горація та європейських гуманістів XVI століття, Опіц закла основи німецького класицизму; він прагнув перш за все збагатити німецьку поезію новими поетичними формами (елегія, сонет та ін.), утвердити силаботонічне віршування. [див.5, 447]. З творчістю Опіца починається у німецькій літературі рецепція французьких зразків класицистичної поезії; і хоч за ідейно-стилістичними ознаками вірші Опіца належать до жанру оди, саме жанрове визначення “ода” у поета зустрічається рідко (слово “ода” Опіц вживав, як правило, щоб відмежувати свої твори від назви народної пісні).

У німецькій літературі епохи класицизму, на відміну від російської, склався не жанровий канон оди, а система жанрових модифікацій оди, яка, як стверджують дослідники, характеризується такими чотирма жанровими варіантами.

Першим варіантом можна вважати так звану **моральну оду**, яка формується на початку XVIII століття. Як правило, ці твори переповнені алегоричними образами та мотивами, написані у формі повчальних віршів, одами їх називали самі автори (Галлер, Гагедорн, Дроллінгер). Моральна ода в німецькій літературі містила широкий спектр філософських та релігійних мотивів, саме на жанрі моральної оди, як стверджують дослідники, виростала філософська лірика Шиллера.

Друга жанрова модифікація – **гораціанська ода**. Цей тип оди формувався під безпосереднім впливом рецепції Горація у Німеччині; як пишуть дослідники, ця рецепція відбувалась у три етапи. На період формування норм класицизму у німецькій літературі припадає третій етап – середина XVIII століття, і це творчість Імануеля Піри і Самуеля Ланге. Ці поети писали дружні одичні послання, як правило, неримовані, частково наповнені гораціанськими образами та мотивами. Основними рисами гораціанської оди слід вважати відсутність синтаксично-логічної схеми і, звідси, вільне викладення думки, що найкраще співвідносилось із змістом твору – вираженням безпосереднього почуття. Частково у контексті наслідування Горація створені як оди гораціанського взірця вірші-звертання до історичних осіб (подібні оди Горацій адресував Августу). Тип гораціанської оди настільки міцно вкорінився у культурну свідомість епохи, що у 1747 році вийшла друком збірка “Гораціанські оди Ланге”. Своєї довшої форми гораціанська ода досягла у творчості Карла Рамлера, поета та перекладача од Горація, автора поетичної збірки “Оди” (1767). Історія гораціанської оди у німецькій літературі завершується трьома оригінальними одами молодого Гете, що вони, як пишуть дослідники, створені без безпосереднього впливу чи то Клопштока, чи Рамлера.

Третім типом слід вважати **елегійну оду**. Новий вид оди – “елегійну оду” – створили Фрідріх Ган і Гелті. Це було швидше завдяки їхньому особистому

темпераменту, ніж наслідком літературного розвитку. Взірцем для німецьких авторів слугували вірші англійського поета Томаса Грея. Особливо завзято переспівував англійця Гелті. Його елегійні оди були невеликі за розміром; вони оспівували, в основному, природу; реквізитами сльозливого настрою були місяць, дерева, соловей, голуби. Елегійні оди характеризуються, незважаючи на вузький і одноманітний почуттєвий реєстр, повною завершеністю, чого раніше німецька поезія не знала. Елегійні оди були, зрештою, анакреонтичними віршами, написаними сапфічною строфою. Майстрами елегійної оди вважалися Маттіссон, Саліс, Штойдлін та інші.

Нарешті, четвертим типом оди у німецькій літературі епохи класицизму виступає **ентузіастична ода**. Ентузіастичну оду як жанр створив саме Клопшток. Але зразком служили Піндар, псалми, Горацій. Програму ентузіастичної поезії можна сформулювати словами Гердера: “Des eigentlichen Dichters Trieb ist Wuth; seine Worte Pfeile; sein Ziel das ganze Herz; dies ist das Göttliche unaussprechliche der Dichtkunst „ („Спонуванням правдивого поета є гнів; його слова – стріли; його мета – все серце; це є невимовне Боже поетичного мистецтва”) [(тут і далі переклад з німецької мови мій – О.Д.) 9, 132]. Основою цієї естетичної програми було нове сприйняття людини, як обґрунтували його пієтизм і сенсуалізм. Ентузіастична ода розвинулась з цієї події часу. Це була епоха відкриття геніальності, п'янкості від сили почуттів, яка почалась Клопштоком і несла печать молодой пристрасті, швидкого ритму і динамічної напруги. Ця епоха була найсильнішим ліричним виразом великої надії часу, яка пізніше була ширше представлена в літературній течії „Sturm und Drang”. Програма ентузіастичної оди повністю була виконана лише її засновником Клопштоком. З цим іменем залишилась пов'язаною її доля; ним і завершилась художня форма, яку він створив. [див. докл.9, 110-132]

Слід зауважити, що для німецької поезії був характерним особливий взірець барокової оди, як зазначають німецькі літературознавці. Тематикою, мотивами, стилем і структурою вона нагадувала піндаричні взірці. Опіц відштовхувався саме від цих взірців. Найбільшим майстром барокової оди згаданого піндаричного типу був Рудольф Веккерлін, який, як зазначає Вітор, “ihr die gattungsmässige Gestalt gab” (тобто “надав їй (оді) жанрової форми”) [9, 58]. Таким чином, Мартін Опіц у своїй творчості, канонізуючи у німецькій літературі гораціанський тип оди, відштовхувався від піндаричного типу. Мартін Опіц вперше у німецькій поезії починає серйозну орієнтацію на французькі класицистичні взірці, ґрунтовно вивчаючи французьких теоретиків класицизму, перш за все, Ц. Скалігера. М. Опіц відомий також як перекладач поетів „Плеяди”, серед його перекладів художньо-естетичну цінність мають насамперед оди Ронсара.

К. Вітор пише, що серед віршів Ронсара Опіц вибирав для перекладу саме ті його вірші, які, з одного боку, були пов'язані тематично з німецькими піснями, а, з другого боку, формально орієнтувались на зразки віршів Горація.

Практика поетичної творчості Опіца була тісно пов'язана з його теоретичними переконаннями, викладеними у „Книзі про німецьку поезію”. Як зазначає К.Вітор, у своїх теоретичних переконаннях Опіц виявився попередником Клопштока як практика. На відміну від Клопштока, для якого важливим було не лише жанрове визначення (ода), але і єдність змісту і форми, для Опіца – „Ode ist immer nur eine... Bezeichnung für das gesellige Lied, aber keineswegs eine besondere Gattung“ (Ода є завжди

лише позначенням дружньої пісні, але в жодному разі – особливим жанром.) [9, 60-61]. Ці висновки стосуються і сучасників Опіца, які практично не відрізнялись у своїх теоретичних жанрових визначеннях оди, але ніколи не реалізовували їх на практиці, називаючи одами чи піснями звичайні дружні послання чи вірші. У своїй монографії про історію німецької оди К. Вітор дає десять прикладів визначень оди, що належать сучасникам Опіца, аналізуючи їх невідповідність з практикою поетичної творчості. Німецький дослідник особливо підкреслює, що, незважаючи на те, що німецька барокова ода повністю відповідала поетичному розумінню і рецепції творчості Горация, жанрова дефініція “ода” вживалась досить специфічно: “Nicht jedes Lied der Zeit wurde Ode genannt, aber fast jedes, „Ode“ betitelte, Gedicht war ein Lied“ (Не кожна пісня того часу називалась одою, але майже кожен вірш під назвою „ода“ був піснею.) [9, 63].

Зауважимо, що до появи в німецькій літературі поезії Клопштока ода пройшла три етапи розвитку:

1) середньовічна латиномовна ода (К. Цельтіс, Я. Бальде, П. Меліссус), що була орієнтована на гораціанську строфіку і носила в основному наслідувальний характер;

2) перехідним періодом до німецькомовної оди були оди М. Шуффенгаура, написані паралельно німецькою та латинською мовами;

3) барокова ода (Р. Векерлін, М. Опіц) була представлена такими жанровими різновидами: “дружня ода”, “моральна ода”, “релігійна ода”, а також німецькими гораціанською та піндаричною одами; слід відмітити, що це вже були німецькомовні оди.

Список використаної літератури

1. Аверинцев С. и др. Категории поэтики в смене литературных эпох. / Историческая поэтика. Литературные эпохи и типы художественного сознания. – М.: Наследие, 1994. – С. 3 – 40.
2. Аверинцев С. Жанр как абстракция и жанры как реальность: диалектика замкнутости и разомкнутости. / Взаимосвязь и взаимовлияние жанров в развитии античной литературы. – М.: Наука, 1989. – С. 3 – 24.
3. Бройтман С.Н Историческая поэтика. – Москва: РГГУ, 2001. – 418 с.
4. Гиришман М.М. Стихотворение // КЛЭ: В 9 т. – М.: Сов. энциклопедия, 1972.– Т.7. – С. 204 – 205.
5. Краткая Литературная Энциклопедия в 9 т. – М.: Сов. энциклопедия, 1968. – Т. 5. – 976 с.
6. Михайлов А.В. Проблемы исторической поэтики в истории немецкой культуры. – М.: Наука, 1989. – 232с.
7. Kostkiewiczowa T. Oda w poezji polskiej. Dzieje gatunku. Wrocław, 1996.
8. Müller Dies K. Gattungsfragen // Grundzüge der Literaturwissenschaft. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1977. – S. 323 – 348.
9. Vietor K. Geschichte der deutschen Ode. Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1961. – 194 S.
10. Willems G. Das Konzept der literarischen Gattung. Untersuchungen zur klassischen deutschen Gattungstheorie, insbesondere Ästhetik F.Th. Fischers. – Tübingen, 1981.

ПРОБЛЕМА ЖАНРОВОЙ ТИПОЛОГИИ В СОВРЕМЕННОМ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ

Ключевые слова: Жанр, концепция, Релятивистская концепция, литература, типология

Keywords: Feature, concept, relativistic concept, literature, typology

Классическими концепциями жанра считаются теории Гегеля и А.Н. Веселовского. Обстоятельный анализ этих учений представлен в работе Л.В. Чернец «Литературные жанры» [1]. Отметим лишь то, что и Гегель, и А.Н. Веселовский, взяв за основу типологии жанров содержательный принцип, попытались доказать «историческую стадиальность» (Л.В. Чернец) возникновения жанров как таковых. Намеченный в трудах этих ученых принцип перекрестной классификации по родовым признакам и типу содержания был весьма популярен в литературоведении, так как выделенные теоретиками «типы содержания отражали в той или иной степени реальные отношения личности и общества» [1]. К исследованиям, внесшим определенную лепту в теорию жанра, относят и работы М.М. Бахтина, хотя единой внутренне согласованной концепции жанра у него нет, однако, можно с точностью утверждать, что М.М. Бахтин исследовал некоторый круг вопросов, касающийся жанровой специфики произведений: двоякая ориентация жанра, связанная с диалогичностью произведения; содержательное своеобразие жанра; «память жанра». В литературоведении вплоть до второй половины XX века существовали разного рода научные школы (формальная, психологическая, социологики, мифологическая и т.д.), которые выделяли, как правило, один наиболее существенный признак в жанре и на основе этого отличительного критерия, строилась вся последующая концепция. Как бы то ни было, постепенно выделилось два традиционных подхода в изучении жанров – исторический, когда жанр рассматривался в ракурсе жанровой парадигмы определенного исторического периода и типологический, где выделялись устойчивые признаки, обеспечивающие различимость, «узнаваемость» жанра в литературе. Указанных два пути имели множество последователей [2], однако, ученые не пришли к единому мнению о дефиниции жанра. В современной науке о литературе вопросы, связанные с категорией жанра также продолжают оставаться злободневными. Проблемы классификации художественных произведений, исторического развития систем и жанров приобретают в исследованиях по современной литературе особую важность еще и потому, что принципиально ставится вопрос о том, насколько в них выражено жанровое сознание. Вопрос этот предопределен самой литературной ситуацией рубежа XX — XXI вв.: многообразие художественных поисков, ориентированных на создание новых форм в искусстве.

Литературоведческие стратегии начала XXI века в вопросе трактовки жанра как художественной категории весьма разноплановы и противоречивы. Так, Н.Л. Лейдерман в монографии «Теория жанра» [3] дает следующую «жанровую диспозицию» начала XXI века:

Старая нормативная теория, согласно которой жанр трактуется как канон, «фиксированная форма» (Ж.-Ш. Шеффер и другие). С нею связана таксонометрическая концепция, где главная функция жанра сводится к тому, чтобы быть «единицей классификации» [1], основой «таксонометрического порядка»

Релятивистская концепция (Ж. Даррид «Закон жанра», 1980), согласно которой «основным законом жанра провозглашается постоянная изменчивость, а значит неуловимость жанра» [3]. С концепцией Ж. Даррида перекликается исследование С.С.Аверинцева [4], который говорит об изменчивости представлений о жанре в литературной науке, а также ряд изысканий, ориентирующихся на изучение динамики жанров [5].

Структуралистская концепция, разрабатывающая структурно-семантические аспекты жанра. Согласно данной теории, жанр есть «тип высказывания», «речевое действие» [6].

Генетическое направление, «ориентированное на установление семантики жанровых форм. Здесь важную роль играли мифологическая концепция Н.Фрая, которую развивал П.Эрнанди и ряд других исследователей и бахтинская концепция жанра, в особенности положение о «памяти жанра»» [3].

Авторы современных учебников по теории литературы характеризуют жанр весьма расплывчато и неопределенно: «Литературные жанры — это группы произведений, выделяемые в рамках родов литературы. Каждый из них обладает комплексом устойчивых свойств» [7]; «...исторически сложившиеся, исторически случайные типы и конфигурации тематического «содержания» (тематики) будут называться жанрами» [8]; «...под жанром понимают те содержательные формы, на которые подразделяются каждый литературный вид» [9]; «Жанр – исторически складывающийся тип (вид) художественного произведения (в единстве специфических свойств его формы и содержания), принадлежащий к разным родам» [10]; «Жанр литературный — исторически сложившийся тип литературного произведения. В теоретическом понятии в жанре обобщаются черты, которые свойственны более или менее обширной группе произведений какой-либо эпохи, данной нации или мировой литературы вообще» [11] и т.п.

В книге «Теория литературы» под редакцией Н.Д. Тамарченко [12], хотя и нет четкого определения жанра, но рассматриваются основные научные парадигмы теории жанра, сложившиеся к XXI веку, которые позволяют убедиться в теоретических разночтениях:

1) Научная концепция А.Н.Веселовского и Ю.Н. Тынянова, в которой делается акцент на том, что «жанр предстает в неразрывной связи с жизненной ситуацией, в которой он функционирует, в частности с такими типическими моментами жизни аудитории, как разного рода ритуалы. Отсюда акцентирование установки на аудиторию, определяющий объем произведения, его стилистическую тональность, устойчивую тематику и композиционную структуру. От поэтик и риторик древности и средневековья такой подход на рубеже XIX – XX вв. перешел в научное изучение канонических жанров» [12].

2) Научная концепция О.М. Фрейденберга, Г.Д. Гачева и Г.Н. Поспелова. Здесь ученые «в литературном жанре видят картину или образ мира, запечатлевшие определенное мирозерцание: либо традиционно-общее, либо индивидуально- авторское»

[12]. В данной системе вопрос о жанре движется от эстетики романтизма к мифопоэтике XX века [13], а также актуализируется проблема жанра как «содержательной формы» [14] и разделению «жанрового содержания» и «жанровой формы» [2].

3) Научная теория М.М. Бахтина, возникающая на основе теории трагедии от Аристотеля до Шиллера и Ницше, где «формируется представление об особом аспекте структуры художественного произведения – границе между эстетической реальностью и внеэстетической действительностью, в которой находится читатель – зритель, и о специфическом пространстве – времени взаимодействия двух миров» [12]. Этот взгляд на структуру произведения у М.М. Бахтина перешел в концепцию «зон построения образа» как определяющего аспекта художественного целого. Форма целого в данном случае понимается «как результат взаимодействия эстетической активности автора-творца и внеэстетической закономерности сознания и поступка героя» [12]. Такое понимание перерастает в идею «трехмерного конструктивного целого» [1], где М.М. Бахтин приходит к выводу о внутренней динамике многомерной художественной структуры.

Номинативные показатели жанра также называются учеными по-разному: «память жанра» (М.М. Бахтин), «признаки жанра», «доминирующие приемы, организующие композицию произведения» (Б.В. Томашевский), «указатель традиционных черт жанра» (Л.В. Чернец), «структурная определенность» [15], «жанровая структура как инвариант» [16], «носители жанра» (Н.Л. Лейдерман). В данной работе в качестве рабочего названия будут использоваться словосочетания «признаки жанра» и «носители жанра».

Из современных монографических исследований по теории жанра на сегодняшний день, известны лишь три: Пронин В.А. «Теория литературных жанров» (1999), Лейдерман Н.Л. «Теория жанра» (2010) и «Теория литературных жанров» под редакцией Н.Д. Тмарченко (2012). Остановимся на них более подробно. Так, Пронин В.А. ставит знак равенства между жанром и видом: «В каждом роде принято выделять виды, но на практике гораздо более употребим термин «жанр»» [17], не давая собственно определение этим категориям, вдобавок исследователь уподобляет жанр раме «в которую вмещается опыт автора», подчеркивая при этом, что «рама диктует... не только объем текста, но и способ его организации» [17]. Позволим здесь не согласиться, получается, что достойные внимания художественные творения способны создать лишь художник слова, обладающий большим жизненным опытом? А как, тогда дело будет обстоять с гениальным романом в стихах «Евгений Онегин», написанным А.С. Пушкиным в неполные двадцать четыре года или романом «Герой нашего времени», который М.Ю. Лермонтов закончил в двадцать пять лет? Список может продолжить М. Шолохов, написавший эпопею «Тихий Дон» в двадцать четыре и т.д. Обладали ли они в свои молодые годы достаточным жизненным опытом, чтобы создать эти гениальнейшие художественные полотна? Думается, что здесь вопрос гораздо глубже, в особом «моделирующем» типе сознания, т.е. в способности писателей «образно-модельно воспроизводить мир, в бесконечных вариантах и вариациях, реализуя свою творческую природу» [18]. Далее исследователь дает историю «теоретического осмысления практики художественного творчества». Интересно, что Пронин В.А. выделяет следующий факт: «в грамматических формах эпос определяется глаголом прошедшего времени и местоимением первого лица

множественного числа, тогда как в лирике – местоимение первого лица единственного числа и глагол настоящего времени». Ниже литературовед обстоятельно дает характеристики жанрам лирики, перед этим конспективно остановившись на жанрах эпического и драматического родов, которые при определенных достоинствах изложения де-факто не отличаются от традиционного справочника. Видимо, задача Пронина В.А. заключалась «в выявлении генезиса лирических жанров, изучении их эволюции и установлении системы взаимоотношений между жанрами лирики» [17]. Наиболее интересным, на наш взгляд, является раздел «Жанр как подражание», где автор работы делает акцент на аристотелевском принципе «*mimesis*» и считает, что акт подражания играет существенную роль: «...нет окончательно исчезнувших жанров, у каждого есть возможность возрождения, если современный большой поэт вздумает подражать классикам» [17]. Помимо этого, он рассматривает вопрос адаптации лирических жанров иноязычного происхождения в русской поэзии, утверждая, что «стоит ли на русском языке писать танку и хокку? Стоит, если есть перевод» [17], тем самым намечает вопрос о контактно-генетических и типологических схождениях и связях, а это уже, как известно, область сравнительного литературоведения. И в заключении, на вопрос: «Возможно ли возникновение новых жанров эпоса, лирики, драмы?» – исследователь дает однозначный отрицательный ответ, объясняя тем, что «эксперимент с жанровыми формами происходит путем контаминации, взаимопроникновения родов и жанров, а на сегодняшнем этапе особенно заметно ослабление жанровых границ и преобладание внежанровой лирики» [17].

Таким образом, Пронин В.А. в своей работе не выделяет критериальных признаков жанра, объединяющих все жанры разных родов литературы, а делает акцент на генетической природе лирических жанров.

В книге «Теория литературных жанров» под редакцией Н. Тмарченко делается акцент на двойственности жанра как «разновидности произведений, реально существующей в истории национальной литературы или ряда литератур» и «логически сконструированной модели, основанной на сравнении конкретных литературных произведений и рассматриваемой в качестве их инварианта» [19]. Различая родовую и жанровую структуры ученые опираются на концепцию М.М. Бахтина о «памяти жанра» и проводят исследование «концепции природы, структуры жанра на определенном историческом фоне» и основных моментов «эволюции жанров: их генезисе, переходе от фольклора к литературе, а также о переходе от канонических форм к неканоническим» [19]. Дифференциация канонических и неканонических жанров осуществляется за счет введения понятия «жанрового канона» для канонических жанров как «первообраза, сохраненного и одновременно трансформированного в каждом произведении данного жанра» [19], а для неканонических – «варьированием формальных структур авторитетных и популярных произведений – образцов и созданием устойчивых жанровых стереотипов» [19] за счет авторского выбора, основанного на «соотношении противоположных структурных особенностей в каждом из основных аспектов художественного произведения как целого» [19]. Инвариант жанра основывается на «внутренней мере» произведения, как механизма сохраняющего единое «направление собственной изменчивости», который в свою очередь конструируется при помощи сравнительного анализа жанровых структур ряда произведений, в частности анализа сюжета, стилистической структуры и эстетической

завершенности, а определяющим структурным принципом жанра является, по мнению ученого, «несовпадение героя как субъекта изображения с его сюжетной ролью и судьбой» [19]. И далее идет расшифровка данной мысли: «Переключение центра художественного внимания с объекта изображения на его субъект способствует появлению множественности возможных точек зрения на сюжетные события, т.е. несовпадение субъектной структуры с сюжетом». В результате дается два определения жанра:

1) «Каноническими мы называем жанры, ориентирующиеся на собственный канон и строящиеся на его основе, т.е. в соответствии с традиционной моделью определенного художественного целого» [19].

2) Неканоническими принято считать жанры, которые сохраняют свою идентичность и обновляются, ориентируясь на образцы авторского выбора, а не воспроизведения первообраза-эйдоса» [19].

Если соединить два определения, чтобы получить единое определение жанра, то получается следующее: жанр- это инвариант произведения, создающий концепцию мира или на основе первообразов – эйдосов (канонические жанра), или на основе авторского выбора, когда не совпадает субъектная структура с сюжетом (неканонический жанр). Более компактная форма будет выглядеть так: жанр- инвариант художественного произведения, созданный или на основе жанрового канона, или на основе «внутренней меры» жанра. Данное определение весьма специфично и требует последующей расшифровки, уточнения и ряда оговорок, оно применимо лишь для отдельных национальных литератур (в частности, для русской или европейской, а, к примеру, для восточных литератур весьма проблематично), а не для мировой литературы в целом. Может быть, поэтому в работе не представлено универсального определения жанра, а дана лишь его характеристика, носящая региональный и исторический характер.

Таким образом, можно выделить основные аспекты в характеристике литературного жанра: функциональный (значение, роль жанра, определяемая соотношением с другими литературоведческими категориями, в системе «литература»), генетический (происхождение, процесс образования и становления жанра) и структурный (строение, взаиморасположение и связь составных частей жанра).

Литература:

1. Чернец Л.В. Литературные жанры (Проблемы типологии и поэтики).- М.: Изд-во МГУ, 1982.
2. Поспелов Г.Н. Проблемы исторического развития литературы.- М., 1972 .
3. ейдерман Н.Л. Теория жанра: Научное издание/ Институт филологических исследований и образовательных стратегий «Словесник» УрО РАО; Урал. гос. пед. ун-т.- Екатеринбург, 2010.- 904 с.
4. Аверинцев С.С. Риторика и истоки европейской литературной традиции.- М.: Языки русской культуры, 1996.
5. Напр. : Fovler A. Kinds of Literature (An Introduction to the Theory of Genres and Modes). – Cambridge: Harvard Univ. Press, 1982
6. Историческая поэтика: итоги и перспектива изучения. – М.: Наука, 1986. С. 105-107.

7. Хализев В.Е. Теория литературы. – М.: Высшая школа, 1999. С.319.
8. Зенкин С.Н. Введение в литературоведение: Теория литературы: Учебное пособие. – М.: Российский гос. гум.ун-т.2000. С. 27.
9. Давыдова Т.Т., Пронин В.А. Теория литературы: Учеб.пособие. – М.: Логос, 2003. С.59
10. Введение в литературоведение: учебник/ Н.Л. Вершинина, Е.В. Волкова, А.А. Илюшин и др.- М.: Изд-во Оникс, 2005. С.231.
11. Фесенко Э.Я. Теория литературы: учеб.пособие для вузов.-м.: Академ. проект, Фонд «Мир», 2008. С.265.
12. Теория литературы: Учеб. пособие: в 2 т./ Под ред. Н.Д. Тамарченко.- т.1: Н.Д. Тамарченко, В.И. Тюпа; С.Н. Бройтман. Теория худ. дискурса. Теоретическая поэтика. – М.: Изд. Центр, Академия; 2004. С. 361-372.
13. Теория О.М. Фрейденберга. Подробнее см.: Фрейденберг О.М. Поэтика сюжета и жанра. М., 1997.
14. Гачев Г.Д. Содержательность художественных форм. Эпос. Лирика. Театр. – М., 1968.
15. Рымарь Н.Т. Теория автора и проблема художественной деятельности.- Воронеж: ЛОГОС-ТРАСТ, 1994. С. 122-144.
16. Кудрина М. В. Жанровая структура рассказа: Автореф. дис. ...канд. фил. наук. – М., 2003. С. 8.
17. Пронин В.А. Теория литературных жанров: учебное пособие. – М., 1999. С.4.
18. Андреев А.Н. Методология литературоведения.- Минск: Изд-во «Дизайн ПРО», 2000. С. 93-94.
19. Теория литературных жанров: учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования/ М.Н. Дарвин, Д.М. Магомедова, Н.Д. Тамарченко, В.И. Тюпа; под ред Н.Д. Тамарченко.- М.: Издательский центр «Академия», 2011. С. 7.

**ТИПОЛОГІЯ ГЕНЕЗИ АВТОБІОГРАФІЧНОЇ ПОВІСТІ НАТАЛЕНИ
КОРОЛЕВОЇ “БЕЗ КОРИННЯ” ТА АВТОБІОГРАФІЧНОГО РОМАНУ ІРЕН
НЕМИРОВСЬКИ “ВИНО САМОТНОСТІ”**

Ключові слова/Keywords: типологія/typology, генеза/genesis, автобіографія/
autobiography, біографічний метод/biographic method, психологія творчості/psychol-
ogy of work.

Художня спадщина української белетристики іспанського походження Наталени Королевої (1888-1966) та французької романістки Ірен Немировськи (1903-1942), родом із України, – непересічне явище в історії як кожної із національних літератур, так і світового літературного процесу загалом. Письменниці, імена яких з огляду на обставини суспільно-історичного характеру, довгий час були викреслені із культурного обігу й перебували на маргінесі літературознавства, знову опинились на п’єдесталі читацьких інтересів, літературно-критичних відгуків, наукових розвідок та напрацювань. Найвагомішими досягненнями в осмисленні й пропагуванні творчості Наталени Королевої, яка тільки в 90-х роках ХХ століття знову повернулася в Україну, “явивши ще одну представницю національної інтелектуальної прози” [15, с.110], стали праці О. Мишанича, Р. Федоріва, В. Шевчука, О. Шугая, І. Голубовської, С. Андрусів, Н. Мафтин, Л. Табачин, М. Комариці, А. Усагого, М. Хороб, Н. Сороки.

Постать Ірен Немировськи виступила об’єктом студій зарубіжних дослідників (М. Рубінс, Т. Морозової, О. Філіппона, П. Льєнарда, Д. Епштейн) після посмертної публікації у 2004 році роману “Французька сюїта”, написаного під час війни, за який авторці уперше в історії присуджено посмертно престижну літературну премію Ренодо. В Україні про письменницю заговорили із виходом у світ у 2010 році перекладу українською мовою її автобіографічного роману “Вино самотності”. Вітчизняне літературознавство пропонує проте лише незначний матеріал про аспекти її творчості (В. Абліцов, І. Славінська, Г. Малець). Компаративні дослідження писемних набуток Наталени Королевої та Ірен Немировськи раніше не проводилися.

Подібність автобіографічної прози різнонаціональних митців – Наталени Королевої та Ірен Немировськи, які, очевидно, не знали про писемність одна одної (не виявлено жодних їх зовнішніх (контактних) чи внутрішніх (категорія впливу) зв’язків), пояснимо спільністю умов суспільно-історичного розвитку (обидві літераторки стали свідками суспільно-історичних трансформацій першої половини ХХ століття), а також подібністю їх життєвого досвіду. Той факт, що багатий матеріал для творчості дає саме життя, зауважував О. Веселовський: “Подібність мотивів, сюжетів, образів є не тільки результатом запозичень, але й результатом подібних життєвих обставин” [3, с.301]. Біографія письменника, за словами Н. Ференц, “ – це не тільки життєвий шлях, але й всі складники генезису й реалізації таланту” [14, с.30]. “Худож-

ній талант письменника тісно пов'язаний із його біографією: запас вражень, знань, досвід безпосередньо впливають на його творчість, часто стають життєвою основою творів” [2, с.228], – стверджує П. Білоус.

Власне біографічний підхід, орієнтований на “пізнання” через вивчення повсякденного життєвого досвіду людини (людей), викладеного в часовій перспективі і зафіксованого в особистих документах (автобіографіях, щоденниках, листах, розповідях про життя, інтерв'ю тощо), відомий у багатьох науках – психології, соціології, історії, етнографії, літературознавстві. Метод вивчення літературного твору в тісному зв'язку з біографією автора зародився в давньоримській літературі, коли було створено “Порівняльні життєписи” Плутарха (прибл. 46–127). Обгрунтував його і застосував на практиці французький поет і критик Шарль-Огюстен Сент-Бев (1804–1869), опублікувавши тритомник “Літературно-критичних портретів” (1836–1839). Суть біографічного методу, за Ш.-О. Сент-Бевом, полягає в ретельному вивченні біографії письменника (походження, домашня обстановка, повсякденний побут, “моральна фізіологія”, душевні стани), що може стати ключем до вірного прочитання його творів. Методологічними настановами Ш.-О. Сент-Бева скористався І. Тен, який доповнив запропоновану теорію поняттями “раса”, “географічне середовище”, “момент”, та датський літературознавець Георг-Морріс-Кохен Брандес (1842–1927), який звернув погляд на ідеологічні чинники та національно-культурний контекст творчості конкретного письменника.

Дані настанови не оминули й українського літературознавства, про що свідчить дослідницька діяльність М. Драгоманова, М. Петрова, І. Франка. Літературна портретистка розвивалась завдяки старанням Івана Дзюби (“Тарас Шевченко”), Анатолія Ткаченка (“Іван Драч”), Анатолія Погрібного (“Борис Грінченко”, “Яків Щоголев”), Володимира Моренця (“Володимир Сосюра”, “Борис Олійник”), Ніни Жук (“Анатолій Свидницький”), Олени Гнідан “Марко Черемшина”), Романа Горака (твори про Івана Франка) та інших.

Закладені постулати біографічного методу використовують дослідники при аналізі художніх текстів різних жанрових форм, та, особливо актуальними вони є для дослідження творів “специфічного” жанру – художньої автобіографії. Індивідуальна духовна історія письменника, що покладена в основу автобіографічного твору, зокрема системогенеза авторської свідомості, яка відбилась на моделі творчого мислення, слугують основним базисом для розуміння психологічного підґрунтя вибору стилю, образів та персонажів, художнього інструментарію.

Типологією генези автобіографічної повісті Наталени Королевої “Без коріння” (1936) та автобіографічного роману Ірен Немировської “Вино самотності” (1935) спробуємо дати відповідь на питання про психологічне підґрунтя життєписної творчості, “оскільки сама творчість – це передусім духовний феномен” [2, с.215]. Проаналізуємо життєвий досвід, психофізичні реакції, світоглядні позиції авторів, збережені як у біографічних документах, так і у художніх текстах. Визначимо рушії, котрі й визначили їх подібний індивідуальний почерк, про що свідчать обрані однотипні жанрові форми. “У творчості важливе значення має “мотивація – спонукальна причина дій і вчинків письменника” [2, с.215]. З історичного погляду, увагу зосередимо на тотожному часовому відрізку, – періоді першої половини ХХ століття, адже “у реалізації таланту важливе значення має літературно-культурне та історико-соціальне середовище” [2, с.229].

Компаративний матеріал використаємо з метою встановлення закономірності функціонування аналогічних автобіографічних методик в різних національних авторів (українського та французького у конкретному випадку), доведемо, на визначеному літературознавчому рівні, спорідненість літератур, географічно й мовно віддалених одна від одної.

Важливими для компаративної розвідки стануть факти про походження Наталени Королевої та Ірен Немировськи. Адже, як це не парадоксально, обидві письменниці, в силу тих чи інших обставин, зазнали “духовного єднання” з інонаціональними культурами. Українська літераторка Наталена Королева (справжнє ім'я – Кармен Фернанда Альфонса Естрелла Наталена, якщо називати усі її шляхетні імена, успадковані від батьків) народилась 3 березня 1888 року у іспанському містечку Сан-Педро де Карденья біля Бургоса в сім'ї графа Андріана Дунін-Борковського, що мав польсько-литовсько-українське коріння, та його дружини Марії Клари, – іспанки зі знаменитого давнього кастильського роду. Французька романістка Ірен Немировськи народилась на Україні, а саме в місті Києві, 11 лютого 1903 року, у заможній єврейській сім'ї.

Перше знайомство Наталени Королевої з Україною відбулось в неусвідомленому віці. Мати письменниці померла через кілька годин після її народження, батько як учений-ентомолог, член Французької Академії Наук, постійно подорожував й не мав змоги виховувати доньку, тому внучку на виховання на перші шість років забрала до себе бабуся Теофіла Довмонтович, яка проживала в маєтку Великі Борки на Волині. Коли Наталені ще й не виповнилося п'яти років, графиня померла. Того року дівчинка опинилася у монастирі-пансіоні Нотр Дам де Сіон у французьких Піренеях. З автобіографічної повісті “Без коріння” та інших творів дізнаємось, що чернечої обітниць Наталена так і не дала. 1898 року тітка Інес (мамина сестра) вирішила забрати небогу з монастиря. З того часу Наталена чимало мандрувала, деякий час жила у Мадриді – в гостях у двоюрідної сестри її матері, потім разом із Інес та її чоловіком у Бургосі, Севільї.

1904-1905 роки стали переломним етапом життя Наталени Королевої. Захворіла на туберкульоз тітка Інес і померла у віці 27 років. Тоді, через роки, озвався батько, який на той час оселився у Києві разом із другою дружиною Людмилою Лось, й зважився забрати до себе доньку. Сімнадцятирічна Наталена вдруге приїздить до України, розпочинає навчання у Київському інституті для шляхетних дівчат.

1917 рік виявився “знаковим” для подальшої життєвої та творчої долі Ірен Немировськи. З виру Революції 1917 року Немировськи покинули Росію (Леонід Немировськи (батько письменниці) обіймав у Росії високі посади, на його візитній картці можна було прочитати – Президент Ради Комерційного Банку Воронежа, Адміністратор Об'єданого Банку Росії, Член Ради приватного Комерційного Банку Петрограда). Через Фінляндію та Швецію вони перебрались до Франції (1919), зумівши, – рідкісний випадок, – зберегти чималі статки. Ірен знала культуру Франції, адже бувала у ній неодноразово, бездоганно володіла французькою мовою.

У шістнадцять років майбутня письменниця записується на навчання до Сорбонни. Жахіття, які вона бачила на початку революції, швидко втрачають свою гостроту завдяки бурхливому паризькому життю, де на балах у російському колі й на французьких вечірках знаходить нових друзів. “З її листів до французької подруги ми

з подивом дізналися, що така наша серйозна мати в юності любила розваги й чимало подорожувала, переважно з батьками, знайомлячись із Францією, а особливо з одним її регіоном – Країною Басків, яка була “портом приписки»” для всієї родини аж до самої війни” [11, с.5], – зазначила дочка письменниці Деніз Епштейн у передмові до “Вина самотності”.

Наталена Королева здобула вищу освіту у Археологічному інституті у Петрограді. Основний акцент покладала на історію Єгипту, Персії, Греції. Відвідувала заняття в Академії мистецтв. Різнобічності її інтересів можна було позаздрити: антична історія, археологія, живопис, театр, музика. Родина, передусім мачуха, не схвалювала захоплення Наталени. “Мачуха не хотіла, щоб я студіювала, але щоб виїхала заміж “за добру партію” [13, с.53], – усвідомлювала дівчина, й незабаром збунтувалась проти родинного диктату. На жаль, ні сама письменниця, ні її біографи (П. Ісаїв, С. Россоха, О. Зелінський) точно не дають усіх подальших перебігів її життя. Відомо, що вона подорожувала по Вірменії, брала участь у розкопках в Єгипті, Греції, Італії. Із вибухом Першої світової війни, Наталена як сестра милосердя вирушила на фронт у складі російської армії. На війні тричі була поранена. Внаслідок чого “випало із пам’яті” багато мов (знала їх начебто 16).

Надто вже романтична біографія Наталена Королевої породжує певні сумніви. Зокрема, Р. Федорів припускає: “А не може статися, що <...> “захоплюючі факти, які я почерпнув з її власних писань та статей прихильних до неї біографів, лише плід буйної фантазії талановитого майстра слова”? [13, с.54]. Питання й далі залишається відкритим, оскільки не знайдено точних наукових даних, які б підтвердили згадувані події.

У 1919 році Наталена Королева опинилася у Празі на посаді перекладача в дипломатичній місії Української Народної Республіки, тут знайомиться з українським письменником, громадським діячем Василем Королівом-Старим і стає його дружиною. Коли Українська Народна Республіка впала під ударами російського окупанта, працівники дипломатичної місії опинилися на вулиці. Василь Королів провадив викладацьку роботу, писав, а на прожиття заробляв, малюючи ікони й розмальовуючи церкви на Закарпатті. Його дружина допомагала йому, підготовляючи зразки ікон і займаючись оформленням орнаментів.

Влаштується особисте життя Ірен Немировськи, вона знайомиться з Михайлом Епштейном, із яким бере шлюб 1926 року – щасливий шлюб на все життя (як стверджувала сама романістка). В них народжуються дві доньки: 1929 року – Деніз і 1937 – Елізабет.

Віра обох сучасниць у щасливе майбуття згасла із вибухом Другої світової війни. Після допиту у гестапо, через підозри у зв’язках із українським націоналістичним підпіллям, серце Василя Короліва-Старого не витримало. “Це все так вплинуло на мого дружину, д-ра В. Королева, що йому розірвалося серце – не хотіло йти до німецьких концентраційних таборів” [7, с.41], – написала Королева у своїй “Автобіографії”. Спокійне та сповнене творчих задумів життя Ірен Немировськи перервалось із появою положення про статус євреїв. “На світанку 13 липня 1942 року мою матір заарештували французькі жандарми, і її довга подорож завершилася в Освенцімі, звідки вона вже не повернулася, так само як і її чоловік – мій батько” [11, с.6], – згадує донька.

Ставши “заручниками” історичного стану, Наталена Королева та Ірен Немировські залишили все ж чималий мистецький доробок, який і допомагає формувати цілісний матеріал про їх індивідуально-духовні персоналії, окреслювати основні аспекти їх творчості. Перша книжка Наталени Королевої “Во дні они” (1935) – це художньо опрацьовані євангельські легенди з життя Ісуса Христа. Потім вийшли п’ятнадцять оповідань другої книжки “Інакший світ” (1936), повісті “1313” (1935), “Предок” (1937), “Сон тіні” (1938), “Quid veritas?” (“Що є істина?”) (1961), цикл “Легенд старокиївських”, автобіографічні прозові твори. “Моїй матері було всього 39 років, коли вона зникла у вихорі війни; по собі вона залишила численні твори – п’ятнадцять романів, кілька сценаріїв” [11, с.6], – такий творчий спадок Ірен Немировські, – підсумувала Деніз Епштейн.

Для вираження художнього таланту обидві письменниці вдалися до певного, як це видається на перший погляд, “експерименту”. Наталена Королева обрала для писемної творчості “чужу” їй українську мову, Ірен Немировські – французьку. “Писала спочатку у французькій пресі. <...>. І думала я працювати у французькій літературі, до чого мене дуже намовляли приятелі мого батька: Анатоль Франс і Каміль Фламаріон, астроном. <...>. По-українському почала писати з 1919-го року, коли познайомилася, а потім і одружилася з доктором Королевим. Він умовив мене таки кинути французьку літературу, бо ж “у французів багато авторів, авторів оригінальних, а українська література – це вбога...” Він навчив мене української літературної мови, навчив засобів як писати” [7, с.42], – пояснювала Наталена Королева.

Образливі ж докори української емігрантської громади за те, що пише нерідною їй українською мовою, або обирає не близькі українцям теми, болісно вражали письменницю: “І коли видавництва вимагали від мене, щоб я писала “про запорожців”, “про Довбуша” або щоб я “віддзеркалювала біжуче життя”, то покійний дружина мій казав мені: “Не слухай їх. І не читай критики на себе. Те, що ти можеш дати українській літературі свого, буде цінніше” [7, с.42].

І. Голубовська висловлює думку, що послідовний інтерес Королевої до жанру художнього саможиттєпису (перебіг подій життя вона розподіляє щонайменше між двома повістями – “Без коріння” і “Шляхами і стежками життя”), викликаний “бажанням правдиво розповісти про власну непросту долю і пояснити, що єднає її з етнічно нерідною культурою” [5, с.59]. “Культивування Наталеною Королевою художньо-автобіографічної та мемуарної прози пов’язано передусім з прагненням довести, що її довгий шлях в українську літературу був не випадковим, а закономірним результатом попереднього формування творчої особистості” [6, с.6].

На сторінках автобіографічної повісті “Без коріння”, що оповідає про один рік перебування сімнадцятилітньої Наталени Королевої у Києві та її навчання у Київському інституті для шляхетних дівчат, знаходимо підтвердження згаданим міркуванням. Добрий намір єднання авторки з Україною й українством виявляється через володіння Ноель (вона ж Наталена) “чужою” їй українською мовою: “– Та ж у нас тепер така доба, що й удома “корінних” людей не знайдеш, які знали б рідну мову. А ви ж для цієї землі, виходить, зовсім чужа!” [7, с.194]. Письменниця майстерно посвідчує шанування українських народних традицій: “На трикутньому столичку-полицці “на покутті”, під образами в золочених шатах, стояли на сіні миски з кутею й узваром, прикрашені маленьким “дідухом”, перев’язаним блакитною стрічкою” [7,

с.88]. Висловлює свої симпатії й позитивне відношення до простих українських селян, співчуває їх непростій долі: “Я люблю сільських людей, – вияснивала Ноель, гадаючи, що єпархіялка соромиться підійти до прочан, – вони бо прості й безпосередні, мабуть, і в добрі, так само, як і в злі” [7, с.193].

Патріотичні настанови дає Ноель батько перед вступом на навчання до “Київська інститута благородних девиць” [7, с.65]: “Пам’ятай: москалі намагаються глузувати з усього, до чого не призвичаєні, і найбільше цинені між ними не ті люди, що вміють щось доброго створити, а ті, що майстерно висмівають висліди чужої творчості” [7, с.63]; “На всякий випадок скажу тобі: в кожному старому роді спливаються різні крові, але в наших жилах – інформую тебе – ніколи не було ні краплини від москалів і жидів...” [7, с.64]; “Але дві речі лишаються постійно незмінними: одна – обов’язок до народу, серед якого живеш. Особливо ж, якщо це народ скривджений і поневолений, не вільно ані погорджувати ним, ані бути байдужим до нього та його потреб” [7, с.64].

За іронією людської долі, українка за походженням, Ірен Немировські одразу здобула славу франкомовної письменниці. Її ім’я гучно зазвучало серед французького літературного бомонду, за її творами знімали фільми. “Le nom d’Irene Némirovsky n’est pas seulement connu des amateurs de beaux romans. Voilà que, en lettres formidables, son ouvrage est annoncé, car une firme cinématographique en a tiré un film...” (“Ім’я Ірен Немировські відоме не тільки любителям хороших романів. Ось, напис великими літерами, який рекламує її книгу, одна кінокомпанія випустила за її сюжетом фільм” (тут і далі переклад мій – Т. С.)) [16, с.545–546]. Йдеться про екранізацію у 1931 році роману “Давид Гольдер”.

Зюноговіку до початку Другої Світової війни письменниця активно публікує оповідання, романи, новели, рецензії на театральні та кіно постановки французькою мовою. На своєрідний вибір мови письменства вплинули кілька факторів: “Depuis l’age de quatre ans, jusqu’à la guerre, j’y suis venue tous les ans régulièrement. J’y avais séjourné la première fois pendant un an. J’ai été élevée par une institutrice française, et avec ma mère j’ai toujours parlé français” (“Від чотирьох років, до війни, я їздила туди (до Франції) регулярно щороку. Першого разу я пробула там рік. Мене виховувала гувернантка-француженка, і з матір’ю я завжди розмовляла французькою”) [16, с.28], – відповіла Ірен Немировські в інтерв’ю французькій пресі 11 січня 1930 року. Що стосується російської мови (українською не володіла, також розмовляла польською, англійською, фінською, мовою басків, розуміла іудейську), то письменниця стверджувала: “Je n’ai jamais écrit en russe que des redactions scolaires” (“Я ніколи не писала російською, хіба що шкільні твори”) [16, с.131].

Але, ще з раннього віку читала російських класиків, а у Сорбонні спеціалізувалась на російській літературі. “Paradoxalement, c’est à la Sorbonne, <...>, qu’elle découvrit avec émerveillement la grande littérature russe – Tourgueniev, mais surtout les poètes du Siècle d’Argent. La jeune étudiante cite, dans son carnet, les noms de quelques-uns de ces “spoutniques éternels”: Merejkovsky, arrivé de Finlande débout 1920 ; Balmont, également en exil à Paris ; et un troisième, Kliouiev, le poète-moujik décadentiste” (“Як це не парадоксально, але саме у Сорбонні, <...>, вона з захопленням відкриває велику російську літературу – Тургенева, а особливо поетів Срібного Віку. Юна студентка занотовує у щоденнику імена кількох “вічних супутників”: Мережковський, прибув з

Фінляндії на початку 1920 року; Бальмонт, також у засланні в Парижі; і третій, Ключев, поет-“мужик” декадент”) [16, с.130].

Спілкування з російськими літераторами у еміграції, посилений інтерес до російської літератури, а також духовна єдність Ірен Немировськи з слов'янським світом, не могли не позначитись на художньому оформленні її творів. Зокрема, Анрі де Реньє так відгукується про роман “Вино самотності”, який вийшов у світ у 1935 році, – “Némirovsky écrit russe en français” (“Немировськи пише російською по-французьки”) [16, с.28]. Незвичні поєднання слов'янських імен та власних назв з образною французькою мовою, деталізовані описи слов'янської дійсності, – свідчать про “нетиповість” франкомовної прози романістки.

“Закономірно, що весь процес минулих сприйнять, вражень і бажань впливає так чи інакше на уявлення, вчинки, дії людини” [12, с.101]. Наукою доведено, що “будь-який художній твір зароджується у свідомості письменника до того, як постане у формі віршових рядків чи прозового тексту” [2, с.233]. “Пізнаний, чуттєво пережитий і закріплений у пам'яті під час “живого споглядання” життєвий матеріал становить собою, так би мовити, конкретну основу подальшого розвитку творчого мислення письменника” [4, с.50].

Повість “Без коріння” та роман “Вино самотності” написані ретроспективно, події віддалені від часу створення творів (у першому випадку приблизно на тридцять років, у другому – на десять). Автори перебували у інших, на момент творчого процесу, географічних та соціо-культурних просторах (Наталена Королева проживала на той час у Чехії, Ірен Немировськи – у Франції). Активна автобіографічна пам'ять письменниць була вихідною точкою зв'язку із минулим, слугувала основним джерелом наративного процесу. “Aucune des répliques reproduites dans ce chapitre, comme dans les suivants, n'est imaginée : elles proviennent du travail de remémoration d'Irène Némirovsky, qui les a consignées dans le journal de travail du Vin de Solitude” (“Жодна із реплік, відтворених у цій частині, як і в наступних, не є вигаданою: вони виникали через процес пригадування Ірен Немировськи, їх вона записувала у робочий журнал Вино самотності”) [16, с.557]. Цей роман, пояснювала читачам Ірен Немировськи, “est un de ceux que l'on écrit dans sa tête et dans son coeur bien avant de les écrire sur le papier, un de ceux qui ne surgissent pas dans l'imagination tout armés, avec leur commencement, leur fin et leur forme définitive, mais qui hésitent, tâtonnent, et, en somme, ne se terminent jamais, car chaque moment de rêverie y ajoute des épisodes possibles” (“є одним із тих, які пишуть спочатку у своїй голові, у своєму серці, перш ніж написати їх на папері, одним із тих, які виникають повністю в уяві, з їх початком, кінцем, і визначеною формою, але які породжують вагання, невпевненість, і, в результаті, ніколи не завершуються, оскільки кожен момент спогадів додає до нього нові можливі епізоди”) [16, с.324].

Типологічно спільні моменти творчого синтезу різних митців по-своєму роз'яснює О. Миронов: “В результаті багатьох споглядань, багатьох однорідних явищ складається таке чуттєве уявлення <...>, яке не тотожне жодному одиничному й котре в той же час нагадує своєю особливістю кожне з них” [9, с.93]. “Ніхто з дослідників не заперечує потреби вивчення серед питань психології творчості типологічних особливостей фомування художнього твору, загальних закономірностей творчого процесу, його визначальних сторін і складових частин...” [12, с.66].

Автобіографічна повість Наталени Королевої “Без коріння” та автобіографічний роман Ірен Немировськи “Вино самотності” написані на реальному матеріалі. Фрагментарні композиції (“автобіографія, на відміну від біографії, охоплює певний період людського життя, що є протосюжетом” [8, с.19].) списані із песимістичних етапів життя письменниць, сповнених, в обох випадках, почувань самотності, відчуження, нерозуміння та несприйняття оточуючими (підтверджують біографічні документи про дитячий та юнацький періоди життя авторів, – періоди, відтворені у досліджуваних автобіографічних текстах). Уже у символічних заголовках “Без коріння” та “Вино самотності” відчувається відголос особистих духовних драм нараторів, що є наслідком їх подібних психологічних потрясінь у реальному світі, результатом випробувань їх станом самотності. Важливе місце відводиться як так званій “зовнішній” біографії (історична епоха, середовище, оточення, побут, пейзажі, інтер’єри), так і “внутрішній” (враження, переживання, думки, судження, інтереси, сповідання моральних цінностей). Вирішальну роль відіграють “рівень і міра осмислення життя, інтенсивна чуттєва й інтелектуальна робота, самобутній погляд на дійсність” [2, с.228].

В розумінні З. Фрейда, мистецтво є своєрідним терапевтичним засобом, необхідним для звільнення художньо обдарованих натур від неврозів та психозів. Наталена Королева та Ірен Немировськи, які в ранні роки страждали від ізоляції й покинутості, виплескують тодішні відчуття й емоції в автобіографічні матеріали. Можемо припустити, що через автобіографічне самовираження, письменниці своєрідно вдаються до самоаналізу, самопізнання, самовдосконалення.

Наталена Королева закарбовує на папері переживання, пов’язані з її опором непростому мачушиному характеру (“Ну, мачуха була – велика перешкода. Ніби якась висока, холодна, кам’яна стіна, що несподівано стала їй на дорозі” [7, с.87]), байдужості рідного батька (“Батько – Ноель могла би про нього сказати вже й тепер – “дуже милий, приємний, вихований і, мабуть, добрий чоловік”, – “бавив розмовами дам” так само, наче б це були випадково зустрінуті пасажирки на кораблі...” [7, с.54]), невіданому місцевому менталітету (“Тут у всьому шукають провини й намагаються все заборонити” [7, с.119]). Пригадуються песимістичні події, що передували приїзду до України, – одинадцять років відсутності спілкування з рідними (період перебування за монастирськими стінами), що звісно не могло не вплинути на світогляд письменниці. Не дивно, що її завжди супроводжував постулат – “У пустелі, де ніщо не росте, душа, однак, виростає”. “Роки дитинства були для неї тим, чим для рослини буває оранжерея. Був добрий догляд, були всі умови для нормального фізичного розвитку й існування, як і сприятливі умовини, щоб розвинути природні здібності. Але ж не було там справжнього сонця, що потрібне молодій рослині, не було тепла, що випливає з повного щедрого близького серця” [7, с.53].

Спогади Ірен Немировськи про роки дитинства та юності (від її восьми до двадцяти одно річчя), послужили канвою для її автобіографічного задуму “Вино самотності”. Перехід згадок про життя родини у Києві, про переїзд до Росії, а згодом через Фінляндію та Швецію до Франції, в автобіографію, засвідчує прагнення авторки правдиво реконструювати минуле, відтворити реальні події за законами художніх форм. “– Oui, j’ai eu de déjà une vie mouvementée. La Russie, la Suède, l’Europe centrale... et Paris... On ferait un scenario plein d’accidents avec ce qui m’est arrive...” (“– Так, у мене

уже було бурхливе життя. Росія, Швеція, Центральна Європа... і Париж... Можна було б написати пригодницький сценарій на основі того, що зі мною трапилось...” [16, с.547], – твердила романістка.

У вересні 1933 року Ірен Немировські накреслила схему свого майбутнього автобіографічного роману: “I. Russie – Kiev – haine. II. Pétersbourg – vengeance. III. Paris – pitié” (“I. Росія – Київ – ненависть. II. Петербург – помста. III. Париж – жалість”) [16, с.300]. Ненависть, помста, жалість – три ключові слова, що були виразниками ставлення Ірен – дитини до власної матері. Матір була для неї “tantôt un monstre, tantôt une misérable créature, que l’on regarde avec haine, avec épouvante, comme le visage même du malheur, qui a pesé sur tout le passé” (“то монстром, то жалюгідним створінням, на яке дивляться зі злобою, зі страхом, і навіть обличчям біди, яка лягла тягарем на усе її минуле”) [16, с.300]. Відомо, що мати письменниці Анна Маргулі (Немировські), яка свого часу здобула взірцеву, для тієї епохи, освіту – закінчила з золотою медаллю Київську гімназію для дівчат, брала уроки гри на фортепіано, а потім ще й “вдало” вийшла заміж, повністю противилась усталеним нормам про сімейні цінності, “домогосподарство й виховання дитини нагнали на неї жах” [11, с.13].

Ірен же, довірена на виховання та навчання гувернантці-французенці, болісно переживала брак батьківської уваги. Батька, якого вона надзвичайно любила й шанувала (“Le seul, dont j’ais senti que je suis sortie, mon sang, mon âme inquiète, ma force et ma faiblesse” (“Єдиний, до кого відчувала близькість по крові, хто хвилював мою душу, був моєю силою, моєю слабкістю”) [16, с.336], – так підписала Ірен Немировські одне із фото, на якому зображений батько), цікавила лише матеріальна сторона сімейного піклування. “Ainsi, pour son anniversaire, comme pour Pâques et Noël que fêtaient les Némirovsky, Irina avait reçu des bijoux, avec cette recommandation : – Garde-les bien, fais attention de ne pas les perdre en jouant” (“Так, на свій день народження, як і на Пасху та Різдво, які відзначали Немировські, Ірина отримувала коштовності, з черговими побажаннями: – Бережи їх добре, дивись не загуби їх, коли гратимешся”) [16, с.67]. “Дуже рано читання й письменство стають для Ірен найважливішою справою: вони дають їй змогу забути про родинне життя, яке було нестерпним через байду ставлення до неї рідної матері. В дитинстві та юності вона була надзвичайно самотньою” [11, с.5].

Початковий план співвідноситься і до головної ідеї твору, визначеної самою авторкою: “Je crois que l’idée directrice doit être la suivante – et tout doit venir se ranger autour : On ne pardonne pas son enfance. Une enfance malheureuse c’est comme si votre âme était morte sans sépulture, elle gémit éternellement” (“Я вважаю, що головною ідеєю мусить наступна – і все повинно обертатись навколо неї: Свого дитинства не пробачають. Нещасливе дитинство – це неначе ваша душа була мертвою без поховання, вона стогнала безупинно”) [16, с.300]. “Я не просила мене народжувати!.. <...>. Мене кинули на землю й полишили рости!.. Це злочин – народити дитину на світ і не дати їй ні крихти, ні дрібки любові!”, – слова, сповнені нестримного душевного болю, вкладені у уста Елен Кароль, – героїні роману “Вино самотності” [11, с.127].

“– Lorsqu’on écrit quoi que ce soit on a toujours une préoccupation dominante qui peut être la même pour tous les livres qui peut aussi changer avec chaque livre ; chez moi elle est toujours la même. Je ne peux pas dire que ce soit précisément une préoccupation morale, c’est la préoccupation de la sympathie humaine, l’effort pour comprendre les êtres humains”

(“Коли пишеш, що б це не було, завжди ставиш перед собою домінантне завдання, яке може бути однаковим для усіх книг, яке також може змінюватись з кожною книгою, у мене воно завжди одне. Я не можу сказати, що це саме завдання моральності, це швидше людська симпатія, зусилля, щоб зрозуміти людей”) [16, с.548], – вказувала Ірен Немировські. За визначенням О. Філіппона та П. Льснарда, “Вино самотності” є глибоко моральним твором, який оповідає про дочірні почуття і батьківську відповідальність, про зневагу і повагу, про гроші, любов і ненависть” [16, с.325].

О. Мишанич окреслює тематику творчості Наталени Королевої, її жанрово-стильові параметри: “писала про те, що добре знала завдяки науковим історико-археологічним студіям, про те, що спостерігала протягом життя, що сприяло утвердженню її концепції людини – сильної, морально чистої, неушкодженої спокусами світу індивідуальності, яка відстоює своє “я” і керується вищими помислами вселюдського братерства й любові” [10, с.355]. Повість Наталени Королевої “Без коріння”, за дефініцією В. Базилевського, – своєрідна “біографія душі” [1, с.70].

Проаналізувавши відомості про життєвий і творчий шлях Наталени Королевої та Ірен Немировські, а також про індивідуально психологічні передумови формування їх творчих особистостей, визначено ряд подібних ситуацій: спіткали обох розчарування дитинства, випробування самотністю, пережили обидві численні переїзди, еміграцію, реалізували творче покликання у інонаціональних літературах, та врешті, наблизившись до омріяного щастя, зазнали трагічного впливу історичного часу. Схожості у життєвих історіях авторів підштовхнули до заглиблення у психологічний смисл згадуваних подій, обставин. Це дало змогу знайти необхідні “ключі” до пізнання індивідуальності митців – їх творчих стилів. Виявлено, що обопільне звернення Наталени Королевої та Ірен Немировські до жанру художньої автобіографії спровоковане їх подібними світовідчуттями, світоглядними позиціями, психофізичними реакціями, життєвим досвідом. Співставляючи прозові автобіографічні матеріали із біографічними довідками, базуючись на законах біографічного методу та науково обґрунтованих поясненнях психології творчості, типологічно простежено генезу автобіографічної повісті “Без коріння” та автобіографічного роману “Вино самотності”. Безпосередніми поштовхами до творчої реалізації стали, отже, сильні переживання, емоційні потрясіння, що їх свого часу зазнали автобіографи. Психічні компоненти творчої організації письменниць, індивідуально-авторські інтенції, так чи інакше взяли участь у їх художній автобіографічній діяльності, від початкових етапів і до остаточних цілісних рішень. Всебічне осмислення і пізнання об’єктивної реальності стали джерелами й конкретними основами творчого мислення.

Отримані результати дозволяють стверджувати: особистісні ситуації самотності стають поштовхом до самовираження авторів, слугують головним джерелом літературних одкровенень, зумовлюють самотність і визначеність творчості. Їх подібності спричиняють, таким чином, однотипність творчого спрямування авторів як однієї, так і різних національних літератур.

Література

1. Базилевський В. І. І зав’язь дум, і вільний літ пера : Літ.-критич. статті, есе, студія одного вірша / В. І. Базилевський. – К. : Рад. письменник, 1990. – 318 с.

2. Білоус П. В. Вступ до літературознавства : навч. посіб. / П. В. Білоус. – К. : ВЦ “Академія”, 2011. – 336 с.
3. Веселовский А. Н. Историческая поэтика / А. Н. Веселовский. – М. : Высшая школа, 1989. – 408 с.
4. В'язовський Г. А. Творче мислення письменника : Дослідження. / Г. А. В'язовський. – К. : Дніпро, 1982. – 335 с.
5. Голубовська І. О. Життєпис сучасниці: повість Наталени Королевої “Без коріння” / І. О. Голубовська // Дивослово. – 2004. – № 6. – С. 59–62.
6. Голубовська І. В. Творчість Наталени Королевої в контексті розвитку української літератури першої половини ХХ ст.: дисертація канд. філол. наук: 10.01.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2003. – 20, [1] с.
7. Королева Н. Без коріння; Во дні они; Quid est Veritas? : [повість, роман, новели, оповідання, спогади] / Наталена Королева. – Дрогобич : Відродження, 2007. – 672 с.
8. Літературознавча енциклопедія : У двох томах. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ “Академія”, 2007. – 608 с.
9. Миронов А. В. Минуты поэтических вдохновений : Проблемы психологии творчества / А. В. Миронов. – Ярославль, 1970. – 207 с.
10. Мишанич О. Наталена Королева (1888 – 1996) / О. Мишанич // Історія української літератури 20 ст. – К., 1994. – Кн. 1. – С. 354-356.
11. Немировські І. Вино самотності : [роман] / Ірен Немировські ; [з фр. пер. Г. Малець]. – К. : Унів. вид-во Пульсари, 2010. – 192 с.
12. Піхманець Р. В. Психологія художньої творчості : Монографія / Р. В. Піхманець. – К. : Наукова думка, 1991. – 164 с.
13. Федорів Р. Королева, що ходила в інші світи / Р. Федорів // Жовтень. – 1988. – №7. – С.52–56.
14. Ференц Н. С. Основи літературознавства : підручник / Н. С. Ференц. – К. : Знання, 2011. – 431 с.
15. Хороб М. Грані художнього буття : нариси з української літератури ХХ століття (дослідження, статті, критичні етюди) / М. Хороб. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. – 428 с.
16. Philipponnat O. La vie d'Irène Némirovsky / O. Philipponnat, P. Lienhardt. – P. : Grasset-Denoël, 2007. – 668 p.

Задорожна О. С.

кандидат філологічних наук,
в. о. завідувача кафедри мовної підготовки
факультету навчання іноземних громадян
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ОБРАЗНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ЕТНОМАРГІНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЦИСТИКИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО)

Ключові слова: гуманізм, етномаргінальність, есе, Оксана Забужко, література, культура, Україна, свідомість, провінційність, свобода.

Keywords: humanism, etnomarginal'nist', essay, Oksana Zabuzhko, literature, culture, Ukraine, consciousness, provinciality, freedom.

Національна свідомість України та українського народу формувалася під впливом складних соціальних й історичних процесів. Українська культура й література завжди були тісно пов'язані з національним буттям народу. Особливо міцніли ці зв'язки в перехідну або революційну добу, коли між старим та новим точилася жорстока боротьба. Йдеться про першу половину ХХ ст. У цей важкий період для України постали такі проблеми, як гуманізм, свобода вибору, сенс життя, справедливність тощо. У пореволюційні роки культура, література українського народу, мова якого в Російській імперії протягом багатьох століть зазнавала жорстоких заборон, почала оживати. Відбувся колосальний переворот у художній культурі й естетичній свідомості нації. Письменники й діячі культури почали шукати нові стилі, манери, форми творчості, відкидали заборони консерватизму й нормативності.

Однією з характерних рис національної пам'яті українців успадкованої від імперських й тоталітарних часів, є провінціалізм та етномаргінальна свідомість. Оксану Забужко хвилює проблема провінційності українського способу мислення. У своєму есе "Психологічна Америка" вона розглядає проблему провінційності і потребу її руйнування: "Хутірська свідомість ... навіть визнаючи існування якогось іншого соціуму за межами свого хутора, вона ніяким побитом негодна вмістити думки про його інакшість, а просто моделює собі цілий світ за зразком рідного хутора", "Цей комплекс наївної гуцулки в'ївся в нас, упродовж тривалого історичного часу заблокованих проблемою власного етнічного й культурного виживання-самозбереження, далеко глибше, ніж видається попервах" [2, с. 198].

Письменниця поділяє думку Ю. Шереха, яку вона виносить до епіграфу есе "Психологічна Америка" і азійський ренесанс, або знову про Карфаген": "Картагена нашої провінційності мусить бути зруйнована. Або ми знайдемо свій ритм у нашу функційну добу, або нас не стане" [2, с. 197]. Провінційність, на думку Оксани Забужко, є однією з ключових проблем твору, оскільки провінційність мислення веде до зникнення мови, літератури, культури та нації.

Для формування національної свідомості важливим є наявність зв'язку між поколіннями, коли передається й усвідомлюється суспільно-історичний досвід. Окса-

на Забужко вважає колосальною втратою для українського суспільства відсутність з різних причин передання унікального національно-орієнтованого персонального досвіду навіть на рівні родинних зв'язків. Цей фактор вважає йому проникнути до колективного підсвідомого та взяти участь у формуванні розвитку особистості українців. Якби цей досвід був збережений, переданий та усвідомлений новими поколіннями українців – це сформувало б “зовсім інше уявлення про свою ідентичність” [4].

Оксана Забужко жалкує, що наше суспільство досі не має зв'язного історичного нарративу, а також цілісної історії української літератури, кіно, думки, театру, відсутня єдина загальна матриця, яка охоплювала б увесь соціум у його розвитку за весь модерний період. Письменниця має на увазі загальний “автопортрет нації в часі”.

Українці не мають загально-національних нарративів. За словами Оксани Забужко, “свої нарративи досі позичаємо в сусідів – як не в росіян, то в поляків” [4]. Тобто відсутня “єдина матриця” власної цілісної системи історичних смислів, що веде до розгубленості індивіду в хаосі подій.

На думку Оксани Забужко, за роки незалежності не було вжито ніяких заходів, щоб зробити Україну “притомною країною, свідомою своєї історії” [4]. Це шкодить міжнародному іміджу України та зберігає національну свідомість у деформованому стані.

Відсутність в Україні розвиненого громадянського суспільства, яке тільки починає формуватись в умовах посттоталітарного стану української держави, заважає усвідомленню проблематичних питань національної історії традиційним шляхом вільного фахового обміну точками зору, ініціюванням широких громадських обговорень, дискусій, круглих столів, дебатів тощо.

Дискурси, які формують потоки індивідуальної й суспільної свідомості, залежать від якості інформаційних потоків, як фактологічних, так і концептуальних.

Для істориків залишається актуальною проблема інформаційного голоду з різних питань, зокрема по добі УПА. Влада надалі приховує правду від власного народу, а як наслідок, населення не довіряє українській владі. Тому питання формування сучасної національної свідомості, осягнення національної історії та розвитку громадянського суспільства тісно взаємопов'язані і можуть бути вирішені тільки комплексно та з часом.

У самосвідомості української нації історично сформована стала думка, що українці – це селянська нація. Феномен Лесі Українки не достатньо осмислений українською самосвідомістю з багатьох причин. Одну з них називає Оксана Забужко у своєму інтерв'ю: «Леся Українка випала із свідомості, тому що аристократка – раз (а українців переконали, що ми – селянська нація). ... тому що спадкова аристократка – із козацької старшини, з усіма відповідними мислинневими структурами ... “Лісова пісня” Лесі Українки – це ж легенда про Грааль» [5].

Щоб позбутися “провінційності” українського мислення та етномаргінальної свідомості, які, на думку Оксани Забужко, є загрозою існуванню нації, потрібно реформувати інтелігентську свідомість, перш за все інтелектуальної та правлячої еліти суспільства. Зробити, так би мовити, якісний стрибок від “хамократії” до аристократії. Тему аристократизації суспільства авторка розглядає, звертаючись до лицарсько-шляхетської традиції. Це одне з ключових питань книги “Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій”. На прес-конференції Оксани Забужко пролунала думка:

“Тема Грааля, лицарства на західноєвропейському ґрунті десятиліттями досліджувалася, описувалася, а тепер стала атрибутом інтелігентської свідомості” [6]. Оксана Забужко своєю книгою “Notre Dame d’Ukraine: Українка в конфлікті міфологій” прагне втілити в суспільну свідомість можливість реконструкції лицарсько-шляхетського національного проекту, який повинен створити альтернативу етносоціальному проекту селянської нації, що пустив глибоке коріння в постколоніальній свідомості.

Стан національної свідомості взаємопов’язаний зі станом національної мови. Оксана Забужко привертає увагу суспільства до впливу мовних питань на загальний стан суспільства. Як зазначила Оксана Забужко у книзі “Хроніки Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х”, “сучасна духовна криза, яка опанувала українське суспільство, є насамперед кризою українського мовомислення. Тут мусимо звернутись до проблеми культурної притомності” [2, с. 135].

Задля обґрунтування концепції національно-культурної свідомості Оксана Забужко створює власні терміносполуки, наприклад: поняття “культурна притомність” та деякі інші [2, с. 132]. Наведемо цитату з книги: «Поняття “культурної притомності” годі шукати в українському “Філософському словнику” – але, позаяк там бракує й довжелезної низки понять куди обіговіших, насущніших не то для фахового, а й для посполитого інтелектуального вжитку, а української “Філософської енциклопедії” досі не існує в природі, то ця обставина не повинна викликати застережень. ... отож про “культурну притомність” випадає говорити єдино тій нації, котра поспіль уражена “культурною непритомністю” – а це, як спробуємо показати нижче, феномен хіба специфічно український» [2, с. 132].

Криза «українського мовомислення» пов’язана з тим, що українська мова в умовах Російської імперії та Радянського Союзу втратила свою значущість як необхідний інструмент вирішення та осмислення загальнодержавних і світових питань та з різних причин була витіснена на побутовий і провінційний рівень, тобто вона не змогла використати свій безмежний потенціал і перейшла в категорію «резервних» чи «законсервованих» мов. За Оксаною Забужко, “мовомислителні обрії української нації zostались ... на рівні хутірського мікрокосму” [2, с. 140].

Мовні питання у плані підпорядкування української мови російській дуже хвилюють письменницю й вона неодноразово торкається цієї теми у своїх творах. При цьому вона, здається, не бачить ніякої перспективи щодо мирного існування в Україні одночасно двох рівноправних мов – російської та української. Усі абзаци, у яких дослідниця аналізує взаємодію й взаємовплив української та російської мов, пронизані песимізмом. Наведемо декілька розгорнутих висловлень із цих питань.

Міркування Оксани Забужко довкола тези “Російська мова як засіб міжнаціонального спілкування”: “Не забуваймо й ще одне: на відміну від питомої мови російського народу, енкратична російська “новомова” призначається до комунікації (так і в академічному мовознавстві речена: головна функція” русского языка как средства межнационального общения” – комунікативна), тобто не до продукування думки, а до трансляції вже готових думок ... Повновартісне, незалежне мислення потребує абсолютно безкраїх обширів “істинної”, прозорої щодо світу мови – а в ідеалі, припускаю, ще й співвідношення мови мислення (“батьківської”) з мовою почування (“материнською”). “Міжнаціональна” ж, коли вона витісняє національну, замикає людину в шахту ліфта, де рух триває лише вздовж уже напнутих тросів. Відповідно,

інтелектуально – творчий потенціал, приміром, тих українців, котрих з дитинства (ясла, дитсадок, школа...) відчужено на Україні від української мови, має бути, порівняно з природними російськомовцями, зрослими в Росії, істотно ослаблений: за самими “стартовими умовами” ці люди приречені на інтелектуальну вторинність” [2, с. 116].

Роздуми щодо двомовності: в умовах тоталітарної держави, яка склалася в СРСР у середині 30-х років, національній мови, на думку Оксани Забужко, приречені на перетравлювання правлячою “новомовою”. Однак правильніше було б сказати не про перетравлювання, а про взаємовплив та взаємопроникнення культурних та лінгвістичних пластів двох мов, при цьому одна з мов домінує у тій чи іншій сфері застосування.

Треба зауважити, що в добу постмодернізму, як і при тоталітаризмі, на всіх рівнях суспільства широко застосовуються “подвійні стандарти”, тобто прихована правда чи відверта брехня, як на рівні держави, так і на рівні звичайного громадянина. Оксана Забужко діагностує прояви “культурної неприйнятності” також за часів незалежності України: «Характеристичні об’яви культурної неприйнятності дає нинішня практика перейменувань (“радянського” – на “українське”» [2, с. 137].

Необхідність філософського осмислення культурного стану сучасного українського суспільства так формулюється письменницею: “культура з ослабленим філософським началом на сьогодні просто безпорадна перед історією, а значить, неспроможна забезпечити своєму суб’єктові (національній групі) належної культурної прийнятності” [2, с. 139].

Наведемо цитати, які підтверджують стурбованість Оксани Забужко сучасним станом речей: «... для України, порівняно з іншими посткомуністичними культурами (крім хіба Білорусі), ця школа виявилася найбільше згубною, і то з причини, визнати яку на нинішньому етапі, коли нація ревно силкується позбутися комплексу меншевартості, неймовірно тяжко ...»; “Йдеться про роль і місце власної, питомої філософської рефлексії в новітній українській культурі ...”; “Як засвідчила глобальна культурна драма 20-го століття, тільки вповні розвинена самосвідомість, духовно (екзистенційно-життєво) напружена рефлексія над своїм місцем у цьому світі спроможна вбезпечити суб’єкта (індивідуального й колективного) яким-не-яким імунітетом супроти духовного тоталітаризму» [2, с. 138]. Авторка зазначає, що за роки незалежності відбувся значний зсув від антиколоніальної до постколоніальної свідомості нації. Ця трансформація суспільної свідомості потребує подальшого вивчення та аналізу. Після падіння залізної завіси та розпаду Радянського Союзу культурно-ідеологічний вплив заходу на свідомість українців значно посилюється. У суспільній свідомості почалося розхитування різноманітних ідеологічних табу, у тому числі на “непорушну дружбу з великим російським народом” [2, с. 324]. Часом це приймало форму, за виразом Оксани Забужко, “антиросійського” “культурного неврозу”. Під час встановлення незалежності та формування нового державно-політичного ладу цей антиросійський невроз, як пише письменниця, “уже й сам ставав в Україні політичною кон’юнктурою” [2, с. 324].

Для формування нової свідомості незалежної нації важливим є з’ясування культурно-світоглядної дистанції, котра, з одного боку, гарантувала б незалежний саморозвиток, а з іншого боку, зберігала б можливість взаємовигідного культурно-

ідеологічного співробітництва. Ця мета дуже важлива та складна і потребує не одного десятиріччя для її досягнення. Особливо це актуально для свідомості сучасної української інтелігенції та інтелектуальної еліти України.

Оксана Забужко підкреслює: "... актуальним для інтелігенції залишався відшук тої, затраченої в умовах колоніального існування, світоглядкової дистанції по відношенню до Росії ..." [2, с. 324]. Треба додати, що це справедливо не тільки щодо Росії, а й стосовно тих найближчих до України держав, з якими її пов'язують складні історичні та географічні реалії. Формування сучасної національної свідомості не можливе без переосмислення історичного досвіду. Оксана Забужко у своїх творах вказує напрямки вирішення проблеми та формулює необхідні для цього питання. Ці питання можна згрупувати таким чином: історичне переосмислення відносин держава – держава, держава – людина чи людина – держава, людина – людина у всьому спектрі цих взаємовідносин.

В інтер'ю письменниця висловила: "Безпам'ятний – значить ослаблений. Той, хто не знає, звідки він вийшов, позбавлений дуже важливого ресурсу психологічної підтримки – розуміння логіки і змісту власного життя, і тих подій, які в ньому відбуваються ..." [1].

Напрямок та темп розвитку суспільної свідомості задається представниками суспільної еліти. На думку письменниці, сучасна офіційна еліта українського суспільства, зокрема весь наш політикум, "не виконує належних йому суспільних функцій" [3].

За рівнем освіти, культури, життєвим досвідом, той клас, який сьогодні називає себе політичною елітою "дуже слабо собі уявляє, що таке державна політика – в будь-якій галузі" [3].

Стан суспільної свідомості пов'язаний із наявністю в країні громадянського суспільства. Це суспільство тільки почало формуватись у нашій державі. Потрібно постійно відстоювати свої ідеологічні переконання, виявом чого стали недавні події в нашій країні. Оксана Забужко говорить: "Для того, аби була нормальна функціонуюча демократична країна, має бути насамперед розвинене громадянське суспільство. Тут не досить один раз вийти на Майдан. А наше громадянське суспільство лише вчиться спинатися на ноги ..." [3].

Існує взаємозв'язок між питаннями культури та станом національної свідомості. На думку Оксани Забужко, в Україні мало видається класичної літератури, що, безперечно, не може не відобразитися на культурному рівні наших громадян: "... ми країна, яка вже скоро двадцять років не видає своєї класики, за винятком шкільної програми. Жодного свого автора, крім Шевченка, не знаємо в повному обсязі. Тут уже не йдеться про любов до літератури, йдеться про загрозу національній пам'яті, без якої не вийде осмислити й день сьогоднішній" [3]. Тобто наявний нерозривний ланцюг: національна культура – національна пам'ять – національна свідомість. Письменниця говорить: "Це наші діди і прадіди, це той культурний генотип, психологічна "програма", яку нам передано. Не усвідомлюючи її, так і товктимемося на місці з зав'язаними очима" [3].

Підбиваючи підсумки розмірковувань Оксани Забужко на тему національної свідомості у публіцистичних творах, можна сказати, що до тих пір, поки в суспільстві зберігається колоніальна модель культури, до тих пір суспільна свідомість також буде створена за колоніальною моделлю. Своєю творчістю, як художньою так і публіцистичною

тичною, дослідниця прагне зруйнувати колоніальну модель суспільства, згадаймо хоча б образ “провінційної, безперспективної” країни на сторінках “Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х”. На думку письменниці, немає підстав запліщувати очі на негаразди, для того, щоб збудувати “державу Духа”, треба міняти формат висловлень, перенести акцент з утрачених можливостей, “хвороб” та “недоліків” на потенціал, перспективу й конкретизувати мету та шляхи її досягнення.

Література:

1. Забужко О. Про секс у криївці, розвал ГУЛАГу упівцями і тотальну забудькуватість українців (інтерв'ю) [Електронний ресурс] // Свіжі новини України та світу. Тексти для думаючих людей. TEXTY.org.ua. – Режим доступу : http://texty.org.ua/pg/article/solodko/read/19459/Zabuzhko_pro_seks_u_kryjivci_rozval_GULAGu
2. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса : вибрана есеїстика 90-х. / Оксана Забужко. – К. : Факт, 2001 . – 340 с.
3. Климончук О. Оксана Забужко: На якій підставі група пацанів з баблом вирішує долю 46-мільйонної нації до 2042 року? [Електронний ресурс] / О. Климончук. – Режим доступу <http://www.unian.ua/news/385145-oksana-zabujko-na-yakiy-pidstavi-grupa-patsaniv-z-bablom-virishue-dolyu-46-milyonnoji-natsiji-do-2042-roku.html>
4. Левкова А. Дослідниця забутого [Електронний ресурс] / Анастасія Левкова // Тиждень.ua : новини політики, економіки та культури, новини в світі, переклади іноземних ЗМІ, експрес-аналітика, коментарі та інтерв'ю. – Режим доступу : <http://www.tyzhden.ua/Publication/3505>
5. Оксана Забужко: “Лісова пісня” Лесі Українки – це ж легенда про Грааль» [Електронний ресурс] / О. Забужко // Високий замок. – Режим доступу : <http://archive.wz.lviv.ua/articles/56125>
6. Notre Dame d'Ukraine : Українка в конфлікті міфологій [Електронний ресурс] // ХайВей : тобі є що сказати світові. – Режим доступу: <http://h.ua/story/80482>

Пашкевич О.И.

доцент, кандидат филологических наук, Якутский институт водного транспорта (филиал) Новосибирской государственной академии водного транспорта

СИМВОЛИЧЕСКИЙ ОБРАЗ МУЗЫКАЛЬНОГО ИНСТРУМЕНТА ХОМУСА В ТВОРЧЕСТВЕ ЯКУТСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ

Ключевые слова/Keywords: хомус/khomus, якутская литература/Yakut literature, образ/image, творчество/creative works, музыкальный инструмент/musical instrument

Музыкальный инструмент варган известен всему миру. Он изготавливается из разных материалов: металла, дерева и кости. С октября 1990 года в городе Якутске действует Музей хомуса (варгана) народов мира. Известно, что 160 народов пользуются этим звучным инструментом. Он носит следующие названия: маультроммель в Германии, трумпи в Австрии, муккури в Японии, варган в России, якутский вариант – хомус.

По предположению И.Е. Алексева, всемирное возрождение варганной музыки «происходит из-за развития современной духовной жизни, мировоззрения, обуславливается «диктовкой» народной прапамяти: чем естественнее музыка, тем проникновеннее» [1, с. 8].

В эпическом творчестве народа саха почти нет упоминаний о хомусе за исключением олонхо «Ньургун Боотур Стремительный», в котором сказитель в одном месте мимоходом употребляет сравнение: «Толстые жилы его зазвенели, словно хомус» [11, с. 192].

Способствует воссозданию этой древней музыки и производство самих музыкальных инструментов. Мастера – изготовители варганов, работающие кустарным методом, живут в Индии, странах Южной и Северной Америки, Австрии, Средней Азии, Сибири. Якутские кузнецы сумели сохранить традиции изготовления прекрасных по звучанию хомусов.

О высоком классе их технических достижений писал один из основоположников якутской литературы Алексей Елисеевич Кулаковский в стихотворении «Хомус», которое имеет фольклорные корни. В нём автор указывает на древнее происхождение хомуса и говорит, что он был задуман светлыми божевами одновременно с сотворением «подлунного мира» и появлением народа саха. Великие старцы указали священному музыкальному инструменту петь свои песни «всем, кого одолеют несчастье и горе», петь «в дни тяжёлой печали, и кручины, и скорби», чтобы поднимать дух и прогонять тоску:

В тот день,
Когда пламя добрых богов
Сотворяло подлунный мир...
В тот день
Это пламя добрых богов
Сотворило в подарок нам
Голосистый, милый сердцу хомус
С дрожащим пружинистым язычком,
С железкой, звенящей вроде струны
На сто разнообразных ладов [9, с. 29].

В зимние долгие вечера звучание хомуса должно обогревать сердца, а на празднике ысыах, когда люди будут славословить добрых духов, он тоже станет служить им добрым помощником.

Исследователь творчества А.Е. Кулаковского А.А. Бурцев считает, что в данном контексте «хомус приобретает символическое значение души народа, его стремления к добру, счастью и красоте» [2, с. 45].

Народный поэт Якутии В.М. Новиков – Кюннюк Урастыров посвятил замечательному инструменту стихотворение «Якутский хомус», в котором он, обращаясь к хомусу, вспоминает минувшие годы, «страданье родного народа». Теперь же жизнь изменилась, и торжественные переливы любимого музыкального инструмента:

Твердят нам о доле счастливой,
Что людям свободным дана [10, с. 165].

«Дивный инструмент» якутов – хомус звучит и в творчестве Моисея Ефимова. Он удивляется и восхищается тем, что в небольшом хомусе таится столько звуков: и звон капели, и песня жаворонка, и шум берёз, и лепет ручейка:

Орлиный клекот,
Зовы глухаря –
Всё возникает здесь,
Благодаря

Тебе, хомус, -
И арфа, и орган,
Который умещается
В карман! [8, с. 79].

О «звонкого хомуса переливах» пишет и Семён Данилов в стихотворении «Музыка» [7, с. 157 – 158].

Однако, если в якутской поэзии описание хомуса, его звучания встречается довольно часто, то из анализируемых нами прозаических произведений можно отметить эпизод из романа Ивана Гоголева «Чёрный стерх», когда на хомусе играет героиня произведения Хобороос. Через исполнение на хомусе автор характеризует свою героиню: «Не в каждых руках хомус певуч. Он чудодейственен в руках человека с любящим сердцем...» Благодаря мастерству Хобороос и её доброй душе инструмент «пошёл-пошёл тонко и прозрачно вызванивать невидимыми крыльями» [4, с. 206].

В трудные минуты жизни облегчает своё тяжёлое психическое состояние соприкосновением с хомусом и героиня исторического романа Далана «Тыгын Дархан» Ньурбачаан: «Трепещет язычок хомуса, рвёт и сжимает сердце женщины музыка» [6, с. 133].

По мнению Д.Е. Хохонина, «музыкальные метафоры находят широкое распространение в разных дискурсах. Они проникают в психологию, живопись, архитектуру, публицистику, политику и литературу» [12, с. 139]. Но мы обнаружили в прозе только единичные случаи использования хомуса в образотворчестве. Например, для описания пейзажа: «При лунном свете русло речки блестело, как серебряный язычок хомуса» [3, с. 203], или для передачи тембра голоса: «А меня зовут Кюель Огуса Озёрный Бык, – гулко, словно заиграл музыкальный якутский инструмент джелеккей кюпсююр, протянул второй...» [5, с. 127]. В первом примере имеет место перенос свойства материала, из которого изготовлен инструмент, во втором – его звучание.

Таким образом, мы можем сделать вывод, что хомус, как музыкальный инструмент народа саха, имеет символическое значение, что нашло отражение в творчестве якутских писателей. В то же время, в поэтическом жанре упоминание о нём встречается чаще, чем в прозе.

Литература

1. Алексеев И.Е. Музей хомуса и современная социокультурная ситуация // Диалог: музей и общество: Материалы междунар. науч. – практ. конф. «Диалог: музей и общество на пороге XXI в.». – Якутск: изд-во СО РАН, 2001. С.8-9.
2. Бурцев А.А. Якутская литература и современность. – Якутск: Бичик, 2007. – 160 с.
3. Гоголев И.М. Месть шамана. Последнее камлание. – М.: Сов. писатель, 1992. – 416 с.
4. Гоголев И.М. Чёрный стерх. – М.: Сов. Россия, 1990. – 272 с.
5. Далан. Глухой Виллюй. – Якутск: Бичик, 1993. – 336 с.
6. Далан. Тыгын Дархан. – Якутск: Бичик, 1994. – 432 с.
7. Данилов С.П. Восхождение. – Якутск: Бичик, 2006. – 176 с.
8. Ефимов М.Д. Торжество жизни. – Якутск: Бичик, 2006. – 128 с.
9. Кулаковский А.Е. Песня якута. – М.: Сов. Россия, 1977. – 304 с.
10. Новиков – Кюннюк Урастыров. Якутский хомус // Из века в век: Якутская поэзия. – М.: Гранта, 2009. – С. 165.
11. Ньургун Боотур Стремительный. – Якутск: Якутское кн. изд-во, 1975. – 432 с.
12. Хохонин Д.Е. Наименования музыкальных инструментов в метафорическом использовании // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Филология. Журналистика. 2012. №2. С.139-141.

ORIGINALITIES OF MASS LITERATURE

Limitless information lets us make a choice in modern epoch; what was appealed so “zealously” by “postmodernism” – “transforming universe into one large text” and involving reader in a “game” becomes easily possible and real. Dividing literature into mass and elite literature is not new. Scientists direct attention to specificity of mass literature; inter relation of elite and non elite texts (1); difference of post modernist works in mass literature (2)...

Term-“mass literature” has lots of explanations-: popular, trivial, cheap, Para literature-, formed and so on. Term comprehension was followed by view diversity: Lotman discusses this as a sociological concept (3), in his opinion, mass literature depends on society, taste and demand of which defines work success. In literary encyclopedic encyclopedia this is explained as a high circulating pleasure and didactic fiction of XIX-XX centuries, which is a part of culture development (4). Mass literature is considered as the lowest stage of literary “hierarchy”, as a pseudo literature. So, artistic value must be less expected in mass literature.

In contemporary history of literature, popularization of mass literature is explained with this transitive stage, when high circulating works are risen at the expense of publicity. As if the “rules” legalized by high literature are broken, “norms”, attention is directed not to moral-aesthetic or social-philosophical issues, but every day, simple facts from human life, multidimensional heroes and actions are changed with one-dimensional actions. Philosopher and theorist of post modernism I. Ilini explains that for this reason: what was considered as a shame in the “shadows” of great literature before, today appears obviously and influences on taste of significant part of public with mass and spreading rapidity (5). As if there is no limit between high and low, native and foreign, old and new. There is new remake, thriller, and ironical detective and so on. Such genre diversity, messing up the rules, no limits is directly related to post modernism, which announced the end of style and absolute democracy in all sphere (6). With the difference from elite literature, story and style of work is exceptionally simplified, “complicated” composition of story is the main here, intrigues, love stories, detective novel and so on. Of course, inter text; interpretation is typical to post modernism, but not this way as it’s offered by mass literature. So, there are important criterions of “popularity” of mass literature: circulation, readable, awareness, accessibility, commercialization, lack of high ideas, entertaining, template, reiterations, and expected stories and, the main factor: epatage and loud title. Also, poor lingual stock, stylistically brief phrases, possibility of artistic process reconstruction. In mass literature language –as well as in mass media, language democratization is realized. After essential differences and separation, tendency of homogenous approaching appeared in elite and mass literature, this became noticeable particularly in postmodernism conditions. Many post modernist texts actively use internal structure strategies habitual to mass literature; methods of mass literature are purposely used in elite literature.

Literature:

1. Лотман Ю.М. Массовая литература как историко-культурная проблема //История русской прозы. Теория литературы. – СПб.1997, – 845 с
2. Гудков Л.Д. Массовая литература как проблема. Для кого? / Л.Д. Гудкова // Новое литературное обозрение. – 1996. – № 2. – С. 78-10
3. Лотман Ю.М. Массовая литература как историко-культурная проблема / Ю.М. Лотман // О русской литературе. – СПб., 2005. – С. 817-826.
4. Литературный энциклопедический словарь / под общей редакцией В.М. Коженикова, П.А. Николаева и др. – М. : Сов. Энциклопедия, 1987. – С. 213.
5. Ильин И.П. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа. / И.П. Ильин. – Москва : Интрада, 1998, – 256 с. – С. 155
6. Парамонов Б. Конец стиля. СПб.; М., 1999. С. 75

СОЦИАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ПОЗВОЛЯЮЩИЕ РАСКРЫТЬ ОСНОВНЫЕ ПРИЗНАКИ КОНЦЕПТА «МОДА» В РУССКОЙ И АДЫГЕЙСКОЙ КУЛЬТУРАХ

Ключевые слова/ Keywords: концепт, лингвокультурология, языковое сознание, культурные импликации / concept, lingua-culture, linguistic consciousness, cultural implications.

Исследование концепта «мода» требует учета способов языкового обозначения различных аспектов этого явления, речевых репрезентаций и связанных с ними культурных импликаций, прочно укрепившихся в сознании носителей языка и культуры. Реализация данного подхода невозможна без обращения к конкретным социально-историческим факторам, ибо своим предметом лингвокультурология имеет язык, который является условием, основой и продуктом культуры [3, с. 26].

Политические, экономические, культурные, исторические и социальные условия оказали существенное влияние на моду и отношение к ней в русской и адыгейской культурах.

Социально-исторические условия становления и развития моды в рассматриваемых лингвокультурных сообществах представляют важность, поскольку их обзор позволяет понять универсальные и специфичные характеристики моды как явления и раскрыть основные признаки концепта «мода». Согласно Масловой, реализация лингвокультурологического подхода невозможна без обращения к конкретным социально-историческим факторам, ибо своим предметом лингвокультурология имеет язык, который является условием, основой и продуктом культуры [3, с. 26]. Мода как ничто другое тесно связана с историей и культурой общества. Наиболее полно раскрыть признаки концепта не представляется возможным без рассмотрения условий формирования и существования моды, отношения к ней у представителей трех рассматриваемых лингвокультур.

Историю российской индустрии моды можно рассматривать в русле попыток вовлечь Россию в западную цивилизацию. На развитие и отношение к моде в России большое влияние оказали три важных исторических периода: 1) «окно в Европу», открытое Петром I; 2) «железный занавес» в советский период; 3) особенности постсоветского периода.

После революции 1917 года постепенно опускавшийся «железный занавес» отделил советскую моду от мирового контекста на протяжении нескольких десятилетий, закрыл страну от влияния Запада, и, как это ни парадоксально, обострил интерес к западноевропейскому стилю жизни. В эпоху «потепления» с большим опозданием в советскую моду проникает стиль new look, становится возможной интеграция европейских модных тенденций посредством западных журналов, издаваемых на русском языке, появляются отечественные модельеры, растет число журналов мод.

В Советском Союзе к одежде относились утилитарно: мода должна была отражать практичность, дух коллективизма, скромность и неприязнительность вкусов. Развитие модной индустрии в СССР не могло по своим масштабам сравниться с западной и было в значительной степени подвержено государственной цензуре. Авторитарность советской власти ощущалась даже в названиях модных изданий, например: «Альбом моделей верхнего платья, принятых на всесоюзном просмотре». В статьях советских журналов пишется, в частности: «Советская женщина не нуждается в культивировании разных «последних криков парижской моды», ей нужен хороший, удобный, по-советски модный костюм».

Отметим, что сегодня подавляющее количество модных журналов в России относятся к всемирно тиражируемым американским, европейским издательствам, или же пишутся и называются на иностранном языке («Модный Magazine», «Grazia», «PROfashion» и др.). В последние годы был издан ряд книг о моде, авторами которых являются, в том числе, ведущие популярной телепрограммы «Модный приговор», историк моды, А.Васильев (*Русская мода: 150 лет в фотографиях; Судьбы моды; Этюды о моде и стиле; История моды. Русские красавицы; Русские денди*) и Э.Хромченко (*Russian Style*).

Краткий обзор истории советской моды позволяет сделать следующие выводы: 1) прослеживается влияние Западной Европы на российскую моду, что говорит о ее «евроцентричности» (т.е. ориентированности на Западную Европу); 2) несмотря на сложные исторические условия, мода получила развитие в СССР, что указывает на высокую степень ее значимости в жизни общества.

В постсоветский период решающим фактором, повлиявшим на эволюцию моды в российском обществе, стал социальный аспект моды. В период перестройки широкую известность получили «модные перекосы» новых русских («псевдобуржуазный» стиль), а также безудержное стремление россиян подражать не самым гармоничным проявлениям западной моды.

Следует отметить, что в то время как в Западной Европе существовал стабильный институт моды, в России в результате целого ряда политических и экономических потрясений долгое время полноценного института моды не существовало. В постсоветский период Россия в полной мере ощутила вкус моды и в попытках «догнать Европу» стала примерять на себя все разнообразие модных новинок. Россияне все еще стараются преодолеть чувство «отсталости» от Европы, и это отражается на культуре и языке (в частности, современный язык моды изобилует английскими заимствованиями). Если в Западной Европе по манере одеваться, как правило, можно определить, к какой ячейке общества принадлежит человек, то в России эта грань стерта. Исключение составляет высший слой населения, представители которого носят подлинную брендовую одежду, следят за европейской модой и приобретают одежду у ведущих модных дизайнеров. Остальные же покупают подделки известных брендов.

Адыго-черкесы, как и многие другие горцы Северного Кавказа, на протяжении своей многовековой истории создали феноменальную систему традиций и обычаев, которая не одно столетие служила и служит ориентиром в общественной и семейной жизни. Адыги всегда уделяли большое внимание своему внешнему виду, старались выглядеть опрятно, быть чисто, красиво и удобно одетыми. Они стреми-

лись отразить свои эстетические идеалы в искусстве шитья, мотивы и узоры которого своими корнями уходят в глубь веков [1, с. 14].

У адыгов одежда с незапамятных времен считалась показателем социального статуса. Только князья, знатные дворяне (а на Руси цари и бояре) могли позволить себе красивую одежду из дорогого материала, а низшие слои старались им подражать, что высмеивалось у адыгов. Исторически основные элементы национальной одежды (черкеска, башлык, сае) носились лишь представителями знати, что отличало их от остальных.

Нельзя не отметить, что, несмотря на социальные различия, одежде адыгов всегда было присуще единство формы, цвета, отделки. Умение носить одежду считалось искусством. Свод особых этических правил, норм – «Адыгэ хабзэ», являющийся основным законом для всех адыгов, в том числе распространялся и на манеру одеваться. Принцип «чылэм ехъщыгъ» («быть как все») понимает каждый родившийся в племени адыгов. Буквальный перевод «похожий на семена» подразумевает, что человек, родившийся на этой земле и в этом этносе, должен транслировать каждому извне: «Я – один из них», а внутри этноса: «Я – один из вас». Английский корреспондент Дж. Лонгворт писал об адыгах: «Особенно бросается в глаза единообразие их костюма, что придает им сходство, как членам одной семьи» [2, с. 533]. Возможно это, а также осознание того, что роль национального костюма постепенно уходит, ослабевает, является причиной пристрастия некоторых адыгов к ношению футболок с адыгскими надписями, гербом, символизирующими принадлежность к данному этносу. У адыгов явно поддерживается всё, что акцентирует принадлежность к своему народу.

На отношение к одежде влияют религиозные взгляды, обычаи, традиции. В Адыгее происходит смешение таких разных культур, как русская, европейская и восточная. Тем не менее, в народе сохранились элементы традиционной, национальной одежды, но, как правило, традиция национального наряда связана с праздничными мероприятиями.

В отношении к моде явно прослеживается нравственный компонент. Раньше у адыгов считалось «хъайнап» (стыд, позор) носить брюки, короткие юбки, короткий рукав, яркую одежду и яркий макияж в ауле. Это считалось признаком «легкого поведения». Однако эволюция общества, пропаганда модных европейских и американских брендов повлияла на культуру одежды.

Краткий обзор эволюции моды в исследуемых культурах указывает на важность этого явления в жизни общества и позволяет сделать ряд важных выводов, позволяющих раскрыть основные признаки концепта «мода». Наряду с универсальными характеристиками моды как социокультурного явления, подверженного изменениям во времени и пространстве, исследуемым культурам свойственны некоторые частные характеристики:

- в силу специфики своего развития российская мода в целом характеризуется ориентированностью на Западную Европу, условно говоря, «евроцентричностью» (несмотря на присутствие фольклорного направления в дизайне модной одежды). Для россиян характерно стремление «догнать Европу», быть похожим на нее. Это относится и к моде, где существует стереотип о том, что «чужое лучше, чем свое», что, в свою очередь, влияет на язык.

- для Адыгеи характерно бережное отношение к национальному костюму (национальная одежда широко представлена как важный элемент обрядов);

Изложенные социально-исторические условия развития моды, и отношения к ней в русской и адыгейской лингвокультурах не оставляет сомнения в том, что на основе соответствующего понятия в языковом сознании носителей культуры сложился концепт, отражающий мировоззренческие установки социума.

Литература:

1. Иванокова, М. М. Адыгские (черкесские) золотошвей из Причерноморской Шапсугии / М. М. Иванокова. – Нальчик: Полиграфсервис и Т, 2012. – 96 с.
2. Лонгворт Дж. А. Год среди черкесов // АБКИЕА – Адыги, балкарцы и карачаевцы в известиях европейских авторов XIII – XIX вв. / Сост., ред. переводов и вступ. ст. к текстам В. К. Гарданова, Нальчик: Эльбрус, 1974., С. 531-584.
3. Маслова, В. История и теоретические основания лингвокультурологии / В. Маслова. – М.: Академия, 2001. – 208 с.

Хусаинова А.Ж.

магистрант кафедры иностранной филологии
КГУ им. А.Байтурсынова, г. Костанай, Казахстан

РОЛЬ ЯЗЫКОВОЙ ОЦЕНКИ В ТЕКСТАХ ФОЛЬКЛОРНОЙ ПРОЗЫ

Аннотация: в статье рассматриваются роль и место категории оценки в контексте фольклорных прозаических текстов, национально-культурная обусловленность оценочных компонентов выражений, структурно-семантический аспект формирования и функционирования оценки в компаративных конструкциях.

Ключевые слова: фольклор (folklore), фольклорный текст (folklore text), фольклорная проза (folklore prose), оценка (evaluation), категория оценки (category of evaluation), компаративная конструкция (comparative construction).

Смещение научной парадигмы в языкознании на антропологическую привело ученых-лингвистов к рассмотрению языка не как статичной системы знаков, но в роли инструмента общения, рефлексора образа мира, неотъемлемой категории и хранителя культуры народа. Во главе угла оказался человеческий фактор в рамках языковых проблем, стало интенсивно исследоваться взаимоотношение языка и культуры, народного мышления и менталитета. Подобные вопросы освещали в своих работах В.Н. Телия, С.Г. Воркачев, Н.Ф. Алефиренко, С.Г. Тер-Минасова, Н.Д. Арутюнова, А.Т. Хроленко, Е.О. Опарина, В.А. Маслова и др.). Язык рассматривался не как отдельная категория, но как необходимый «кирпичек» культурного фонда, одно из существенных условий развития и бытия данной культуры, канал трансляции всего накопленного из поколения в поколение. Нет необходимости говорить о том, что язык и культура взаимосвязаны, и как следствие, взаимообуславливают существование друг друга. Бесценный опыт, общественно-историческое наследие народа, его культура и образ жизни, специфика познания мира, все это оказывает непосредственное влияние на становление этноязыковой картины мира. Именно она придает особую тональную окраску всем явлениям в мире данного народа. То есть язык не создатель, но инструмент выражения сформировавшегося в сознании народа картины мира в результате его опытной деятельности. Исходя из этого можно заключить, что

языковая картина мира есть конечный продукт деятельности сознания народа, тот результат взаимного воздействия друг на друга мышления народа, его окружающей действительности и языка. Восприятие окружающего мира невозможно без осознания свойств и качеств объектов действительности, их сравнения и оценки. Оценка это один из важных компонентов языковой картины мира так как она относится к категории познания. Она есть основа возникновения и вербализации новой информации, знаний, следовательно аккумулирует формирование и развитие концептуальной картины мира в человеческом сознании.

Все предметы в сознании человека ценностно окрашены, и поэтому могут рассматриваться в роли объектов оценки.

Относительно специфики основания, существует несколько классификаций аксиологических значений. Н.Д. Арутюнова представляет семь категорий оценок составляющих три группы: сенсорные (сенсорно-вкусовые и психологические), сублимированные (эстетические и этические) и рационалистические (утилитарные, нормативные и телеологические) оценки [1, с.34].

Фольклорная проза это богатый и неисчерпаемый источник исследования феномена оценки. В фольклорных текстах любого жанра встречается большое разнообразие оценок, но среди них есть такие, что характерны для одного конкретного жанра, отраженные в регулярных языковых формах выражения, как например, для традиционного жанра характерно наличие эпитетов и сравнений.

Эпитет это универсальный инструмент позволяющий увидеть объект во всей его яркости, он отражает народную точку зрения, отношение этноса к окружающей действительности [2, с.47]. Через эпитеты можно проследить их непосредственную связь с бытовой жизнью народа, обычаями и традициями, духовной и материальной культурой, что непременно отражается в характеристике персонажей фольклорных сказок. Некоторые эпитеты, будучи стабильно используемыми в фольклорной прозе, приобрели стабильность, что привело к появлению фольклорных оценочных стереотипов. Такие эпитеты называются постоянными, они наделяют описываемый предмет свойственными именно ему постоянными качествами. Это обусловлено тем, что фольклорные тексты отображают идеализированный мир, где всем предметам предписывается полное соответствие своей сущности и функциям.

Сравнение это совокупность языковых единиц, которым свойственна сравнительная семантика, они служат для выражения красочности, образности и выразительности языка. Сравнение, так же как и эпитет, это наилучший способ отражения национально-культурной специфики системы образов народа, в них отражается мышление и система ценностей языкового сообщества. Сравнение это вовсе не прямой, но косвенный способ описания предмета, уподобление одного другому, подразумевает сравнение предметов между собой, их свойств и пр. Эта функция сравнения помогает выявить яркие признаки сравниваемых явлений.

Сравнение это один из важных компонентов этноязыковой картины мира, зафиксированной в фольклоре. Сравнительные конструкции в фольклорных текстах дают представление о том, чем живут носители языка, об укладе жизни, этических и эстетических ценностях, взглядах, духовной и материальной культуре. Очевидность этого доказывает отбор способов и объектов для сравнения, или объектов подвергающихся сравнению.

В заключение можно сказать, что оценка выражая точку зрения в то же время отражает личность носителя языка, то есть народа, заложившего определенную ценностную категорию в основу данной оценки. оценка как визитная карточка за которой стоит целый этнос.

Литература:

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. – М., 1988 – 256с.
2. Пропп В.Я. Русский героический эпос. – М.: Лабиринт, 1999. – 640с.

Коваленко О.В.

Викладач кафедри перекладу та німецької філології
Миколаївського національного університету
імені В.О.Сухомлинського

Пустовойченко Д.В.

Викладач кафедри іноземних мов
Миколаївського національного університету
імені В.О.Сухомлинського

МОВНА КАРТИНА СВІТУ В АСПЕКТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Ключові слова: мовна картина світу, міжкультурна комунікація, світосприйняття, світогляд

Key words: language picture of the world, intercultural communication, comprehension of the world, world view

До недавнього часу історія людства була історією окремих країн, народів і культур, сьогодні ж вона перетворюється на глобальну єдину історію: все, що відбувається в житті окремих країн, так чи інакше відбивається на житті в інших точках земної кулі. Сучасні культури при цьому втрачають своєрідність і замкнутість, а межі між ними все більш стираються і зникають.

Очевидним позитивним результатом процесу глобалізації стала можливість спілкування з представниками різних культур, яка досить швидко стала повсякденною реальністю для багатьох країн і народів. Ця обставина породила спочатку інтерес до міжкультурної комунікації, а потім і необхідність її вивчення.

Міжкультурна комунікація являє собою особливу форму комунікації двох або більше представників різних культур, в ході якої відбувається обмін інформацією та культурними цінностями взаємодіючих культур. Процес міжкультурної комунікації є специфічною формою діяльності, яка не обмежується тільки знаннями іноземних мов, а вимагає також знання матеріальної і духовної культури іншого народу, релігії, цінностей, моральних установок, світоглядних уявлень і т.д.

Вивчення іноземних мов та їх використання як засобу міжнародного спілкування сьогодні неможливо без глибокого і різнобічного знання культури носіїв цих мов, їхнього менталітету, національного характеру, способу життя, бачення світу, звичаїв, традицій. Тільки поєднання цих двох видів знання – мови і культури – забезпечує ефективне та плідне спілкування [6, с. 95].

В даний час вивченням міжкультурної комунікації займається ціла група гуманітарних наук: культурологія, комунікативістика, соціологія культури, лінгвокультурологія, етнопсихологія та ін. Щоб підтримувати різноманітні і багаторівневі контакти і форми спілкування, необхідно не тільки знання відповідної мови, а й знання норм і правил іншомовної культури.

Для сучасної людини характерна наростаюча потреба в повноцінному спілкуванні, прагнення бути найкращим чином зрозумілим і оціненим оточуючими.

Основним засобом досягнення взаєморозуміння людей є спілкування, в процесі якого люди проявляють себе, розкривають всі свої якості.

Говорячи про сучасні дослідження в області міжкультурної комунікації, слід також відзначити роботи німецького дослідника Ф. Касміра, відомого завдяки дослідженню питань впливу засобів масової комунікації на суспільство і культуру, розробці моделей міжкультурної комунікації в певному історичному та соціокультурному контекстах, а також аналізу проблем етики в міжкультурній комунікації. Останнім часом у сфері міжкультурної комунікації намітилися нові напрями досліджень: комунікація в контексті глобалізації культури, масової міжкультурної комунікації, а також опосередкованої і безпосередньої форм міжкультурної комунікації (комунікація за допомогою електронних засобів та Інтернету).

Розглянемо докладніше поняття «картина світу». Але спочатку зупинимось на понятті «світогляду». Світогляд – це система поглядів, установок, переконань, що визначають розуміння світу в цілому, місця в ньому людини, а також її життєві позиції, програми поведінки та діяльності. [4, с.15]. Світоглядними координатами буття виступають: усвідомлення людиною своїх життєвих потреб, інтересів і первинних цінностей, глобальна модель всього суцього, а саме картина світу, модель соціуму і сутнісний образ людини. Створена певною етнокультурною спільністю модель світу втілена в міфах, відображена в системі релігійних вірувань, відтворюється в обрядах і ритуалах, і, нарешті, закріплена в мові.

Термін «картина світу» поширився у фізиці в кінці XIX – початку XX століття. На початку 60-х рр. XX століття поняття «картини світу» з'являється в роботах історико-наукового плану, а також у філософсько-методологічних дослідженнях. Вивченню категорій «картина світу», «фразеологічна картина світу», «мовна картина світу» присвячені дослідження В.В. Морковкіна (1970), В.Н. Телії (1996), Ю.П. Солодуб (1985, 1990), Е.М. Верещагіна (1982, 1990), В.М. Мокієнко (1986, 1989) та ін.

Питанню мовної картини світу присвячені численні роботи як українських, так і зарубіжних лінгвістів. У лінгвістичній літературі під поняттям «картина світу» розуміються два аспекти вивчення семантичного і лексичного складу. Згідно з першим поглядом, мовна картина світу – це загальна, інтегральна її картина, сукупність всього мовного змісту. Ця картина відносно постійна і повільно еволюціонує у часі. Згідно з другим поглядом, мовна картина світу – це специфічні риси семантики даної мови, які диференціюють її від інших мов. Питання ускладнюється тим, що ні інтегральний, ні диференційний аспекти не отримали достатньо чіткого визначення. Важливим питанням, яке цікавить дослідників упродовж останніх двох століть, є питання про національну специфіку мови. Національна специфіка визначається, насамперед, внутрішньою формою мови, її можна спостерігати на рівні слів та полів. «Саме тут, – зазначає дослідник Г.А. Брутян, – при порівнянні широких семантичних зон, які утворюються цілими комплексами полів (або фрагментами картини світу, виявляються лакуни в одній мові порівняно з іншою» [1, с.109].

Існує термін «концептуальна (когнітивна) картина світу». Це задані культурою поняття і стереотипи. Деякі дослідники розглядають це поняття як мовну картину світу. Попри це, за потреби вся інформація про світ може бути експлікована за допомогою мови. Тому окремі фахівці пропонують інтерпретувати мовну картину світу як сукупність механізмів вербалізації даних про світ [2; 195].

Мовна картина світу більш рухлива, ніж концептуальна, і безпосередньо відбиває ті зміни, які відбуваються у навколишньому світі. Концептуальна картина світу визначається більшою стійкістю та універсальністю. Для мовної картини світу властиві прогалини, зумовлені її фрагментарністю та відкритістю меж. Ці лакуни на рівні полів і слів чітко спостерігаються при порівнянні. Поняття «всесвіт» має конкретно-історичний зміст, охоплює натуральну і штучну природу, соціальні відносини, духовний світ людини, способи і продукти духовної творчості. Все це знаходить своє відображення у мові, складаючи повну картину світу, знання якої сприяє більш тісній взаємодії між народами світу, сприяє порозумінню й полегшує міжнародні взаємовідносини у сучасному світі.

Кожна мова у всіх її проявах, в тому числі й у широкій лінгвокультурній парадигмі, – явище неповторне, складова частина досягнення світової культури. Розуміння цього аспекту є дуже важливим для позитивних міжнародних відносин, для взаєморозуміння між народами світу.

Для структури «мовної картини світу» важливими є її три складові: домовна (психічна); концептуальна (логічна); власне мовна. Вони перебувають у тісній взаємодії і впливають одна на одну, на що звертає увагу В. фон Гумбольдт, наголошуючи, що мова не тільки відбиває і виражає дух народу, а й впливає на його формування [3]. На думку Н.М. Лебедевої, «наша власна культура задає нам когнітивну матрицю для розуміння світу, так звану картину світу» [5, с. 21]. Л.І. Грішаєва і Л.В. Цурикова також визначають її як гетерогенні, гетерохронні і гетеросубстратні (що мають різну когнітивну основу) відомості про світ [2, с. 15]. Вони пропонують трактувати картину світу як ментальну репрезентацію культури, так як їй багато в чому властиві характеристики, що властиві культурі як феномену: цілісність, комплексність, багатоглядність, історичність, різноманіття, поліінтерпретація, здатність до еволюції і т.д. Мовна картина світу – історично сформована в повсякденній свідомості даного мовного колективу і відображена у мові сукупність уявлень про світ, певний спосіб концептуалізації дійсності.

Кожна культура має свою мовну систему, за допомогою якої її носії спілкуються один з одним. У науці різні форми мовного спілкування отримали назву вербальних засобів комунікації. Людська мова – найбільш відомий вербальний засіб спілкування, тому що завдяки мові люди передають і отримують основну масу життєво необхідної інформації. У культурологічній літературі значення мови найчастіше зводиться до наступних оцінок: мова – скарбничка культури, тому що всі знання, вміння, матеріальні і духовні цінності, накопичені тим чи іншим народом, зберігаються в його мовній системі – фольклорі, книгах, в усній і письмовій мові. Мова – інструмент культури, що формує особистість людини, яка саме через мову сприймає менталітет, традиції та звичаї свого народу, а також специфічний культурний образ світу [7, с. 14].

Вивченням мовних картин світу різних народів займаються багато вчених. Однак, найбільші успіхи у вивченні проблеми «мова – культура» були досягнуті в ХХ столітті, коли вчені змогли пояснити нерозривний взаємозв'язок мови, мислення та культури. У результаті дослідження різних аспектів цієї проблеми утвердилася точка зору, згідно з якою мова виступає важливим чинником культурної спадщини. Культура отримує своє безпосереднє відображення у мові. Л. Вайсгербер у вирішенні

питання про співвідношення наукової та мовної картин світу не ототожнював їх, як Б. Уорф, проте вважав, що в рідній мові закладена сила, яка всіляко впливає на людську свідомість у всіх сферах духовної культури, в тому числі і в галузі науки. Б. Уорф виводив наукову картину світу прямо з мовної, що неминуче вело до їх ототожнення. Він писав: «Ми розчленовуємо природу (світ у цілому) у напрямку, підказаному нашою рідною мовою. Ми виділяємо в світі явищ ті чи інші категорії і типи зовсім не тому, що вони очевидні. Навпаки, світ постає перед нами як калейдоскопічний потік вражень, який повинен бути організований нашою свідомістю, а це значить, в основному – мовною системою, що зберігається в нашій свідомості» [8, с. 174]. Реконструкція тієї чи іншої картини світу здійснюється на синхронічній основі, оскільки вона передбачає в ідеалі одночасне охоплення всієї змістовної сторони описуваної мови. При цьому слід пам'ятати, що будь-яка мова – багаторівневе утворення. Вона складається, як відомо, з цілого ряду підсистем, кожна з яких містить в собі свою картину світу. Але найбільшими світоглядними можливостями володіє лексична система мови. Кожна культура має свою мову часу, яку необхідно вивчити, перш ніж нею спілкуватися. За критерієм ставлення до часу можна визначити культурну спрямованість людського життя, яке може бути орієнтоване у минуле, сьогодення і майбутнє. Є культури з переважною спрямованістю в минуле, де час сприймається як невичерпний ресурс, де прийнятні запізнення і зміни термінів виконання завдань без зазначення причин. Кожній людині для її нормального існування необхідний певний обсяг простору навколо неї, яке він вважає своїм особистим простором. При спілкуванні з представниками інших культур дистанція спілкування створює проблеми для комунікації, оскільки ставлення до простору в кожній культурі обумовлено її особливостями і може помилково розумітися представниками іншої культури. Для процесу комунікації дуже важливою культурною категорією є інформаційні потоки, які разом з усіма розглянутими вище чинниками утворюють єдиний комплекс причин, що визначає поведінку людини в рамках своєї культури.

Готовність до ефективної міжкультурної комунікації є сьогодні необхідною професійною якістю фахівця, що забезпечує йому встановлення паритетного співробітництва та конструктивне рішення проблем. У свою чергу, ефективна міжкультурна комунікація досягається доброзичливим ставленням до людини, здатної розуміти інших і взаємодіяти з ними. Головним тут виступає гуманістична спрямованість різноманітних прийомів і способів аналізу спілкування, знань про особливості різних людей і ситуацій і знаходження на цій основі взаєморозуміння, навіть у найскладніших і конфліктних взаєминах.

Мовний світ, як посередник між світом зовнішніх явищ і внутрішнім світом людини, змінюється разом з ними. А так як в триєдності світу, людини і мови центральною ланкою є людина, то зміна мовного світу – це, в першу чергу, результат впливу суб'єктивного початку, наслідок пізнавальної діяльності людини в процесі освоєння світу, в ході, якої змінюється і сама людина.

Література

1. Брутян Г.А. // Философские науки. – 1973. – № 1. – С. 108-109.
2. Гришаева Л.И., Цурикова Л.В. Введение в теорию межкультурной коммуникации. Учебное пособие. – Академия, 2006. – 333 с.

3. Гумбольдт, В. фон. Характер языка и характер народа / В. фон. Гумбольдт. Язык и философия культуры. – М.: Прогресс, 1985. – 400с.
4. Лазарев Ф.В., Трифонова М.К. Философия. Учебное пособие. Изд.2-е, доп. и перераб. Симферополь: СОНАТ, 2003г. – 352 с.
5. Лебедева Н.М. Введение в этническую и кросскультурную психологию. М: Изд-во Ключ-С, 1999. – 224 с.
6. Садохин А.П. Введение в теорию межкультурной коммуникации/. – М.: Высш. шк., 2005. – 310 с.
7. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М., 2000. – 624 с.
8. Уорф Б. Наука и языкознание // Новое в лингвистике. Вып.1. – М., 1960. – 464 с.

КОРЕЛЯЦІЯ ДЕЙКТИЧНИХ ФУНКЦІЙ ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ І ТЕМПОРАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

У статті автор розглядає теорії визначення семантики дієслівних форм дійсного способу французької мови та лексичного корелята «зараз», визначає прагматичні фактори функціонування часових форм у мовленні.

Ключові слова/Keywords: референція/reference, дейктичні елементи/deictic elements, точка відліку/starting point.

Поняття часу пов'язане з цілим рядом характеристик висловлювання вцілому і його окремих частин. В лінгвістиці загальноприйнято думку про те, що час пов'язаний не просто з темпоральною референцією як такою, але з дейктичною темпоральною референцією, тобто з референцією до моменту чи інтервалу часу, який визначається відносно моменту висловлювання. Теперішній час, що вживається в значенні, яке розглядається як його основне значення, відсилає або до моменту самого висловлювання (темпоральної точки відліку – *зараз* – дейктичного контексту), або до інтервалу чи періоду, який включає момент висловлювання.

Мета даної статті полягає в тому, щоб проаналізувати особливості теперішнього часу продукування висловлювання та його лексичного корелята «maintenant»; виявити прагматичні фактори, які визначають особливості функціонування часових (так званих егоцентричних) показників в мові.

Семантика форм теперішнього часу надзвичайно складна. Питання про значення цих форм має дискусійний характер. Есперсен визначає теперішній час як одночасність з теоретичною нульовою точкою («зараз» – час висловлювання), минуле – як час «до теперішнього моменту» і майбутнє – як час «після теперішнього моменту». Він розглядав теперішній час як точку відліку часової лінії, а сама точка отожднюється з моментом мовлення, референтом якої виступає слово «зараз» [7, с. 267].

Якобсон писав, що минулий час вказує на те, що дія відноситься до минулого, тоді як теперішнє невизначене у відношенні до часу, і виступає типово безознаковою категорією. Така безознакова інтерпретація презенса, на наш погляд, не характеризує реально виражені в мовленні значення і тому не може їх адекватно пояснити. Теперішній час фактично трактується як «пуста форма», що не впливає на темпоральний зміст і не бере участі в його вираженні. Вважаємо цю точку зору дещо помилковою.

Така модель часових відносин в мові відображає, очевидно, інтуїтивне прагнення провести паралель між об'єктивним (реальним, фізичним) часом і граматичним часом. І так як будь-яка інтуїтивна побудова, ця теорія має істотні недоліки. Змішування двох різнопланових понять (об'єктивного і суб'єктивного) часу веде до отожднення референта слова «зараз» з моментом його озвучування, в зв'язку з

чим стверджується, що кожна наступна вимова «зараз» означає інший час. Кожна наступна вимова «зараз» проходить (об'єктивний факт) в інший час, але з цього не випливає, що «зараз» означає (мовна функція) інший час. Навіть якщо припустити, що точкою відліку в системі часових відносин виступає теперішній час, ототожнений з моментом мовлення як референт слова «maintenant», цього недостатньо для побудови часової моделі.

Х. Рейхенбах запропонував егоцентричну модель часових відносин, ввівши в свою теорію іншу точку відліку – точку співвіднесення (point de référence), яка відрізняється від точки відліку – моменту мовлення. Головний недолік теорії Х. Рейхенбаха полягає в тому, що, інтуїтивно розуміючи недостатність моменту мовлення як аргументу граматичної функції часу і вказуючи на необхідність існування додаткового фактору, він не намагається розкрити прагматичну суть цього фактору.

Ототожнення моменту мовлення з референтом слова «зараз», який більшістю лінгвістів береться за основу поняття «теперішнє», позбавлено логіки, до того ж сам референт слова «зараз» важко піддається ідентифікації на логіко-семантичному рівні. В зв'язку з цим необхідно робити пошук прагматичних факторів, які визначають особливості функціонування часових (так званих егоцентричних) показників в мові. С. Левінсон пропонує таку дефініцію слова «зараз»: прагматично заданий період, що включає час кодування.

Референтом слова *зараз* у дійктичній інтерпретації є визначений період часу, прив'язаний до певного прагматичного фактора, що є невід'ємною властивістю людини.

За словами Е. Бенвеніста висловлювання – це приведення мови в дію за допомогою індивідуального акту її використання. Відношення, що встановлюються між мовцем і мовою, визначають мовні риси висловлювання. Мовець використовує мову як інструмент. Індивідуальний акт, за допомогою якого ми використовуємо мову, вводить насамперед мовця як параметр серед умов, необхідних для висловлювання [1, с. 313].

Фігура мовця організовує семантичний простір висловлювання; вона є тим орієнтиром, щодо якого в акті комунікації ведеться відлік часу та простору, а крім того, посилення на фігуру мовця утворює ядро тлумачення двох основних просторових та часових дійктичних слів природної мови: «тут» і «зараз». Присутність мовця в його висловлюванні приводить до того, що кожний мовленнєвий акт утворює центр внутрішньої референції. Ціла парадигма часових форм утворює ряд слів, притаманних висловлюванню. Ці часові форми визначаються по відношенню до центра висловлювання – Его. Дієслівні часи, базовою формою яких являється теперішній час, виступають частиною цього необхідного апарату [1, с. 314]. Здається, що темпоральність – це вроджена основа мислення. Поте насправді темпоральність виникає в акті висловлювання і через висловлювання. Саме висловлюванню зобов'язана своїй появі категорія теперішнього часу, а із категорії теперішнього нараджується категорія часу. Теперішній час являється джерелом категорії часу [1, с. 315].

Інтерпретація семантики теперішнього часу може здійснюватися (1) в системі дієслівних часів мови, (2) в мовленні при номінації часу події і (3) при дійктичній локалізації мовленнєвого акту (висловлювання). У дійктичній функції (у мовленнєвому, а не у нарративному режимі) теперішнє у мовленні визначається як

момент висловлювання. Воно позначається словом *зараз* (*maintenant*), що відповідає значенню «актуальне теперішнє». О.П. Падучева відзначає, що в наративному режимі видо-часова форма інтерпретується не щодо моменту мовлення, а щодо іншої точки відліку – поточного моменту мовленнєвого часу [5, с. 286].

В канонічній мовленнєвій ситуації *зараз* вживається в значенні «в теперішній момент» (з теперішнім часом), в значенні «щойно» (з минулим часом), в значенні «незабаром» (з майбутнім часом).

1. Я зараз пишу лист.
2. Я зараз писав лист.
3. Я зараз напишу лист.

В канонічній комунікативній ситуації, тобто при дійктичній інтерпретації, слово *зараз* може вживатися у всіх трьох своїх значеннях. Словник Робер наводить приклади вживання французького *maintenant* з теперішнім і майбутнім часом. *Maintenant il faut partir. Et maintenant ? Maintenant tout ira bien.* Можливе вживання *maintenant* з минулим часом. *C'est ici que François avait toujours désiré vivre, maintenant il était heureux.* Слово *зараз* (*maintenant*) передає значення одночасності ситуації з часом дії, а не з часом озвучування ситуації. Таке вживання слова *зараз* свідчить про те, що його не прив'язано до певного часового плану. Тому не можна погодитися з думкою про ідентифікацію в мовленні динамічної, а не власне темпоральної функції дейктика «*зараз*» [6, с. 83].

Відзначимо, що озвучування висловлення відбувається в *n* моментів, що складають визначений відрізок оперативного часу мовно-мовленнєвого акту. Його експліцитна частина триває саме стільки, скільки потрібно для її промовляння і сприйняття. Тому термін *момент мови* видається алогічним і його можна замінити, наприклад, терміном *час говоріння* [3, с. 36].

Характерно, що також як є розпливчастим референційне значення слова *maintenant*, невиразне і референційне значення теперішнього часу індикатива. Очевидно це пояснюється тим, що в полі мовної системи значення теперішнього часу складається з двох хронотипів – відрізка минулого і відрізка майбутнього [2, с. 186]. У такому композиційному часі прототипове значення теперішнього має позначати дію в момент говоріння: *Pierre travaille (est en train de travailler)*. Структура композиційного теперішнього в мовній системі дозволяє використовувати його в мовленні в плані минулого і майбутнього.

Було відзначено, що саме говоріння триває деякий час і тому актуальне теперішнє фактично втрачає своє значення, оскільки теперішній час охоплює рівні відрізки минулого та майбутнього. Теперішній час займає в просторі мовної системи дві гібридні позиції: теперішнього-минулого і теперішнього-майбутнього. Такі темпоральні можливості форми теперішнього часу конкретизуються в мовленні [9, с. 86]. Одна форма представляє в мовленні багато значень. Саме тому деякі вчені говорять про численність «теперішніх» в дискурсі і про те, що форма теперішнього індикатива позбавлена свого темпорального і модального значення. Це пов'язано з тим, що ця форма в мовленні виконує не референтну, а коментуючу функцію [11, с. 39].

Якщо вважати, що теперішній час все ж таки референтний в момент звучання, то сама референція може бути, наприклад спроектована на момент сприйняття, а не відтворення того, що повідомляється [8, с. 39]. Речення: *je suis mort* явно націлено

на сприйняття. В свою чергу речення: *je suis bien fatigué* здається референтним актуальному теперішньому, але фактично воно охоплює деякий відрізок минулого і пов'язано з моментом сприйняття.

Оскільки в мовній системі форма теперішнього часу індикатива не протиставляється теперішньому і майбутньому, деякі вчені говорять про темпоральну нейтральність теперішнього [10, с. 39].

Справжня функціональна різноманітність теперішнього в мовленні явна, в мовній системі теперішній час виконує структуро-утворюючу функцію, розмежовуючи плани майбутнього і минулого. П. Ембс вважає, що в мовленні багатозначність теперішнього реалізується тільки в аспектуальному плані, при цьому саме значення нівелюється.

Аналіз значень теперішнього в можливому референтному плані на дійсничній осі враховує тільки позицію мовця. Проте, наприклад, в усній комунікації обов'язкова присутність не менш як двох співрозмовників передбачає обов'язково три складові:

1. Точки зору мовця (момент передачі того, що повідомляється).
2. Точки зору слухача (момент сприйняття повідомлення).
3. Ідеальної схеми комунікації, коли момент повідомлення і сприйняття співпадають [10, с. 43].

Крім мовця і слухача, реальних суб'єктів передачі й сприйняття повідомлення, до апарату аналізу висловлення вводять ще одного суб'єкта сприйняття – фігуру спостерігача як вагомий прагматичний чинник висловлення.

Ситуативна залежність значень теперішнього часу створює інколи певні труднощі в розмежуванні моментів передачі і сприйняття повідомлення. Так, висловлювання: *J'ai devant moi ta lettre, et tu as devant toi ma réponse* передбачає: коли у мене був твій лист (коли я одержав твій лист), я написав відповідь. Пройшов певний час між написанням відповіді та її одержанням. В лінгвістичному вираженні обидві дії представлені як симетричні, коли момент передачі і сприйняття повідомлення співпадають. Така лінгвістична метафоризація базується на тому, що уявлення про хронологічний і лінгвістичний час не завжди співпадають.

Саме значення теперішнього часу відсутнє, оскільки воно може виражатися тільки перифразою *être en train de* або цілим рядом дейктиків, серед яких провідне місце займає прислівник *maintenant*, що сприймається, очевидно, як лексичний корелят значення граматичного теперішнього часу. Але *maintenant* не відповідає повністю такому референтному вживанню і є полівалентним прислівником, який може вживатися в часових планах минулого і майбутнього, що не виключає все таки його використання як дейктика, який позначає теперішній час.

1. *Jusque-là c'était par le train que j'avais imaginé ce voyage à Rome. Maintenant j'essayais d'envisager notre trajet par la route : nous irions d'abord dans le Midi. Puis nous franchirions la frontière à Vintimille.* – прислівник *maintenant* вживається в часовому плані минулого.

2. *Maintenant je n'ai plus de haine de la mort, elle m'a appris à te connaître.* – прислівник *maintenant* вживається в часовому плані теперішнього.

У дискурсі момент мовлення часто визначається як момент проголошення висловлення, тобто теперішній момент мовця, але такий підхід вірний тільки в пре-

зумпції канонічної мовленнєвої ситуації, коли умови щодо слухача виконуються самі собою. Багато лінгвістів усвідомлюють умовність поняття «мовець як точка відліку».

Великі труднощі представляють співвідношення часової вказівки з фігурою мовця, оскільки вказівка на час може здійснюватися щодо іншого моменту часу. Цей момент часу, що виступає в ролі точки відліку часової вказівки, прийнято ототожнювати з моментом здійснення висловлення. Самі в цьому плані лінгвістичний час є аутореферентним. У кінцевому результаті аналіз людської категорії часу зводиться не до відповідності дії й дійсності, а до її інтерпретації мовцем, причому сама інтерпретація може відповідати хронологічній послідовності фактів. Такі розходження в підході до суб'єктивної інтерпретації часових планів відбиваються в їхньому референтному змісті.

Опора тільки на мовця привизначенні моменту мовлення в канонічній ситуації спілкування не є абсолютною, оскільки крім цього моменту для мовленнєвої ситуації істотним також є слухач, а також розташування мовця і слухача в просторі і в часі.

У визначення канонічної мовленнєвої ситуації, за Дж. Лайонзом, входять наступні умови [4, с. 79]:

1. Мовець і слухач присутні в контексті повідомлення.
2. Момент проголошення висловлення мовцем збігається з моментом його сприйняття слухачем (єдність часу).

3. Мовець і слухач перебувають у тому самому місці; зазвичай з цього випливає, що вони можуть бачити один одного і мають спільне поле зору (єдність місця).

Звичайно, у варіантних ситуаціях особовий займенник при фінитному дієслові не завжди позначає мовця, момент проголошення висловлення не завжди збігається з моментом його сприйняття, мовець і слухач можуть бути розділені великою відстанню.

1. *Il y a quelqu'un qui pleure derrière toi, c'est quoi tous ces cris ?* – репліка з телефонної розмови, тобто порушено єдність місця.

2. *Ne te présente jamais à moi en uniforme, je te fermerais la porte au nez.* – фраза з листа, отже, порушено єдність місця і часу.

Референтом слова *зараз* у дейктичній інтерпретації є визначений період часу, прив'язаний до певного прагматичного фактора, що є невід'ємною властивістю людини незалежно від того, виступає вона в ролі мовця чи ні. Оскільки існує тільки одна така властивість, первинна в своїй основі по відношенню до мовлення, – здатність людини сприймати середовище за допомогою органів чуття, то Кравченко логічно передбачає, що прагматичним центром періоду часу, на який вказує слово «зараз», виступає сприйняття, що заставляє лінгвістів ввести в мовленнєву ситуацію фігуру суб'єкта сприйняття – спостерігача. Таким чином, теперішній час може характеризуватися як фрагмент дійсності, який виступає об'єктом безпосереднього чуттєвого сприйняття. Людина може говорити про щось, виходячи зі свого власного чуттєвого досвіду. В цьому випадку поняття «спостерігач» співпадає з поняттям «мовець», чи вона може говорити про щось, базуючись на досвіді іншої особи.

Термін дейксис безпосередньо пов'язаний із поняттям референції. Дейктична концепція референції виходить із того, що дейксис служить для актуалізації компонентів ситуації мовлення і компонентів денотативного змісту висловлювання. Дейксис виступає як контекстуально залежний тип прагматичної референції, оскільки значення дейктичних виразів можна зрозуміти лише у конкретній референтній мовленнєвій ситуації. Всі дейктичні вирази викликають проблему встановлення ре-

ференції, коли їх видалити з контексту висловлювання. Здійснюючи референційний вибір, мовець повинен забезпечити можливість підтримання референції, інакше він потерпить комунікативну невдачу.

Прагматична основа дейктичної референції полягає в центральній ролі мовця як для прагматичного аспекту висловлювання, так і для його дейктичної орієнтації. Фігура мовця є точкою, в якій поєднуються прагматика і дейксис, утворюючи особливу площину референції. Семантичні характеристики дейктичних одиниць неможливо визначити без урахування прагматичних факторів, тому вони й становлять значний інтерес у плані вивчення прагматичного аспекту дейктичної референції. При взаємодії мовця і слухача в межах одного мовленнєвого акту прагматичний код повідомлення паралельно з дейктичною орієнтацією суб'єктів комунікації відображає також і основні прагматичні значення, які ґрунтуються на початкових дейктичних координатах. Складність, пов'язана із суб'єктом комунікації (мовцем та слухачем), зумовлена тим, що кожен із учасників оперує власною моделлю світу, в якій розміщено все, що складає не лише засвоєний досвід особистості, але й такий невловимий і мінливий світ бажань, уявлень, можливостей і т.п., по відношенню до якого людина відчуває себе досить невпевненим господарем. Останнім часом вивчення дейксису відходить від суто теоретичних і все більше спирається на емпіричне вивчення дейктичних засобів мов світу.

Література

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М. : Прогресс, 1974. – 447 с.
2. Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики / Г. Гийом. – М. : Прогресс, 1992. – 218 с.
3. Кравченко А. В. Вопросы теории указательности: Эгоцентричность. Дейктичность. Индексальность / А. В. Кравченко. – Иркутск: Изд-во Иркутск. ун-та, 1992. – 212 с.
4. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика / Дж. Лайонз. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 400 с.
5. Падучева Е. В. Семантические исследования: Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива / Е. В. Падучева. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 464 с.
6. Потапенко С. И. Когнитивный анализ английского дейктика now / С. И. Потапенко // Когнитивная семантика: материалы второй междунар. школы-семинара по когнитивной лингвистике. – Тамбов : Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – Ч. 1. – С. 80–83.
7. Эсперсен О. Философия грамматики: пер. с англ. В. В. Пассека, С. П. Сафроновой / О. Эсперсен. – М. : КомКнига, 2006. – 408 с.
8. Kerbrat-Orecchioni C. L'énonciation. De la subjectivité dans le langage / C. Kerbrat-Orecchioni. – P. : Armand Colin, 1999. – 268 p.
9. Moeschler J. A. Introduction à la linguistique / J. Moeschler, A. Auchlin. – P.: Armand Colin, 2001. – 192 p.
10. Recanati F. Le présent épistolaire: une perspective cognitive / F. Recanati // L'information grammaticale. – 1995. – № 66. – P. 38 – 44.
11. Weinrich H. Le temps. Le récit et le commentaire / H. Weinrich. – P. : Seuil, 1973. – 345 p.

**МИКРОПОЛЕ «ПЕРВЫЕ БЛЮДА» ПОДПОЛЯ «БЛЮДА»
МИКРОПОЛЯ «ПИЩА» ЛСП «ЕДА»
В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Н. В. ГОГОЛЯ, А. П. ЧЕХОВА, М. А. БУЛГАКОВА**

Ключевые слова: микрополе / micro field, лексико-семантическое поле / lexical-semantic field, лексема / lexical item, первое блюдо / first course

В ходе исследования были изучены тексты произведений М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита», «Собачье сердце», Н. В. Гоголя «Мертвые души», А. П. Чехова «Глупый француз», «Свадьба с генералом». Из 223626 лексем данных произведений были выявлены и отобраны для дальнейшего анализа 5172 лексические единицы (далее ЛЕ) с семантикой еды, после исключения повторов осталось 832 ЛЕ, которые и вошли в состав ЛСП «Еда». В ЛСП «Еда» было выделено два крупных микрополя: «Пища» и «Напитки». Первое большое микрополе распадается на 2 подполя с ядрами: а) блюда, б) способы приготовления и приема пищи. Подполе «Блюда» и подполе «Способы приготовления и приема пищи» содержат по 11 микрополей в своем составе. Микрополе «Напитки» включает в себя 2 подполя с ядрами: а) алкогольные напитки и б) безалкогольные напитки. [3; 132]. Рассмотрим микрополе «Первые блюда» данного ЛСП.

Микрополе «Первые блюда» состоит из 7 лексем, что составляет примерно 0, 8 % от общего числа лексем ЛСП «Еда», 1 % лексем микрополя «Пища» и 3 % лексем подполя «Блюда». Микрополе «Первые блюда» является предпоследним, девятым по величине в подполе «Блюда». Все ЛЕ микрополя «Первые блюда» могут быть дифференцированы на основе следующих признаков:

'обязательный ингредиент'

капуста	рыба	свекла	без обязательного ингредиента
щи	уха	борщ	суп

Например: *И в это время позвонили, а Пелагея Антоновна внесла дымящуюся кастрюлю, при одном взгляде на которую сразу можно было догадаться, что в ней, в гуще огненного борща, находится то, чего вкуснее нет в мире, – мозговая кость [1; 90].*

'дороговизна (изысканность) ингредиентов'

С дорогими ингредиентами	С ингредиентами умеренной цены	С дешевыми ингредиентами
стерляжья уха с налимами и молоками	суп	кислые щи
	борщ	похлебка

Например: *Но господа средней руки, что на одной станции потребуют ветчины, на другой поросенка, на третьей ломоть осетра или какую-нибудь запеканную*

колбасу с луком и потом как ни в чем не бывало, садятся за стол в какое хочешь время, и **стерляжья уха с налимами и молоками** шипит и ворчит у них меж зубами, заедаемая растегаем или кулебякой с сомовым плёсом... [2; 55].

На основе признака 'обязательный ингредиент' лексические единицы данного микрополя вступают в тип связи, названный «вхождением», а именно в его разновидность «пересечение», так как единицы имеют общие и различные семы. Общими являются семы «жидкое кушанье», «отвар».

По второму признаку 'дороговизна (изысканность) ингредиентов' лексические единицы вступают в градуальную связь, так как они называют разную степень изысканности блюда, а следовательно, и цены ингредиентов, входящих в данные блюда от дешёвых ингредиентов до дорогих.

Данное поле включает 5 существительных, 1 словосочетание типа «прилагательное + существительное» и 1 сложная многокомпонентная конструкция.

Данное микрополе содержит 7 стилистически нейтральных лексем и 6 из них употреблены в прямом значении. Например: *А в июле, когда вся семья на даче, а вино неотложные литературные дела держат в городе, – на веранде, в тени вьющегося винограда, в золотом пятне на чистойшей скатерти тарелочка супа-прентаньер?* [1; 50].

Одна лексема использована в переносном значении. Например: *Почему казалось мужчинам, что в них заключалось скверное и нехорошее, сию минуту узнаем: в губернию назначен был новый генерал-губернатор – событие, как известно, приводящее чиновников в тревожное состояние: пойдут переборки, распеканья, взбуктенивания и всякие должностные похлебки, которыми угощает начальник своих подчиненных* [2; 182].

Ядром данного микрополя является лексема «суп» с обобщающими семами «жидкое кушанье», «отвар». К ближней периферии относятся стилистически нейтральные лексемы – существительные, дальнюю периферию образуют словосочетания и лексема «похлебка», использованная в переносном значении.

Литература

1. Булгаков, М. А. Мастер и Маргарита [Текст] / М. А. Булгаков. – Новосибирск: Наука, 1993. – 364 с.
2. Гоголь, Н. В. Мертвые души [Текст] / Н. В. Гоголь. – М.: Художественная литература, 1985. – 368 с.
3. Куренкова, Т. Н. Галлицизмы в лексико-семантическом поле «Еда» (на примере произведений русских авторов конца XIX -начала XX веков) [Текст] / Т. Н. Куренкова, Т. В. Стрекалева // Международная конференция «Проблемы преподавания русского языка в Российской Федерации и зарубежных странах», 26-28 октября 2005 г.: сб. материалов. – Москва, 2005. – С. 132-134.

О ПРИНЦИПАХ ОТБОРА СЛОВ ДЛЯ УЧЕБНОГО СЛОВАРЯ РУССКОГО ЯЗЫКА

Ключевые слова/ Keywords: русский язык/ Russian language, учебная лексикография/ lexicography for learners, учебный словарь /learner's dictionary, принципы отбора/principles of selection, иностранные учащиеся/foreign students.

Теория и практика преподавания русского языка в средней и высшей школе, а также опыт обучения русскому языку носителей иностранных языков свидетельствуют о важности учебного словаря как источника многоаспектной информации о лексике изучаемого языка и особого средства обучения.

Учебный словарь специально предназначен «для оказания помощи в изучении языка как средства общения и сообщения» [6, с.104]. По своей ориентации учебный словарь является антропоцентрическим: он создается для целесообразного воздействия на языковое сознание человека. Его «главная задача – помочь учащимся, во-первых, в формировании языка как принадлежности сознания, во-вторых, в эффективном использовании этого языка» [6, с.104-105].

Учебные словари русского языка могут быть адресованы носителям языка и тем, кто осваивает русский язык как неродной или иностранный. Следует отметить, что наиболее востребованными являются именно учебные словари, адресованные представителям иной культуры. Это оказывается следствием ограниченности их возможностей во внеаудиторном расширении базы лингвистических знаний. Именно учебный словарь является для них наиболее доступным и удобным средством разъяснения, уточнения, пополнения информации, поскольку учитывает уровень языковой компетентности инофонов.

Учебные словари для учащихся-иностранцев являются одной из проблемных, тематических областей научного направления русский язык как иностранный. Лексикографические исследования, равно как и лингвострановедческие, стилистические и другие лингвистические исследования в русле указанного направления, согласно П.Н.Денисову, опираются на следующие общие принципы: 1) принцип компрессии и минимизации языка; 2) принцип организации лексико-грамматического материала на синтаксической основе; 3) принцип разграничения в методике продуцирования и восприятия речи; 4) функционально-стилистический принцип; 5) учет родного языка учащихся; 6) синхронность [3].

По своему происхождению принцип компрессии и минимизации языка – это дидактический принцип, который восходит к трудам Я.А.Коменского, по своему содержанию – это важнейшее лингвистическое понятие, связанное с отчетливым разграничением центральных, ядерных и периферийных, колеблющихся сфер, или зон в языке и речи, речевой деятельности; первичных и вторичных функций в языке

и речи.

Принцип организации лексико-грамматического материала на синтаксической основе позволяет рассмотреть язык, речь и речевую деятельность в их диалектическом единстве. Так, учебную лексикографию интересует не слово само по себе, изолированное, а лексические особенности словосочетаний и предложений (единство языка и речи), синтаксические модели. При этом учитывается и речевая деятельность.

Принцип различения в методике продуцирования и восприятия речи, т.е. различия обучения говорению и письму, аудированию и чтению, связан с разграничением порождающих и декодирующих моделей языка. Важнейший вклад в разработку этого принципа был внесен психолингвистами во главе с А.А.Леонтьевым [5].

Функционально-стилистический принцип ориентирует на обучение не абстрактной русской речи, а разговорной, деловой, научной, публицистической и т.д. Этот принцип позволяет учитывать правильность использования языка в речевой деятельности в соответствии с конкретной ситуацией. Следовательно, его можно рассматривать и как коммуникативно-ситуативный. Воздействие этого принципа обуславливает создание учебных словарей речевых формул, типовых ситуативных реплик, лингвострановедческих словарей.

Принцип учета родного языка учащихся имеет отношение к области сопоставительных (конфронтационных, контрастивных и типологических исследований). В учебной лексикографии данный принцип, оказывая значительное влияние на принцип компрессии и минимизации, приводит к тому, что универсальные лексические минимумы становятся весьма неустойчивыми. С другой стороны, учет родного языка учащихся убедительно говорит о целесообразности разграничения одноязычной и двуязычной лексикографии. В рамках методики преподавания русского языка как иностранного перевод вводимой лексики на родной язык учащихся считается наиболее распространенным, удобным способом ее семантизации.

Методическая целесообразность, ситуативно-коммуникативная оправданность, а главное возможность семантизации, истолкования значений и употреблений слов на русском языке в процессе изучения его иностранцами свидетельствует о необходимости создания одноязычных учебных словарей русского языка для иностранцев.

Последний принцип научного направления русский язык как иностранный – это синхронность. Признавая в отдельных случаях необходимость историко-этимологического истолкования слов, следует заметить, что учебные словари и грамматики русского языка для носителей иностранных языков носят преимущественно синхронный характер, поскольку ориентированы на современное языковое сознание.

Основными жанрами научной литературы для направления русский язык как иностранный являются грамматика и словарь – взаимно дополняющие части целостного описания современного русского литературного языка.

Особую актуальность для любого словаря приобретает вопрос о том, какие слова надлежит включать в словарь и на каких основаниях. Эта проблема не может быть решена без учета типа словаря, его направленности и т.д., т.е. в каждом конкретном случае она решается по-своему.

Проблеме отбора словника учебного словаря уделялось и уделяется большое внимание. Однако считать ее окончательно решенной не представляется возможным. Среди ученых и методистов-практиков нет единого подхода к решению данной проблемы.

Следует отметить, что в практике преподавания иностранных языков для отбора лексики использовалась известная система лингвистических принципов, разработанная под общим руководством Л.В.Щербы и впоследствии реализованная при создании словаря наиболее употребительных слов. Принципы эти разделялись на основные (сочетаемость слова, стилистическая неограниченность, семантическая ценность) и дополнительные (словообразовательная ценность, многозначность, строевая способность и частотность) [8; 1, с.124]. Эти же принципы были положены в основу отбора лексического материала по русскому языку в национальных школах и в практике работы с иностранными студентами. В различных работах вышеназванные принципы отбора языкового материала модифицируются в зависимости от отношения авторов к принципу частотности.

П.Н.Денисов, признавая необходимость при отборе лексического материала принципа частотности как наиболее соответствующего объективным законам строения и функционирования лексической системы языка, предлагает учитывать следующие дополнительные принципы: 1) принцип учета системного характера лексики и ее связей с другими уровнями языка (учет словообразовательных моделей (т.н. потенциальный словарь), лексической сочетаемости, согласования лексического минимума с грамматическим, фонетическим и т.п.), 2) принцип учета связи лексики с культурой в широком смысле (согласование лексического минимума со страноведческим, указание направления развертывания тематических рядов слов, учет сферы и ситуаций общения и т.д.) [2, с.9].

Исходя из учета комплекса лингвистических и методических принципов (поскольку отбор языкового материала – лексического – определяется особенностями самого предмета отбора, а также спецификой обучения русскому языку нерусских учащихся), мы попытаемся представить наиболее общие принципы отбора русской лексики для учебных словарей. Они суть следующие.

Принцип частотности слова, в соответствии с которым учитывается прежде всего употребительность языковой единицы.

Статистический анализ, безусловно, облегчает выделение главной и второстепенной лексики, что весьма важно для учебной лексикографии. Согласно П.Н.Денисову, «именно... эффект частотности, отражающий объективные законы словарного состава языка, делает достижимой методическую цель отбора лексики. Не будь этого в самом устройстве словарного состава языка, все слова оказались бы одинаково важными, а отбор лексики невозможным» [2, с.10]. Вместе с тем использование частотных данных в качестве главного и наиболее объективного критерия отбора словника вызывает у отдельных ученых и методистов-практиков ряд возражений. Во-первых, частотная характеристика слова не всегда правильно отражает важность его для коммуникации людей. Как замечает Л.А.Новиков, из положения «всякое частотное слово полезно» вовсе не следует, что «всякое полезное слово частотно» или даже что «только частотные слова полезны» [7, с.5]. Нередко отдельные слова, обозначающие обиходные понятия, обладают низкой частотностью. Так, по

данным П.Н.Денисова, среди слов, общих для ряда учебников русского языка начального этапа обучения, многие слова являются недостаточно употребительными [3, с.35].

Во-вторых, как отмечает В.Г.Костомаров, статистические исследования показывают, что лишь очень небольшое количество слов русского языка обладает действительно высоким коэффициентом повторяемости: «начиная со второй тысячи коэффициент повторяемости слов уже настолько невелик, что не может быть убедительным доказательством распространенности и важности того или иного слова для всех сфер языка» [4, с.31]. Ненадежность критерия частотности для отбора словника учебного словаря, таким образом, по В.Г.Костомарову, обуславливается спецификой самого языка.

В-третьих, существующие частотные словари, как правило, не содержат информации о так называемой периферийной лексике (неологизмах, устаревших словах, терминах и т.д.), поскольку в общей лексике указанные слова имеют очень низкую частотность.

Все сказанное выше говорит о том, что словник учебного словаря не может быть определен лишь на основании данных о частоте употребления слова.

Следует отметить, что составители лексических минимумов и словарей (В.В.Морковкин, П.Н.Денисов, М.А.Скопина, Ю.А.Сафьян и др.), стремясь устранить недостатки отдельных лексико-статистических исследований, все чаще используют принцип сопоставительной частотности. В этом случае в качестве источника отбора выступают сводные частотные списки, полученные в результате особого совмещения и преобразования данных нескольких частотных словарей. Названный принцип позволяет увеличить объем выборки (и тем самым повысить статистическую ценность вновь полученных списков), предоставляет материал, отражающий в достаточной степени различные пласты лексики, уточняет частотность тематически нейтральных слов.

Другим немаловажным критерием отбора слов для учебных словарей является тематическая отнесенность слова.

В лингводидактических целях языковой материал подлежит обязательной систематизации, так как ум наш, говоря словами В.И.Даля, «требует во всем какой-нибудь разумной связи, постепенности и последовательности».

Тематический (ситуативно-тематический) принцип отбора лексики позволяет дополнить список конкретной лексикой, имеющей низкую частотность и потому не входящей в число наиболее употребительных слов, но существенной с точки зрения заполнения той или иной темы, ценной для описания той или иной ситуации, иными словами, необходимой для каждого говорящего на данном языке. Этот принцип реализуется в установлении определенного круга тем или ситуаций, которые должны в достаточной степени покрываться словарем.

Принцип методической целесообразности слова представляет возможность координировать лексический минимум с изучаемой грамматикой, словообразованием, фонетикой, орфографией, а также с литературой, с организацией учебного процесса вообще.

Неменьшее значение для определения словника имеет учет лингвистических критериев. Среди них первостепенное значение имеет способность слова вступать

во взаимоотношения с другими словами, т.е. его сочетаемость. Овладение сочетаемостью слова способствует развитию речевой деятельности учащихся. Поэтому при отборе слов предпочтение отдается словам с широкими лексическими и синтаксическими связями.

Важное значение имеет и учет словообразовательного потенциала слова, распространенности его корня, поскольку, по словам В.Г.Костомарова, «знание одного слова создает реальные предпосылки для «узнавания» ряда однокоренных слов» [4, с.33].

При включении того или иного слова в словник особое значение (особенно на продвинутых этапах обучения) придается семантической ценности слова. Этот критерий дает возможность включить в словник многозначные слова и в первую очередь многозначные слова в их основных значениях, поскольку не все значения многозначного слова подлежат активному усвоению. Принцип семантической ценности слова позволяет выбрать синонимы из синонимических рядов, отобрать антонимы и т.д. Благодаря ему производится отбор в словник слов, общих для русского и родного языков, т.е. интернациональной лексики.

При отборе словника учебного словаря необходимо учитывать также стилистическую неограниченность слова. Исходя из этого принципа, в словник включаются преимущественно нейтральные в стилистическом отношении слова современного русского литературного языка, имеющие распространение во всех стилях.

Дополнительным критерием при отборе слов служит строевая способность слова, т.е. его способность быть компонентом фразеологического сочетания или служебным словом. Как отмечает В.Г.Костомаров, этот принцип используется редко, поскольку «большинство слов с большой строевой способностью оказывается включенным в минимум уже на ранних этапах в силу других своих характеристик» [4, с.34].

Суммируя вышеизложенное, можно сказать следующее: при отборе словника учебного словаря необходимо руководствоваться рядом разнородных принципов (как эмпирического, так и статистического характера). Принципы эти во многом зависят от целей и задач словаря, его адресата, типа словаря и т.д.

В целом для современной русской учебной лексикографии характерно стремление к точным методам использования. Обращение к принципу сопоставительной частотности можно рассматривать как один из способов повышения надежности получаемых в его рамках количественных наблюдений о слове.

Рассмотрение проблемы отбора словника учебного словаря для носителей иностранных языков позволяет сделать вывод об актуальности данной проблемы и необходимости ее дальнейшей разработки.

Литература

1. Азимов Э.Г., Шукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М.: ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Денисов П.Н. Лексические минимумы русского языка// Лексические минимумы русского языка/Под ред. П.Н.Денисова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. – С. 3-15.
3. Денисов П.Н. Принципы отбора лексики для учебных словарей//Вопросы учебной лексикографии/Под ред. П.Н.Денисова и Л.А.Новикова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. – С.15-38.

4. Костомаров В.Г. Принцип отбора лексического минимума//Русский язык в национальной школе. – 1963. – № 1. – С. 29-35.
5. Леонтьев А.А. Некоторые проблемы обучения русскому языку как иностранному (психолингвистические очерки). – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1970.
6. Морковкин В.В. О базовом лексикографическом знании //Учебники и словари в системе обучения русскому языку как иностранному. – М., Русский язык, 1986. – С. 102-117.
7. Новиков Л.А. Учебная лексикография и ее задачи//Вопросы учебной лексикографии. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. – С.3-14.
8. Рахманов И.В. Предисловие//Словарь наиболее употребительных слов английского, немецкого и французского языков/Под общ. ред. И.В.Рахманова. – М.: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1960.

СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПОЯВЛЕНИЯ ЗАИМСТВОВАНИЙ (СЛОВ ИНОСТРАННОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ) НА ПРИМЕРЕ РУССКОГО И ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКОВ

Ключевые слова: социолингвистика, заимствование, аспект, язык.

Mots-clés: sociolinguistique, emprunt, aspect, langue.

Keywords: sociolinguistics, borrowing, aspect, language.

Известно, что основная функция языка – коммуникативная. Однако необходимо рассматривать её в неразрывном единстве с социумом, в котором она осуществляется: коммуникативная функция обусловлена его конкретными задачами и потребностями.

Одной из важных проблем языковой коммуникации является дву- и многоязычие. Двужычие – это «знание двух языков в известных формах их существования в такой мере, чтобы выражать и излагать свои мысли в доступной для других форме, независимо от степени проявления интерференции и использования внутренней речи двуязычным индивидом в процессе письменного или устного общения на втором языке, а также умение воспринимать чужую речь, сообщение с полным пониманием». [5]

Язык неразрывно связан с обществом, и эта связь двусторонняя: язык не существует вне общества, но и общество не существует без языка. Развитие общества, усложнение форм общественной жизни, обогащение и развитие сознания вызывает развитие и усложнение форм и видов общения, а следовательно, и языка. Наряду с устной формой языка развивается письменная, наряду с бытовым общением – деловое, официальное, научное, наряду с общением в рамках коллектива-племени, народа, нации – становится необходимым межплеменное, а впоследствии межнациональное и международное общение. Из этого следует, что необходимо изучать не только имманентные свойства языка, но и специфику его как явления, неразрывно связанного с обществом, с носителями языка. Так образуется *социолингвистический* аспект изучения языка, которому в теоретических курсах следует уделять более серьёзное внимание, чем ему уделяется ныне.

Социологический аспект имеет два ракурса: внешний и внутренний. Внешний – это функционирование языка в окружении других, внутренний – социальное и демографическое (в зависимости от социальной или возрастной принадлежности) расслоение в пределах одного языка.

Данный аспект чаще всего называют социологическим. Основной задачей исследования при этом аспекте является характеристика роли социальных функций двуязычия в жизни его носителей без учета внутривидовых процессов, связанных с функционированием двуязычия.

Социолингвистика развивается на стыке наук: языкознания, социологии, социальной психологии и этнографии и изучает широкий круг проблем, связанных с

социальной природой языка, его общественными функциями, воздействием общества на язык и языка на общество.

Проблемы социолингвистики интенсивно развиваются как в зарубежном, так и в отечественном языкознании. Почву для современной социолингвистики заложили во Франции – Французская социологическая школа, в Швейцарии – Женевская школа, в США – У.Д. Уитни, Э. Сепир.

Определённый интерес для социолингвистики представляет исследование П. Лафарга «Французский язык до и после революции» (1890). Лафарг проследил развитие понятий *справедливость, добро, душа, бог* на разных этапах развития общества и показал зависимость понятий от общественных отношений, характерных для данного периода. Язык не может быть отделён от своей социальной среды. Он отражает изменения, происходящие в среде, где этот язык развивается. [10]

По мнению В.Д. Бондалетова, «оживление социолингвистических исследований приходится на такие периоды, когда развитие общества даёт своего рода заказ языковедам, социологам, работникам культуры, искусства, выполнение которого входит в программу социального развития страны, подъёма его экономики, культуры, общей и языковой грамотности её населения». [1]

При социолингвистическом подходе к языку объектом изучения является функционирование языка; его внутренняя структура принимается как некая данность и специальному исследованию не подвергается. В обществах, где функционируют два, три языка, множество языков, социолингвист должен исследовать механизмы функционирования нескольких языков в их взаимодействии, чтобы получить ответы на следующие вопросы. В каких сферах социальной жизни они используются?

Нужно признать, что в течение веков русский язык» привык к вхождению иноязычных слов (в разные времена тюркских, польских, итальянских, кроме широко известных французских и немецких). Его нельзя считать «пуристическим языком». При случае принято вспоминать слова И. Тургенева: «неужели же мы так мало самобытны, так слабы, что должны бояться всякого постороннего влияния и с детским ужасом отмахиваться от него, как бы он нас не испортил? Я сужу по собственному опыту: преданность моим началам, выработанным западной жизнью, не помешала мне живо чувствовать и ревниво оберегать чистоту русской речи...» [12]

Для выработки оптимальной языковой политики по отношению к заимствованиям необходимо полагаться не на эмоции современников, даже обладающих языковым вкусом и авторитетом в обществе, а на точные лингвистические данные, в частности, касающиеся объема заимствованной лексики в русском лексиконе, изменений, реальной конкурентности своих и чужих лексем в разных случаях, удельного веса англицизмов и их соотношения с заимствованиями из других языков.

Романские заимствования пополняли русский лексикон и на протяжении 1890-1985, что хорошо отражает русская лексикография. Их удельный вес невелик – 1264 лексем, значимость же этой части корпуса заимствований подтверждается множеством семантических областей, включавших слова романского происхождения. Несмотря на различное отношение русской культуры к различным странам романского мира, о романских заимствованиях можно говорить как о едином массиве иноязычной лексики, занявшей прочное место в русском лексиконе.

Романские заимствования используются русским языком для обозначения практически всех фрагментов языковой картины мира: «природа», «человек», «социум», «ноосфера». При этом явно преобладают две последних, поскольку мощное обновление социальной, научной, эстетической действительности XX века потребовало расширения языковых ресурсов русского языка, а страны романского мира занимали в этом смысле передовую позицию.

Заимствование – явление, присутствующее во всех языках и постоянно привлекающее внимание лингвистов. Интуитивные заключения на основе речевой практики сочетались и сочетаются с целенаправленными исследованиями специалистов. Еще римский драматург Теренций заметил, что «нет произнесенных сегодня слов, которые не были бы произнесены раньше».[13]

Заимствование – неотъемлемая составляющая процесса функционирования и исторического изменения языка, один из основных источников пополнения словарного запаса. Заимствования бывают прямыми или опосредованными.

При заимствовании значение слова часто сдвигается. Так, французское слово *chance* означает «удача» (*Tu as de la chance!* – «Тебе повезло!»), в то время как русское слово «шанс» означает лишь «возможность удачи». Русское слово «азарт» происходит из французского *hazard* «случай»; семантический переход произошел за счет словосочетания *jeu d'hazard* – «азартная игра», буквально – «игра случая».

Для того чтобы стать заимствованием, пришедшее из чужого языка слово должно закрепиться в новом для себя языке, прочно войти в его словарный состав – как вошло в русский язык множество иностранных слов, таких, как хлеб, кружка, зонтик, магазин, кот, лошадь, собака, обезьяна, галстук, компот, трактор, танк, гавань, парус, икона, церковь, хор, спорт, рынок, базар, музыка, вокзал, машина, гол, изба, стекло, селедка, суп, огурец, помидор, котлета, картошка, кастрюля, тарелка, чай, сахар и т.д., многие из которых оказались настолько освоены русским языком, что только лингвисты знают об их иноязычном происхождении.[6]

На нашей планете не существует ни одного языка, в котором не нашлось бы заимствований. Доля заимствованной лексики может колебаться от 10% до 80-90%.

В разные исторические периоды (общеславянский, восточнославянский, собственно русский) в исконный русский язык проникали слова из других языков. Основной причиной являлось то, что русский народ постоянно вступал в культурные, экономические, политические связи с другими народами.

Значительную часть заимствований в русском языке составляют галлицизмы.

Галлицизмы (от лат. *gallicus* – галльский) – слова и выражения, заимствованные из французского языка или образованные по модели французских слов и выражений.

В XVIII веке заимствования из французского языка стали плотно оседать в русской речи.

Французский язык – язык великих просветителей: Вольтера, Дидро, Руссо – в то время являлся наиболее лексически богатым и стилистически развитым языком Европы. [6]

В галлицизмах отразились характерные черты французского языка: прононс (*prononcer*), грассировать (*grasseyer*).

Интересной особенностью является следующая ассимиляция галлицизмов:

Он был не комильфо (comme il faut).

Позвольте Вас ангажировать (engager) на танец.

Нельзя нарушать куртуазность (courtoisie) поведения.

В XVIII – начале XIX века в русскую лексику вошли слова, поистине пропитанные французским духом: шарм (charme), адюльтер (adultère), визитер (visiteur), гувернер (gouverneur), кавалер (cavalier), кокотка (cocotte), комплимент (compliment), реверанс (révérence), фаворит (favorit).

Галлицизмы проникают во все сферы жизни и деятельности людей. Особенно французскими заимствованиями пополнилась лексика, связанная с одеждой: аксессуар (accessoire), бижутерия (bijouterie), вуаль (voile), жабо (jabot), манто (manteau), пеньюар (peignoir) и едой: беже (baiser), пюре (purée), майонез (mayonnaise). Любопытная деталь – именно французское происхождение имеют такие слова, как гурман (gourmand) и деликатес (délicatesse). Например, таким могло бы быть меню для гурманов:

Спаржа (asperge)

Омар с гарниром (homard), (garnir)

Мясо-гриль под бешамелью (griller), (béchamel)

А на десерт – бисквит (biscuit) и желе (gelée), меренга (meringue) и суфле (soufflé), а также ликер (liqueur) и крушон (cruchon).

Особое внимание хочется уделить галлицизмам, которые связаны с искусством – театром, музыкой, живописью. Например, с музыкой связаны следующие слова: аккордеон (accordéon), ансамбль (ensemble), вокал (vocal), кларнет (clarinette), ноктюрн (nocturne), увертюра (ouverture). Очень много галлицизмов, связанных с театром: актер (acteur), антракт (entracte), аплодисменты (applaudissements), афиша (affiche), водевиль (vaudeville), грим (grimer), дебют (début), пируэт (pirouette); а также с живописью: галерея (galerie), вернисаж (vernissage), гуашь (gouache), палитра (palette), импрессионизм (impressionnisme).

В XIX – начале XX века в русском языке появлялись всё новые и новые галлицизмы. Многие из них были связаны с общественной жизнью, с экономикой, с политикой. Примеры таких слов: капитализм (capitalisme), буржуазия (bourgeoisie), бюджет (budget), пресса (presse), дипломат (diplomate), атташе (attaché), демократ (démocrate), акционер (actionnaire), бюрократизм (bureaucratisme). Эти слова известны всем и часто употребляются в повседневной жизни. Галлицизмами являются такие слова, как индексация (indexation), альянс (alliance), авуары (avoir), клика (cligue). Довольно часто встречаются в речи следующие заимствования из французского языка: авторитарный (autoritaire), акционер (actionnaire), баллотироваться (balloter), дебатировать (débattre), импортёр (importeur), муссировать (mousser).

В истории общества бывают моменты, когда какую-либо чужую культуру выбирают в качестве образца для подражания. Её язык становится престижным, и слова из него заимствуются особенно активно. Влияние французского языка на русскую лексику наблюдалось и в XVIII, и в XIX веке. Отношение к заимствованным словам как к более «красивым» и престижным характерно для конца XX – начала XXI века. Вот некоторые из них: парфюм (parfum), нувориш (nouveau riche), портмоне (portemonnaie), кофр (coffre), несессер (nécessaire), вояж (voyage), консьерж (concièrge), волонтер (volontaire), камуфляж (camouflage), гран-ири (Grand Prix), карт-бланш (carte

blanche). Интересно, что именно из французского языка заимствованы слова, характеризующие высший свет: элита (élite), богема (bohème), бомонд (beaumonde).

Как и в XVIII-XIX веках, в наши дни наблюдается интересная ассимиляция галлицизмов в русской речи:

Отдыхать на пленэре (plein air)

Вечером они сделали променад (promenade)

Ты решила пойти на randеву? (rendez-vous)

На курорте мы жуировали (jouir)

Мадам неважно себя чувствует, у нее инфлюэнсия (influence)

Говоря о заимствованиях из французского языка, нельзя не упомянуть о «крылатых» словах и фразеологизмах. Их можно условно разделить на три группы: историческую, литературную и светскую. В историческую группу входят «крылатые» слова, произнесенные когда-то известным политическим или историческим деятелем: королем, полководцем, политиком и другими. Исторические и политические события оставляли свой след во французской лексике. Некоторые из них перешли в русский язык:

Аккуратность (точность) – вежливость королей. (L'exactitude est la politesse des rois) Это выражение приписывается французскому королю Людовику XVIII.

Все потеряно, кроме чести. Выражение принадлежит французскому королю Франциску I. Разбитый войсками Карла V и взятый в плен при Павии, он послал своей матери письмо, заключавшее в себе лишь одну эту фразу.

Выражение «Государство в государстве» (Etat de l'Etat) возникло в эпоху религиозных войн во Франции.

«Золотая молодёжь». (La jeunesse dorée) Так называют богатую буржуазно-дворянскую молодежь, мотающую деньги, прожигающую жизнь. Первоначально это было прозвище парижской контрреволюционной молодежи, группировавшейся после IX Термидора.

«Искусство для искусства». (Art pour l'art) Лозунг, провозглашенный во Франции сторонниками так называемого «чистого», «свободного» искусства. Мысль об этом направлении была впервые высказана французским философом-идеалистом Виктором Кузенном.

«Старая гвардия». (La Vieille Garde) Это выражение восходит к наименованию отборных частей войск Наполеона. Французская гвардия была в 1807 году разделена на «старую» и «молодую»; «старая гвардия», в состав которой входили закаленные в боях лучшие солдаты и офицеры, игравшие большую роль в наполеоновских войнах, была окружена ореолом «непобедимости».

В литературную группу входят фразеологизмы, которые когда-то были упомянуты в том или ином художественном произведении:

«Бальзаковский возраст». (L'âge de Balzac) Выражение возникло после выхода романа Оноре Бальзака «Тридцатилетняя женщина».

«Таскать каштаны из огня». (Tirer les marrons du feu) Это выражение пришло в русскую речь из басни французского поэта-баснописца Жана Лафонтена «Обезьяна и кот».

В последнюю группу – светскую, входят выражения, которые употреблялись в народе или были сказаны человеком, который был близок простым людям:

Не в своей тарелке (*N'est pas dans son assiette*). Если перевести этот фразеологизм дословно, то он должен звучать примерно так: «быть в незавидном положении». При чем же здесь тарелка? Французское слово *assiette* переводится как «положение» и как «тарелка».

Хочется отметить одну любопытную деталь – сходство и различие идиом русского и французского языка. Эти идиомы имеют одинаковое значение, например:

Баран на пяти ногах. Un mouton a cinq pattes.

Белая ворона. Corneille blanche.

Быть сшитым из золота. Etre cousu d'or.

Вставать с левой ноги. Se lever du pied gauche. Денег куры не клюют. Les poules ne picorent pas l'argent.

Конечно, невозможно охватить все богатство заимствований с французского языка в русской лексике в такой небольшой работе. Хочется подчеркнуть, что заимствования обогащают русский язык, но надо стремиться использовать их разумно.

Ни одна культура, ни один язык не развивается в изоляции и любая национальная культура и язык есть плод как внутреннего развития, так и сложного взаимодействия с культурами других народов, а взаимодействие между культурами, экономические, политические и бытовые контакты являются общей основой для всех процессов заимствования. До последнего времени русский язык выполнял роль посредника и распространителя советизмов и интернациональных слов и способствовал обогащению словарного состава языка народов многих стран мира. Но одновременно во многих языках мира (и, в частности, во французском) появилось множество слов, обозначающих особенности русской культуры, быта, истории.

Язык же всегда быстро и гибко реагирует на потребности общества. Можно без преувеличения сказать, что произошел лингвистический взрыв. Однако ничего страшного в этом нет, ведь заимствованные слова – это результат контактов, взаимоотношений народов, государств.

Список использованной литературы

1. Бондалетов В.Д. Социальная лингвистика, Москва, 1997.
2. Березин Ф.М. История лингвистических учений. – М., Высшая школа, 1984.
3. Виноградов В.В. Очерки по истории русского языка XVII-XIX вв. – М., 1934.
4. Головин Б.Н. Введение в языкознание. – М., Высшая школа, 1983.
5. Дешериев Ю.Д., Протченко И.Ф. Основные аспекты исследования двуязычия и иноязычия // Проблемы двуязычия и многоязычия, Москва,
6. Ильина О.В. «Семантическое освоение русским языком иноязычных лексических инноваций». Новосибирск, 1998г.
7. Линник Т.Г. «Проблемы языкового заимствования». Киев, 1989г.
8. Колесов В.В. Русская речь. Вчера. Сегодня. Завтра. / В.В. Колесов. – СПб, 1998.
9. Крысин Л.П. Иноязычные слова в современном русском языке. – М.: Наука, 1968.
10. Лафарг Поль. Язык и революция. Французский язык до и после революции. Очерки происхождения современной буржуазии. «Лафарг и проблемы языка», «Academia», М.-Л., 1930.

11. Ожегов С.И. Словарь Русского языка / Под ред. Н.Ю.Шведовой. – М., 2000.
12. Тургенев И.С. Вместо вступления// Тургенев И.С. Литературные и житейские воспоминания. Л., 1934.
13. Теренций П. Литературная энциклопедия. – М., 1939.
14. Сосюр Ф. Труды по общему языкознанию. – М., 1977.
15. Раевская О.В. Новый французско-русский и русско-французский словарь. М. «Русский язык» 1997г.
16. Швейцер А.Д. Современная социолингвистика. Теория, проблемы, методы. – М.,1977.
17. Философская энциклопедия, Москва, 2004.

НЕОЛОГІЗМИ УКРАЇНСЬКОГО
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ «МАЙДАНІВСЬКОГО»
ТА «ПОСТМАЙДАНІВСЬКОГО» ПЕРІОДІВ

У статті розглядаються неологізми сучасної української мови, що з'явилися у результаті Єврореволюції в Україні на майдані Незалежності (2013 – 2014 року) та подій, які відбулися після «Майдану».

The article deals with neologisms of modern Ukrainian language, which appeared as the result of the Eurorevolution in Ukraine in Independence Square (2013-2014 years) and events, which took place after Maidan.

Ключові слова: неологізми, Євроінтеграція, збройні протистояння, Україна, лексика, українська мова.

Key words: neologisms, Euro-integration, armed confrontations, Ukraine, lexicon, Ukrainian language.

Події наприкінці 2013 – початку 2014 року на території України, спричинені відмовою влади підписати документ про інтеграцію України з країнами Європи та незадоволенням людей корупційним режимом президента Януковича, дістали назву Євромайдан, або просто Майдан. Як і будь-яке гостре соціально-політичне явище, що відбувається у житті суспільства, воно отримало свої наслідки у різних сферах діяльності. Не стала виключенням і система української мови. Нові соціальні, культурні, політичні явища зумовили появу неологізмів, що широко використовуються українцями у побутовому житті, мові ЗМІ, а пізніше деякі з них з'являються у підручниках з історії.

Проблема неологізмів залишається актуальним предметом дослідження у сучасній лінгвістиці. Г. Бусман визначає неологізми як «нововведені або вжиті з новим значенням мовні вирази». А. Радченко вважає, що головним у визначенні неологізмів є не його хронологічні межі, а функціональна доцільність нової номінації [4]. Г. Міськевич вказує на такі умови входження нового слова в мову: функціональна доцільність, критерій правильності, вплив позамовних чинників та частотність вживання слова [2].

Метою нашої розвідки є виокремити та пояснити значення неологізмів, що виникли внаслідок протестів на майдані Незалежності в Києві.

Сама назва цих подій має кілька варіантів, які можна класифікувати як одиниці-неологізми: *Євромайдан, Майдан, Єврореволюція, Революція гідності. Євромайдан* – національно-патріотичні, протестні акції проти корупції, соціальної нерівності, свавілля правоохоронних органів та сил спецпризначення, а також на підтримку європейського вектора зовнішньої політики України. Лексема утворилася шляхом складання основ двох слів: *європейський* та *майдан*. У першому слові відбувається усучення основи та приєднання її до основи іншого слова.

За аналогією до вищенаведеного прикладу можна розглянути також неологізми *антимайдан* та *автомайдан*. *Антимайдан* – узагальнена назва масових акцій на підтримку чинної влади, у яких брали участь переважно робітники бюджетних організацій з південно-східних регіонів України. Слово утворилося шляхом приєднання префікса *анти* до лексеми *майдан*. *Автомайдан* – це мобільний підрозділ Євромайдану, що стихійно виник у першу добу після розгону силовиками «*студентського Майдану*» в ніч на 30 листопада.

Похідною від власної назви (прізвища) є лексема *тітушки* – угруповання молодих людей спортивної статури, які використовувалися владою для застосування фізичної сили, створення провокацій та участі в масових сутичках. Слово походить від прізвища Тітушко – чоловіка, котрий фігурував у скандалі щодо побиття журналістів напередодні Майдану. Цей неологізм став основою для утворення низки слів: *айтітушки* – люди, які атакують сервери інтернет-спільнот, що поширюють інформацію про події Майдану; *простітушки* – люди, які брали участь у Антимайдані за гроші; *тритушки* (або *Трьохголова опозиція*) – іронічна збірна назва лідерів парламентської опозиції Володимира Кличка, Олега Тягнибока та Арсенія Яценюка. Неологізм набув поширення в той момент, коли опозиційні лідери проявляли нерішучість, робили спроби налагодити компроміс із Януковичем, втягнувшись у безперспективні переговори з владою [1].

Виникнення неологізмів цього періоду пов'язане не лише з іменами діячів, але й їхніми діями та промовами під час протистоянь. Так, лексема *кулявлоб* утворилася шляхом конденсації уривку з вислову Арсенія Яценюка, який 22 січня зі сцени Майдану пообіцяв: «Я з ганьбою жити не буду. Завтра підем уперед – якщо куля в лоб, то куля в лоб». До того ж, неологізм *кулявлоб* став джерелом натхнення для безлічі карикатур, демотиваторів та пародійних роликів.

Наступним явищем у формуванні неологізмів стало реанімування застарілих слів, пов'язаних із давнім історичним минулим країни. Наприклад, *народне віче* – мітинги на Майдані Незалежності, які проходили щонеділі за встановленим ритуалом.

Чимало неологізмів – це назви груп людей. Так, *Небесна сотня* – це збірна назва всіх активістів, які загинули під час масових акцій протесту в Україні; *Самооборона* – добровільне громадське об'єднання для фізичного захисту Майдану та його активістів.

Деякі неологізми характеризуються образністю, метафоричністю та гумористичним забарвленням. Це, наприклад, назви людей, які характеризуються за їхніми поглядами, вчинками, ставленням до них з боку інших: *бендерівці* – люди, які в інформаційному просторі Росії та масовій свідомості росіян означають збірний образ українців, що підтримали Майдан; *зелені чоловічки* – іронічна назва озброєних людей у військовій формі без розпізнавальних знаків, які часто приховують свої обличчя; *ватники* – жителі Кримського півострова, які активно підтримують російську окупацію; *колоради* – люди, які носять георгіївські стрічки та підтримують окупацію України Росією. Каламбурними є такі новоутворення як *бикоко* або *золотий батон* – збірна назва стилю архітектури, інтер'єрів та побуту, якому віддавали перевагу вищі представники колишньої влади; *межигір'я* – символ непрозорості перетворення державної власності у приватну, подвійних стандартів та закритості влади [3].

Мова є стабільною системою, проте періодично вона проходить стадії оновлення. Це пояснюється появою нових технологій або явищ, що вимагають нових слів для свого називання. Перспективними є дослідження розглянутої теми щодо впливу неологізмів, які виникли у майданівський та постмайданівський періоди, на літературу та масову свідомість людей. Також варто глибше вивчити семантику, етимологію, способи словотворення вищенаведених неологізмів та систематизувати результати дослідження у вигляді словника.

Література:

1. Грім (громадська регіональна інформаційна мережа) [стаття] [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://grim.in.ua/news/2014/01/08/6442>; Сучасна українська мова поповнилася ще одним неологізмом – «простітушки».
2. Коропецька О. І. До проблеми категорії неологізму [стаття] [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2011/Philologia/7_86646.doc.htm; Коропецька О. І.
3. Олександр Іванов. Народжені революцією [стаття] [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kyiv.comments.ua/article/2014/03/24/090315.html>; Коментарі: Київ.
4. Фещук А. М. Основні проблеми неології в аспекті прагматичного підходу до мови [стаття] [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5_SVMN_2013/Philologia/3_126410.doc.htm.

Шихалева И.А.

Сибирский государственный
аэрокосмический университет
имени академика М.Ф.Решетнева, г.Красноярск

Оберенко А.С.

Сибирский государственный
аэрокосмический университет
имени академика М.Ф.Решетнева, г.Красноярск

ДВИЖЕНИЕ ЧАСТОТЫ ОСНОВНОГО ТОНА В НАЗЫВНОМ ПРЕДЛОЖЕНИИ (НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА)

Ключевые слова / key words: украинский язык/ Ukrainian language, частота тона/ tone frequency, акцентная структура/ accent structure, речь/ speech, интонация/ intonation.

Термин *тон* восходит к греческому слову *tonos* (буквально «натянутая веревка, натяжение, напряжение»). Когда говорят о тоне звуков речи, то имеют в виду высоту гласных, сонорных и звонких шумных согласных. Тон формируется при прохождении воздуха через глотку, голосовые связки, полости рта и носа. В результате колебания голосовых связок возникает основной тон звука — важнейший компонент речевой интонации.

Частота основного тона характеризует все звуки. За единицу измерения частоты колебания принят герц, равный одному колебанию в секунду. В речи частота основного тона гласных и звонких согласных изменяется в весьма значительных пределах - от 50 Гц (низкий тон низкого мужского голоса) до 500 Гц (высокий тон высокого женского голоса или детского голоса). Особенностью речи является постоянное изменение частоты основного тона. На конкретные значения частоты основного тона, наблюдаемые на протяжении высказывания, влияет ряд факторов. Абсолютные значения основного тона зависят, прежде всего, от индивидуальной высоты голоса говорящего. Голоса мужчин, обладающих голосовыми связками большей длины, в среднем ниже женских голосов.

К ситуативным факторам относится, например, общее повышение частоты основного тона (одновременно с увеличением уровня интенсивности) при возбуждении и эмоциональном напряжении. Диапазон тональных изменений и характер мелодического рисунка отражают индивидуальные особенности речи говорящего. А также его эмоциональное и психическое состояние. Различная частота основного тона речевых звуков воспринимается человеком как разная их высота. Ощущение высоты звука зависит не только от частоты его основного тона, но и в какой-то мере от остальных его характеристик – интенсивности, длительности и тембра. Характерная для речи картина изменения частоты основного тона, называемая мелодическим контуром, имеет сложную структуру. Для характеристики мелодического контура используется несколько параметров контура и отдельных его участков. Важнейшие из них – направление, интервал, диапазон. Понятие диапазона частотных изменений

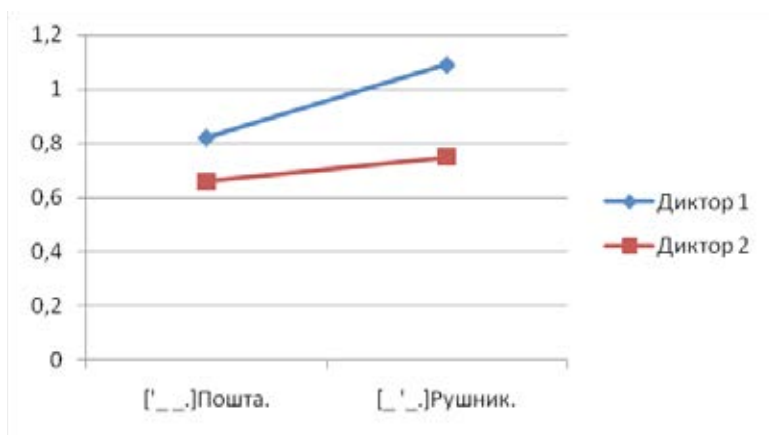

Рисунок 1. Зависимость диапазона ЧОТ от акцентной структуры в украинском назывном предложении

используют для характеристики величины изменения тона на большом отрезке, например в пределах синтагмы.

Авторами статьи был проведен эксперимент, в который вошли десять двухсложных слов следующих акцентных структур [` -], [- ` -], выступающих в качестве назывных предложений. Ограничение эксперимента только однословными предложениями имело целью избежать воздействия на получаемые данные таких факторов как длина предложения, место слова в предложении и т.д. Экспериментальный материал был начитан пятью дикторами-носителями украинского языка и записан на цифровой диктофон Olympus. Электронно-акустический анализ языковых программ осуществлялся с помощью компьютерной программы Praat 5.2.18. По каждому однословному назывному предложению были получены данные по частоте основного тона.

Для наглядного изображения движения частоты основного тона были построены графики в виде системы координат, на которых по вертикали откладывалась высота основного тона в герцах, а по горизонтали типы акцентных структур.

Назывные предложения произносились дикторами со средней громкостью в умеренном темпе. Экспериментально установлено, что в украинском языке с перемещением ударения к концу акцентной структуры в назывных предложениях частота основного тона расширяется (рис.1).

Назывные предложения произносились дикторами со средней громкостью в умеренном темпе. В целом они характеризуются нисходящим (35%) или восходяще-нисходящим (65%) движением тона.

Понижение частоты основного тона к концу предложения принято считать абсолютным, если частота основного тона в конце предложения ниже уровня начала данного предложения. Понижение частоты основного тона относительно, если после мелодического перелома происходит понижение, но конец предложения находится на том же уровне или выше его начала [1, с.84]. Наблюдение за движением частоты основного тона украинских вариантов просодем показало, что в случае, если ударным является конечный слог, понижение ЧОТ в основном абсолютно –

70%. Если ударным является первый слог, то понижение ЧОТ абсолютно в 65% и относительно в 35 %.

Список использованных источников:

1. Бондарко Л.В. Фонетическое описание языка и фонологическое описание речи. Л.: Издательство ЛГУ, 1981.
2. Коваленко Н.А. Системный подход к фразовой просодии слова: автореф. дис. д-ра филол. наук М.:РАН, 2002.
3. Шагидевич А. С. Мелодика как один из компонентов просодии при изучении фонетических средств русского языка: доклад к конференции «Образование в техническом вузе в XXI веке». Наб. Челны: Изд-во ИНЭКА, 2009. С. 83-84.

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЗМІСТОВОГО ВИДІЛЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовані лексичні засоби змістового виділення у сучасній французькій мові, подано інтегративний підхід до дослідження різноманітності та функціонування всіх можливих способів лексичного змістового виділення з урахуванням суб'єктивного стану мовця і вираження його емоційної оцінки.

Ключові слова/Keywords: лексичні засоби/lexical means, порядок слів/word order, інтонація/intonation, мовець/speaker, змістове виділення/semantic selection.

Основна функція мови полягає у тому, щоб забезпечити індивідуумів групи можливістю спілкуватися один з одним. Мова служить потребам спілкування в тому випадку, якщо дозволяє передавати думку максимально точно з мінімальним зусиллям для мовця та слухача. Мова наближається до ідеалу завдяки регулюванню і спрощенню з метою автоматизації максимальної кількості лінгвістичних операцій і перевід їх в область підсвідомого.

У процесі мовного спілкування мовці використовують різні засоби для вираження своїх думок і для обміну інформацією. Дуже часто слова супроводжуються жестами і мімікою. Часто виникає потреба звернути увагу співрозмовника на той чи інший елемент, що повідомляється. У цих цілях мовець застосовує різні способи і засоби, щоб підкреслити те, що найбільш важливо для нього, те, що він вважає найбільш цінним у даній мовній ситуації. Для висловлення своєї думки мовець використовує речення як самостійну мовну одиницю.

Для вираження змісту речення слова й словосполучення поєднуються різними способами. При передачі різноманітних змістових відношень використовуються різні форми повнозначних слів, службові слова, застосовується визначений порядок слів, використовується інтонація. Усі ці мовні засоби ціленаправлені. Форма слів і словосполучень служить основою побудови речення. У французькій мові форма слова не завжди відображає змістовно-граматичне відношення в реченні.

Протягом останнього часу багато уваги приділяється саме темі змістового виділення у сучасній французькій мові. Але ця проблема все ще мало вивчена. Таким чином, немає достатньо чіткого і повного уявлення про способи змістового виділення, яке б об'єднувало всі можливі прийоми змістового виділення, їх функціонування і сполучуваність. **Актуальність** дослідження зумовлена спрямованістю сучасних студій на поглиблене вивчення синтаксичних категорій, зокрема засобів змістового виділення у французькій мові. **Мета** статті полягає у дослідженні лексичних засобів змістового виділення у французькій мові, аналіз їхнього функціонування та взаємодії.

Існує два види змістового виділення: логічне та емоційне. Під логічним виділенням слід розуміти виділення слова чи групи слів у реченні шляхом зміни порядку слів або інтонаційно з метою предикації і передачі актуальної інформації.

Під емпатичним виділенням розуміється виділення слова, групи слів або всього речення з метою передачі актуальної інформації, що виражає суб'єктивне ставлення мовця, особи, або з метою емоційної оцінки висловлювання.

Такі основні засоби змістового виділення, як інтонація, синтаксичні та лексичні засоби застосовуються як з метою логічного та емпатичного виділення.

До лексичних засобів вираження синтаксичних відносин належать службові слова – прийменники, сполучники, артиклі. Особливо важлива роль прийменників, що виражають підрядні зв'язки. Залежно від наявності прийменника виділяють безприйменникові і прийменникові конструкції, які розрізняють семантичні та стилістичні відтінки значення.

При використанні прийменників у французькій мові спостерігаються дві протилежні тенденції: з одного боку вони використовуються як сполучний засіб у групі дієслово + інфінітив, з іншого боку безприйменникова конструкція дієслово + іменник використовується частіше, ніж прийменникова.

Прийменники також приєднують додаток до прикметника, до прислівника. Що стосується сполучників, вони об'єднують слова і речення.

Прийменники та сполучники належать до диференційованих засобів зв'язку, вони уточнюють характер відносин. Проте в кожній з цих груп виділяються елементи найбільш узагальненого характеру, наприклад сполучники *et, que*, прийменник *de*.

Конструкція з прийменником *de* наближається за значенням до прикметника : *le train de Paris* [2, с. 25].

Особливий тип синтаксичного зв'язку здійснюють займенники, які комбінують зв'язок і замінюють елемент речення. Займенник здійснює зв'язок між словом, яке він замінює і реченням. Цю функцію також виконують детермінативи і артиклі.

Як засіб зв'язку у французькій мові широко використовується десемантизаційні слова. Вони компенсують ослабленні прийменники і використовуються найчастіше для зв'язку двох іменників. У такій функції використовуються прикметники, діеприкметники, дієслова в складі підрядного речення.

Лексичні засоби посідають значне місце серед засобів змістового виділення. Вони застосовуються як для логічного, так і для емпатичного виділення.

Розрізняють наступні лексичні засоби:

- а) детермінативи ;
- б) частки: «*précisément*», «*donc*», які виділяють рему;
- в) самостійні займенники;
- г) повторення – виділяє присудок або означення.

Одним із основних лексичних засобів змістового виділення є детермінативи.

Невизначені детермінативи часто виділяють рему або монорему (висловлювання, зведене до одного єдиного граматичного члена), а визначені детермінативи – тему [1, с. 672]. Неозначений артикль *un* застосовується як засіб введення нової інформації, тим самим він формує змістовий центр речення. Означений артикль *le* вказує на вже відомий предмет, про який йшла мова у попередньому контексті. Він не несе жодної нової інформації, а також є темою у реченні.

Ma belle-soeur Carine est assez prévisible [4, с. 12].

Une belle-soeur Carine est assez prévisible (P).

La belle-soeur Carine (T) est assez prévisible (P).

Перше речення є комплексною ремою. У другому реченні є логічне виділення, тому що порядок слів та інтонація в реченні не порушені. Неозначений артикль дозволяє обійтися без інверсії підмета, який входить в рему. Неозначений артикль *un* у видільній функції може бути еквівалентом експліцитного означення, він надає експресивного відтінку реченню:

Un bon garçon. Un Blanc. Un fils unique. Un qui a le permis et la Toyota au colza [4, с. 23].

Un fiancé à qui j'irais acheter des caleçons Celio pendant ma pause déjeuner? [4, с. 24].

Існують також інші лексичні засоби для передачі актуальної інформації. Це видільні частки. Вони можуть приєднуватися до різних членів речення. Видільними частками можуть бути різні частини мови: прислівники, прикметники, займенники, частки. Ці видільні частки вносять додаткові змістові відтінки.

Для виділення теми використовуються відділювачі (*isolants*): *quant à ... , pour ... , en fait de ... , en ce qui concerne ... , pour ce qui est de ... , comme ... , à propos de ...* Їхня функція наближена до препозитивного сегменту розчленованих речень. Але ці частки більш явно протиставляють даний елемент іншим можливим [1, с. 672].

Toujours percevoir l'autre comme un sac de microbes [4, с. 27].

Comme ça je ne t'embêterai plus le samedi matin pour aller à la campagne [4, с. 23].

Для виділення реми можуть бути використані лексеми. Лексеми – це слова, які належать до різних частин мови: прислівники, прикметники, групи слів: «*bien*», «*donc*», «*même*», «*précisément*», «*notamment*», «*voir*», «*seulement*» і т.д. Вони можуть супроводжувати слова різних частин мови або входити безпосередньо до загального складу речення:

Que nous avons perdu notre grand frère et que la vie allait être bien plus ardue sans lui...), ensuite elle a dû regarder sa montre au moins dix fois entre leur résidence et mon boulevard, gémi à tous les feux, et quand enfin elle a klaxonné – parce que c'est elle qui a klaxonné, j'en suis sûre – je ne les ai pas entendus [4, с. 22].

Прислівник «*bien*» в якості підсилювального засобу може втрачати своє значення «добре» і отримувати інші значення.

Elle aime bien se plaindre de sa comptabilité au moment du dessert et porte une blouse de chirurgien boutonnée jusqu'au menton avec une étiquette thermocollante où son nom est écrit entre deux caducées bleus [4, с. 12].

J'étais bien d'accord avec elle et nous avons secoué la nappe en parlant d'autre chose [4, с. 14].

Maintenant, on aime bien la faire tourner en bourrique avec ça [4, с. 13].

Прислівник «*bien*» у підсилювальній функції виділяє частини мови у реченні, з якими вживається, і посилює їхнє значення.

Сполучник «*donc*» може виконувати функцію підсилювальної частки у постпозиції до присудка. «*Donc*» – найбільш поширена функціональна частка. Вона використовується у спонукальних та питальних реченнях. Найчастіше *donc* знаходиться у постпозиції до питального прислівника або займенника Цей сполучник може передавати різний ступінь наполегливості, нетерпіння

Ma belle-soeur Carine a fait pharmacie mais préfère qu'on dise médecine, donc elle est pharmacienne mais préfère qu'on dise pharmacien, donc elle a une pharmacie mais préfère qu'on dise une officine [4, с. 11].

Va donc te coucher [4, с. 27].

Laisse – le donc continuer [3, с. 73].

«Donc» у поєднанні з дієсловом «dire» формує або вільне сполучення з підсилювальним значенням, або стійку лексикалізовану одиницю. У наведеному нижче прикладі цю побудову має в якості додатка питальне речення.

У реченнях такого типу зберігається порядок слів прямого питання, що свідчить про поступову лексикалізацію сполучень «dites donc, dis donc» та їхню трансформацію у вигуківі звороти, покликані привернути увагу співрозмовника, а тому ніяк не зв'язані граматично з наступною частиною речення [59].

Dis donc, Carine, si on achetait L'Exfoliant Double Générateur d'Azote à la vitamine B12 de chez Estée Lauder? [4, с. 14].

Побудова з підсилювальною часткою «donc» у поєднанні з дієсловом «dire» може також мати в якості додатка інфінітив.

Dites – leur donc de nous renvoyer ce pauvre petit dont personne ne veut [2, с. 62].

Дієслово «voir» може також виконувати функцію підсилювальної частки, вживаючись з іншими дієсловами.

Répète un peu voir (P) ce que t'as dit [3, с. 69].

Лексема «seul» виділяє підмет у простих реченнях, складнопідрядних реченнях, в складних реченнях, в сегментованих реченнях та у презентативних конструкціях. Лексема «seul» вказує на винятковість та неповторність.

C'était la seule fois que je le voyais à la dérive [4, с. 55].

Прислівник «même» посилює значення слова або словосполучення, виражає експресію, підкреслює важливість. Може виділяти підмет або додаток. Лексема «même» виділяє на перший план інформацію, яка являє найбільшу цінність.

Même pas un petit quelque chose? avait répliqué Lola en riant, même pas des échantillons? [4, с. 13].

Ça m'a quand même coûté soixante-douze caillasses, cette saloperie! [4, с. 17].

Le même grand garçon qui peut rire bêtement pendant vingt minutes montre en main quand il tire sur un joint et qui connaît toutes les trajectoires de tous les vaisseaux de Star Wars [4, с. 50].

Елемент, який супроводжується лексемою «même», опиняється у позиції акцентного виділення.

Прислівник «aussi» посилює ударну форму особового займенника, виділяє підмет.

Lui aussi, il la regarda dans les yeux [3, с. 50].

Il voudrait bien que l'autre aille se promener, lui aussi [4, с. 63].

Лексичними засобами також можуть бути самостійні займенники:

Vincent, lui, est venu [4, с. 17].

У якості функціональної частки може виступати прислівник «déjà». Він є підсилювальною часткою. Модальне дієслово «vouloir» також може бути підсилювальним словом. Найбільш часто воно має значення невпевненості, сумніву, навіть безнадії, що співвідноситься з заперечною реакцією.

Vous ne voulez pas que je monte avec vous, Mathilde? Vous n'avez pas besoin de moi? [2, с. 118].

Лексичним засобом змістового виділення є повторення. Повторення виділяє присудок або означення [1, с. 672].

Elle est jolie, jolie [4, с. 61].

Лексичні (ідентичні) повторення як однакові позначення при повторних вказуваннях на один той самий денотат у науковій прозі дають можливість уникнути інших тлумачень, добитися максимальної точності викладу і композиційної чіткості. У наукових дослідженнях виділяється три види ідентичного повторення:

- 1) назви – терміни;
- 2) дієслова, які мають відношення до процесу пізнання;
- 3) детермінативи та прислівники.

Тому у системі наукового стилю часто використовується ідентичні повторення термінологічного характеру.

Стійкість повторення у науковій прозі обумовлена також його структурно-семантичними видами. Так, найпоширенішими видами термінологічних повторень є:

- 1) ланцюгове повторення;
- 2) повторення із уточнюючим та розділюючим значенням, який розкриває характеристику денотата від загального до часткового.
- 3) повтор із значенням протиставлення та співставлення;
- 4) композиційне іменне повторення, яке виділяє мікротему єдності надречення;
- 5) композиційне дієслівне повторення, яке акцентує предикативний стержень єдності надречення;
- 6) анафоричне повторення.

Цей анафоричний тип повторення повторює синтаксичну конструкцію тематичної частини на початку кожного члена класифікації.

Лексичні засоби використовуються у поєднанні із інтонаційними засобами та із синтаксичними засобами.

Найслабшим засобом рематизації є артикль. Сильнішим засобом виділення є зміна порядку слів разом із синтаксичними трансформаціями. Найсильнішими засобами змістового виділення є інтонаційні засоби із наголосами у середині речення [1, с. 673].

Можна виділити три групи лексичних засобів, що розрізняються між собою в стилістичному вживанні:

- 1) Лексеми, які можуть вживатися в будь-якому функціональному стилі – «seul», «bien», «même», «rien», «aussi» та ін;
- 2) «autre», в деяких випадках «bien», «n'est-ce pas», «puisque» та ін, які використовуються, головним чином, у розмовному стилі;
- 3) лексеми та синтаксичні словосполучення, що виступають як десемантизовані лексеми, характерні для фамільярної або експресивної мови і просторіччя (tu parles, tu penses si, pensez-vous та ін).

Отже, лексичні засоби можна розглядати як самостійні способи змістового виділення при прямому порядку слів і як додаткові засоби при виділенні якогось елементу в реченні за допомогою комунікативної інверсії, антиципації, репризи, емпатичної та презентативної конструкції. Існує безліч лексичних засобів, що сприяють змістовому виділенню в реченні. Вони служать цілям логічного та емпатичного виділення.

Література

1. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка / В. Г. Гак. – М.: Добросвет, 2004. – 862 с.
2. Gavalda A. Je l'aimais / A. Gavalda. – P. : Le dilettante, 2002. – 158 p.
3. Gavalda A. Je voudrais que quelqu'un m'attende quelque part / A. Gavalda. – P. : Le dilettante le dilettante, 1999. – 157 p.
4. Gavalda A. L'échappée belle / A. Gavalda. – P. : Le dilettante, 2009. – 165 p.

ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ КООПЕРАЦІЇ У МОВЛЕННЄВИХ АКТАХ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ПРОЗІ

Ключові слова/ Key words: максима/ *maxim*, принцип кооперації/ *coopera-tion principle*, якість/ *quality*, кількість/ *quantity*, релевантність/ *relevance*, спосіб вираження/ *style*.

На сучасному етапі розвитку мовознавства методологія вивчення системних властивостей мовлення у числі інших спирається на дві значні теорії, що доповнюють одна іншу, а саме теорію кооперації Г. П. Грайса і теорію ввічливості Дж. Ліча. У цій статті мова піде про принцип кооперації, про який нам відомо із праць англійського науковця Г. П. Грайса.

Аналізуючи висловлювання і тексти, Г. Грайс виходив із припущення, що в процесі обміну інформацією комуніканти співпрацюють один з одним, організуючи спілкування. Відповідно до цього, правила такої взаємодії були названі принципом кооперації, поєднавши чотири постулати, які автор назвав максимами [1, с. 21-28].

Максима кількості закликає повідомляти таку кількість інформації, яка необхідна для досягнення цілей спілкування. Інакше кажучи, висловлювання повинне бути достатньо інформативним. Нестача інформації спричиняє незрозуміння: адресат змушений перепитувати, уточнювати, вимагати роз'яснень від адресанта. Надлишок інформації призведе до тривіальних повідомлень і, отже, може викликати невдоволення адресата. Порухення цього постулату знижує якість спілкування й утрудняє його.

Відповідно до максими якості у висловлюванні повинна міститися істина. Слід уникати помилкових тверджень і таких, для яких немає достатніх підстав. Інакше адресат виявляє свої підозри або перериває спілкування.

Максима відношення, чи релевантності, щодо теми бесіди свідчить про те, що висловлювання повинне відповідати темі спілкування, а комуніканти не повинні відхилитися від неї. Ця максима стосується зміни теми, яка має бути позначена мовцем і сприйнята слухачем як закономірне явище.

Максима способу вираження, чи манери подачі повідомлення, потребує від комунікантів чітко висловлюватися. У цьому разі мовець повинен дотримуватися таких правил: уникати неточних, двозначних виражень, багатослівності, непотрібних повторів. Порухення максими способу вираження може призводити до корекції слухачем як способу говоріння (ясність, голосність, виразність), так і логіки викладу мовця [1, с. 21-28].

Метою цієї статті є розгляд гендерних розбіжностей в аспекті правил організації комунікації та в аспекті дотримання або недотримання комунікантами принципу кооперації. Оскільки під час спілкування учасники бесіди повинні прислухатися один до одного та надавати належну кількість інформації, то найбільш цікавими прикладами для нас будуть саме порушення норм спілкування.

Жінки та чоловіки по-різному поведуться у різних ситуаціях спілкування, залежно від того чи спілкуються вони із людиною своєї статі або ні. Ми будемо в більшій мірі розглядати ситуації міжгендерного спілкування.

Завданнями цієї роботи є 1) зазначити теоретичні засади щодо принципу кооперації, який було вироблено Г. П. Грайсом, розповісти про основні принципи та стратегії спілкування, на яких базується цей принцип; 2) навести та описати конкретні приклади із художнього твору "The British Museum is Falling Down" сучасного англійського автора Девіда Лоджа, в яких будемо бачити порушення принципу кооперації на всіх його рівнях; 3) зробити висновок які саме максими будуть порушені під час міжгендерного спілкування частіше і хто саме буде порушувати ці правила – комуніканти чоловіки або жінки.

Об'єктом дослідження є речення та вирази, які містять у собі порушення принципу кооперації та його чотирьох основних максим.

Предметом дослідження виступають гендерна та культурологічна зумовленість використання і репрезентації комунікативних компонентів.

Матеріалом дослідження було обрано роман сучасного автора Великої Британії Девіда Лоджа «The British Museum is Falling Down».

Почнемо із першої категорії – максими кількості. Згідно із цим постулатом висловлювання повинно мати на менш інформації, ніж потрібно для виконання мети діалогу. Також висловлювання не повинно мати більше інформації ніж треба, тому що зайва інформація також може ввести співрозмовника в оману [2, с. 45-49].

Наведемо та проаналізуємо наступний приклад. Маємо бесіду чоловіка із дружиною, які схвилювані тим, що жінка може бути вагітною, що для їхньої сім'ї із батьком, який не працює і ще трьома малолітніми дітьми може стати проблемою. Тому жінка відхиляється від відповідей на питання чоловіка, відповідає односкладно і не надає достатню кількість інформації:

How many days overdue are you? Adam asked. As if he didn't know.

Three.

Have you been that much before?

Yes.....

Often?

No

How often?

Oh, for God's sake, Adam! [Lodge D., *The British Museum is Falling Down* p. 15]

У наступному прикладі в спілкуванні між чоловіками, другий співрозмовник не хоче щиро відповідати на запитання сусіда, тому що той не є його близьким другом:

Why are you humming "La Ronde"? You're getting some black looks.

I'll tell you later, said Adam, in some confusion [p. 49].

Наступний приклад ілюструє нерозуміння одним із учасників комунікації того, про що іде мова. Він зазвичай не використовує у своєму спілкуванні різні мовні фігури, тому інші скористалися цим навмисно та зробили незрозумілою для нього інформацію про смерть:

*It's no good talking to him like that, Camel, said Pond. **There's always a bus.***

Yes, there's always a bus, Adam agreed.

Bus? What bus? Asked Camel in bewilderment.

*The bus that runs you down. **The death** that comes unexpectedly, explained Pond [p. 57].*

У наступному прикладі молода жінка не називає свого імені одразу, хоча не знайома особисто із своїм співрозмовником. Це можна пояснити тим, що вона збиралася фліртувати із ним, тому одразу не відрекомендувала себе.

Do you know who I am? She said.

You must be Virginia [p. 110].

Отже, як бачимо із наведених прикладів як жінки так і чоловіки порушують максимум кількості, тим самим не надають іншим комунікантам достатньої кількості інформації. Жінки роблять це частіше у спілкування із чоловіками, а чоловіки у спілкування із мовцями своєї ж статі, а не під час міжгендерного спілкування.

Із максимумом відношення пов'язан один єдиний постулат – це постулат релевантності («Не відхиляйся від теми») [2, с. 45-49].

Наступний приклад ілюструє, як батько ігнорує запитання маленької доньки та відхиляється від теми у діалозі із нею:

What's voting? asked his daughter.

Will you be long? he countered.

I don't know. You can't tell with these things.

Well, don't be long, please. Daddy wants to have the lavatory.

Why don't you use Dominic's pot?

Daddies don't use pots.

Why don't they? [p. 11].

Спілкування із дітьми часто є надокучливими для дорослих, особливо у моменти, коли ті поспішають, як батько, який поспішає до музею та неохоче відповідає донці.

У наступному прикладі, бачимо, як жінка змінює тему у спілкуванні з її чоловіком із хвороби дитина на «хворобу» чоловіка. Взагалі жінкам притаманні часті зміни тем у діалозі. Це свідчить про їхню здатність тримати у голові багато інформації одночасно, але все ж таки це є порушенням максими відношення:

Have you looked at Edward's rash?

I didn't exactly look. But I don't remember noticing it.

*I hope it isn't measles. **Why are you limping anyway?***

I don't know. I think I must have pulled a muscle [p. 14].

У наступному прикладі із розмови про себе та про рак, який може бути викликаний палінням, молода жінка переключається на чоловіка та починає цікавитися ним, що виглядає дуже алогічно:

Scared of cancer?

No, just can't afford it.

What did mother tell you about me?

Nothing much.

She thinks I'm wild and ungovernable. What's your name?

Adam.

Do you think I have nice breasts, Adam? [p. 110]

Далі дружина буде продовжувати змінювати тему, на що їй вкаже чоловік:

Wear your other trousers, then.

I've got to wear the suit today. There's a post-graduate sherry-party.

You didn't tell me.

Don't change the subject [p. 18]

Дружина головного героя знову змінює тему в телефонній розмові, тому що вважає, що чоловік не законно обвинувачує її в тому, що вона погано стежить за дітьми та не хоче це більше обговорювати:

Darling, what's all this about Clare cutting a hole in Dominic's stomach?

It's only a nick. It didn't even bleed.

Only a nick! But was she doing with the scissors in the first place?

Are you trying to blame me, Adam?

No, darling. I'm just trying to get at the facts [p. 50].

Але далі бачимо, що чоловік також не дотримується теми – із обговорення хвороби сина «перескакує» на розмову про свій одяг. Це пояснюється тим, що він не дуже зацікавлений проблемами дітей, він прагне скоріше знайти те, що буде вдягати після сніданку та скоріше бігти у справах:

I don't think he's got measles after all. She said.

Good. I can't find a pair of clean pants [p. 17].

Але коли вже чоловік опиняється під тиском дружини та розуміє, що її провини у тому, що діти гралися із гострими предметами немає, і що вона сама не в змозі постійно слідкувати за трьома дітьми, він також змінює тему:

You know smacking doesn't have any effect on Clare. She just says, "I hope this is doing you good, Mummy." She's heard us discussing Doctor Spock.

God help us when she learns to read. Sighed Adam. He decided to drop the subject. *Have you looked up the 13th in your diary?* [p. 51]

До категорії якості відноситься загальний постулат «Намагайся, щоб твоє висловлювання було істинним». Також автор максими якості виділяє два більш конкретні постулати: «Не кажи того, що вважаєш брехнею» та «Не кажи того, на що не маєш достатньо підстав» [2, с. 45-49].

Але люди брешуть доволі часто, тим самим порушують максиму якості, це можемо побачити із наступних прикладів у розмові жінки із чоловіком:

You haven't listened to a word I've been saying.

Yes, I have, he lied.

What did I ask you then? [p. 14]

...How old are you?

Nineteen.

That's a lie.

Seventeen [p. 142].

У першому випадку збрехав чоловік, у другому – жінка.

Розглянемо нарешті категорію способу. Вважають, що вона стосується не того що мовець говорить, а скоріше як він/вона це робить. До постулатів цієї максими можна віднести один загальний – «Виражай думки ясно» та декілька окремих, таких як «Унікай незрозумілих висловлювань», «Говори коротко та організовано» [2, с. 45-49].

Наступний приклад ілюструє непрямий мовленнєвий акт, дружина тільки натякає чоловікові, що температура в неї не така як треба і що вона, можливо, вагітна, а не повідомляє цю інформацію прямо:

What does this mean?

It's down a bit... I don't know.

Have you... You haven't started your period yet? He asked wistfully.

No...I don't think so [p. 13].

Максима способом вираження порушається також і чоловіком, коли у ситуації міжгендерного спілкування він розізлився на дружину та використав грубе слово: *Barbara was silent for a minute. You can wear a pair of mine, she offered.*

To hell with that! *What do you take me for – a – transvestite? Where are those damp ones?* [p. 18]

Наступний діалог у залі бібліотеки показує, що працівник читальної зали задає багато зайвих запитань щодо читацького квитка, тим самим порушуючи максиму способу вираження. Це можна пояснити тим, що працівник у цьому діалозі займає вищий щабель ніж користувач бібліотекою, тому може диктувати свої умови та трохи «знущатися» з того, кому треба поновити квиток:

You want to renew it? You mean you have a ticket already?

Yes.

May I see it?

A presented his ticket.

It's out of date, observed the man.

That's why I want to renew it! A exclaimed.

When did you last use the reading room?

Two month ago, lied A, cunningly.

You haven't used it since your ticket expired?

No [p. 37].

Отже, можемо зробити наступний загальний висновок. Ми розглянули теоретичну базу принципу кооперації, запропоновану Г.П. Грайсом. Надали інформацію про основні його принципи, категорії або максими. Також розглянули конкретні приклади із сучасного англійського роману, де ці максими порушені, тому що вважаємо, що саме такі порушення є дуже плідними та значимими для нашого дослідження. Приклади було проаналізовано, і таким чином, ми можемо зробити висновок, що усі максими порушують комуніканти обох статей у ситуаціях міжгендерного спілкування.

Максима кількості частіше порушується жінками. Коли говоримо про максиму якості, маємо на увазі брехню, що більше притаманне чоловікам, а плітки – жінкам. Щодо максими релевантності та способу вираження із прикладів бачимо, що комуніканти-жінки також частіше порушують ці принципи. На нашу думку, це можна пояснити теорією чоловічого домінування, жінки хоча й підсвідомо, але відчують себе невпевненими у спілкування із чоловіками, тому часто порушують принципи кооперації.

Таким чином, ігнорування, певною мірою, постулатів Г. Грайса в мовленнєвій характеристиці персонажів-жінок робить їх висловлювання незрозумілими та алогічними що знижує ефект висловлювання загалом, та характеризує жінку як менш компетентного мовця, порівняно з персонажами-чоловіками, котрі порушують принцип кооперації рідше.

Проведений аналіз висловлювань персонажів показує, що комунікативна взаємодія партнерів у ситуації неформального міжгендерного спілкування не завжди

побудована відповідно до постулатів Г. Грайса. Водночас ми вважаємо, що постулати Г. Грайса відіграють більш важливу роль в комунікативній поведінці персонажів-чоловіків, порівняно з поведінкою персонажів-жінок.

Література:

1. Борисенко Н. Д. Гендерний аспект репрезентації персонажного мовлення в англійських драматичних творах кінця 20 століття [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 : захищена 8.10.2003 / Борисенко Наталія Дмитрівна. – Житомир, 2003. – 231 с.
2. Grice H.P. Logic and Conversation // Syntax and Semantics / Ed. by P. Cole, J. Morgan. – N.Y.: Academic Press. – 1975. – Vol. №3. – P. 41-58.
3. Lodge D. The British Museum is Falling Down / D. Lodge. – Harmondsworth: Penguin Books, 1983. – 175 p.

НЕВЕРБАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ В ДЕТСКИХ ТЕЛЕВИЗИОННЫХ ПЕРЕДАЧАХ ОБУЧАЮЩЕГО ХАРАКТЕРА

Данная статья связана с проблемами психолингвистики. В статье анализируется использование невербальных компонентов в детских телевизионных передачах обучающего характера. Выявляются функции аудиовизуальных невербальных средств, а также указывается необходимость их использования в телепередачах.

The present article deals with the problems of psycholinguistics. It analyses the use of components in educational television programs for children. The paper reveals the functions of audiovisual non-verbal components and points out the necessity of their usage in TV programs.

Ключевые слова/Key words: невербальный компонент коммуникации/non-verbal component of communication, звуковое воздействие/sound affect, визуальное воздействие/visual affect, пояснение фрагментов текста/text part interpretation, язык тела/body language, аудиовизуальное восприятие/audiovisual perception.

В связи с тем, что в понятие межличностной коммуникации на современном этапе развития науки о языке включаются в качестве составляющих как вербальные, так и невербальные компоненты [Горелов, Седов 1997: 63-65], последние будут рассматриваться нами в качестве компонентов дополнительной интерпретации материала обучения в развивающих телепередачах для детей младшего школьного возраста. Так, «... невербальная система имеет разнообразные проявления и способы выражения, а также способствуют полноценному общению, в частности, при обучении посредством телевидения» [Там же].

В данной статье представляется целесообразным отметить особую значимость использования невербальных приемов при пояснении неизвестных понятий при обучении посредством телевидения. Зрительное и слуховое восприятие юными телезрителями говорящих, т.е. героев телепередачи, не является непосредственным, т.е. «коммуникатор и реципиент отделены друг от друга в пространстве или времени, или одновременно и в пространстве, и во времени» [Maletzke 1963: 32]. Так, будучи естественными при непосредственном речевом общении и всегда присутствуя в межличностном диалоге, некоторые ключевые невербальные элементы искусственно создаются авторами сценария, так как они имеют огромное значение, способствуя полноценному восприятию телезрителями речи героев передачи и как результат – усвоению обучающего материала, представленного в ней. Невербальные средства в комплексе заставляют телезрителя определенным образом настроиться по отношению к тому, что ему будет сказано каждым отдельным героем, а также что будет поднесено в качестве предмета изучения всей передачей в целом. Подобного рода

настройка способствует облегчению восприятия, пониманию и успешному формированию новых знаний.

Очевидно, что невербальные средства воздействуют как через слуховое, так и через зрительное восприятие телезрителями обучающего видеоматериала. В качестве средств звукового воздействия используются различного рода звуковые эффекты, привлекающие внимание телезрителей для лучшего восприятия темы обучения, а также музыкальное сопровождение вербального пояснения с целью более эффективного понимания и запоминания предмета обучения.

К средствам, воздействующим через зрительный канал, относятся жестовые и мимические движения, характерные для героев телепередачи, их позы («познотоническая активность» [Асмолов 1990: 339]), пространственное расположение участников передач в студии, средства наглядности (экранные спецэффекты), а также визуальные графические элементы и цвет, который в телевидении также признается «невербальным» языком коммуникации [Scandlon 1967: 35]. Говоря о графических элементах, которые могут появляться на экране, необходимо отметить важность нужного выбора цветового решения с целью доступного обучения. Представляется, что цвет способен придать телевизионному изображению высокую степень реальности, что в результате находит свое выражение в усилении эмоционального и образительного воздействия на телезрителей для реализации принципа наглядности в обучении [Юрьев 1976: 15]. Данные экспериментов указывают на перспективность использования эмоционального фактора цветового показа в сфере перцептивно-мыслительной деятельности, что ведет к интенсификации обучения, запоминанию учебного материала, подкрепляемого наглядными образами, повышает концентрацию внимания, «эффект присутствия», сопричастность зрителя [Lyszak 1976: 157-166]. Известно, что непосредственное восприятие собеседника (тона его голоса, мимики, внешности [Андрианов 1995: 115-121], а также его поведения и перемещения в пространстве и т.д., т.е. невербальной составляющей), является неотъемлемой частью в условиях непосредственного общения, при этом оно определяется соответствующим возрастными, а также интеллектуально-эмоциональными характеристиками собеседников. Таким образом, искусственно выстроенная авторами сценария передачи полноценная невербальная составляющая позволяет расширить границы общения и воспринимать общение и обучение посредством телевидения также полноценно, как и межличностное, непосредственное техническими составляющими.

Итак, мы приходим к выводу о том, что невербальные аудиовизуальные средства являются неотъемлемой частью детских телепередач обучающего характера. Их присутствие обусловлено крайней необходимостью при пояснении новых сложных для понимания понятий, а также для осуществления более успешного общения экранных телегероев с телезрителями в достижении цели обучения, т.е. для привлечения внимания телезрителей к теме обучения в общем или отдельному высказыванию, в частности, переключения их внимания с одной темы на другую, а также для создания дружественной атмосферы, характерной для обучения детей в одном классе. По нашим наблюдениям, на успешность достижения обучающих целей посредством невербальной коммуникации может оказывать влияние такой фактор, как психологические особенности телезрителей, их установки, воображение, наблюдательность, опыт, а также уровень фоновых знаний. Успех обучения посредством

телевидения обуславливается также умением телезрителей слушать и слышать все нюансы оформления устной речи героев телепередачи.

Литература:

1. Андрианов М.С. Анализ процессов невербальной коммуникации как паралингвистики / М.С. Андрианов // Психол. журн., 1995. – Т. 16. – № 5. – С. 115-121.
2. Асмолов А.Г. Психология личности. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – С. 339.
3. Горелов И.Н., Седов К.Ф. Основы психолингвистики. – М.: Лабиринт, 1997. – С. 63-65.
4. Юрьев Ф.И. Цветовой текст. – М., 1976. – С. 15.
5. Lyszak R. Learning to Read: Color Coding Sounds // Journal of Educational Psychology, 1976. – P. 157-166.
6. Maletzke G. Psychologie der Massenkommunikation. Bredow – Institut Hamburg. 1963. С. 32.
7. Scandlon J.T. Color TV New Language? // «Journalism Quarterly», 44(2), 1967. – P. 35.

**ПРИЕМ СТОЛКНОВЕНИЯ РАЗНОСТИЛЕВОЙ ЛЕКСИКИ
В ИДИОСТИЛЕ Н.М.ТЕККЕРЕЯ**

Ключевые слова/Keywords: ирония/irony, стиль/style, автор/author, лексический/lexical.

В данном исследовании нас интересует ирония как уникальный способ воплощения скрытой субъективно-оценочной модальности отрицательного характера. Цель, которая всякий раз реализуется ироническим высказыванием, – это выразить свое отрицательное отношение к тем или иным явлениям действительности косвенным, опосредованным путем, то есть сделать модальность высказывания скрытой. Такое сложное коммуникативное задание невозможно выполнить средствами только одного уровня, этим и объясняется то большое количество лексико-семантических, синтаксических и стилистических средств создания иронии, которое изучается исследователями.

Из всех английских писателей-реалистов XIX века Теккерей был наиболее последовательным в своей критике общества, он видел и показывал современное общество таким, каким оно было в действительности – без прикрас и сентиментальности. Ирония, лежавшая уже в основе всех ранних повестей Теккерее, осталась основой метода писателя и в «Ярмарке тщеславия». Она была художественным выражением его мировосприятия, вытекала из его непреодолимой противоречивости. Весь текст романа насыщен иронией, постоянно переходящей в горький сарказм. В данной статье рассматривается прием столкновения разностилевой лексики как средство создания иронической модальности.

Рассмотрение иронии как эстетической категории, вида эмоционально-ценностного отношения автора привело к необходимости различения двух понятий: ирония как стилистический прием и ирония как отражение концептуального плана произведения, а тем самым и образного мира писателя. [Орлов 2005; Походня 1989; Фомичева 1992]. Объектом анализа в докладе является первый тип иронии. Под иронией в настоящей статье понимаются все случаи возникновения резкого несоответствия между буквальным значением слова, фразы, предложения, всего высказывания и их значением, вытекающим из контекста.

Стремясь к сатирической заостренности, отточенности языка своего романа, Теккерей пользуется наряду с другими приемами приемом столкновения разностилевой лексики. Включение слов и выражений одного функционального стиля в другой всегда требует мотивировки, обусловленности контекстом, так как существует определенная связь между предметом речи, характером текста и способом выражения. Об одном и том же предмете говорится по-разному в тексте научно-техническом и, например, художественном. Поэтому случаи, когда перемещение элементов одного

стиля в другой не мотивировано с точки зрения интра- или экстралингвистического контекста, намеренно используются в художественной литературе с целью создания иронического эффекта. Причина комизма этого приема заключается в дисгармонии между составными частями предложения. Попадая в иной по своей стилистической окрашенности контекст, слова, имеющие определенную стилистическую окраску, начинают особенно ярко её проявлять, что и вносит комизм в повествование вследствие несоответствий стилистического порядка.

Существенную долю иронии вносят в язык романа слова, относящиеся к военной лексике. Особенно широко применяется военная лексика при повествовании об энергичных действиях миссис Бьют, которая решила не выпускать из рук наследство мисс Кроули:

When Miss Crawley took the air in a chair, Mrs. Bute marched on one side of the vehicle, whilst honest Briggs occupied the other wing. [232] (Когда мисс Кроули вывозили в кресле подышать чистым воздухом, миссис Бьют шла рядом с одной стороны, а честная Бригс занимала позицию на другом крыле.)

Глагол “to march” (маршировать) комически оттеняет железную целеустремленность миссис Бьют. Все её поведение во время пребывания в доме мисс Кроули охарактеризовано словами военного обихода. Военная лексика, примененная в условиях бытовой обстановки, в смешении со словами разговорно-литературного стиля, производит ироническое впечатление и одновременно внутренне отвечает агрессивному характеру действий миссис Бьют. На то, что введение глагола “to march” в данном примере сделано не случайно, указывает военное выражение “the other wing”, примененное вместо общеупотребительного слова “side”.

Следует отметить, что рассматриваемая выше лексика не носит узкоспециального характера и не ограничена в своем употреблении только сферой тех или иных отношений. Выражая понятия о явлениях, связанных с различными областями человеческой жизни (война, общественно-политическая жизнь), данные слова являются в то же время общепонятными и общераспространёнными. Специализация этой лексики проявляется лишь тогда, когда её употребляют не по назначению – военная лексика в бытовой обстановке и т. д. Можно найти много таких примеров в сценах настойчивого ухаживания миссис Бьют за больной мисс Кроули с целью склонить богатую золовку изменить свое завещание:

Thus the doings at the Hall were the great food for conversation at the Rectory, and Mrs. Bute's bright eyes spied out everything that took place in the enemy's camp – everything and a great deal besides. [87] (Таким образом жизнь в замке давала пищу для разговоров в пасторском доме, и ясные очи миссис Бьют стали следить за всем, что происходило во вражеском стане, – за всем и ещё за многим сверх того.)

Whereas, when Mrs. Bute took the command at Miss Crawley's house, the garrison there were charmed to act under such a leader. [170] (Зато, когда миссис Бьют приняла под команду дом мисс Кроули, весь тамошний гарнизон с восторгом готов был действовать под началом такого предводителя.)

Though she held the town, was she sure of the principal inhabitant? [170] (Хотя город и был ею взят, но могла ли она быть уверена в самом главном его обитателе?)

One day in the ring, Rawdon's Stanhope came in sight; Rebecca was seated by him. In the enemy's equipage Miss Crawley occupied her usual place, with Mrs. Bute on her left.

[177] (Однажды на круговой дороге показался стеньга Родона. Ребекка сидела рядом с мужем. Во вражеском экипаже мисс Кроули занимала свое обычное место, имея слева от себя миссис Бьют.)

Having the old lady under her hand: in bed: with nobody near, Mrs. Bute had made more than one assault upon her, to induce her to alter her will. [177] (Захватив в свои руки старую леди, лежавшую в постели в одиночестве, без близких ей людей, миссис Бьют предпринимала не одно нападение на неё, чтобы склонить старуху изменить свое завещание.)

Из сказанного можно сделать следующее заключение:

Среди средств художественной выразительности романа Теккерея «Ярмарка тщеславия», используемых автором при характеристиках персонажей, важное место занимают стилистические приемы, создающие эффект иронии, позволяющий автору сделать образы персонажей романа достоверными, глубоко психологически оправданными, социально типичными. В статье рассмотрен прием столкновения разностилевой лексики.

Литература:

1. Орлов М. Ю. Текстоблающая ирония в русской и англоязычной прозе. – Автореф. дис... канд. филол. наук. – Саратов, 2005. – 18с.
2. Походня В.Н. Языковое средство выражения иронии, – Киев, 1989
3. Фомичева Ж. Е. Интертекстуальность как средство воплощения иронии в современном английском романе. – Автореф. дис... канд. филол. наук. – С.-П., 1992. – 22с.
4. Thackeray W. M. Vanity fair. – London: Penguin books LTD, 1994. – 672p.
5. Теккерей У. Ярмарка тщеславия (пер. М. Дьяконовой). М.: ЭКСМО, 2004. – 735с.

Колесник М.Ю.

викладач кафедри іноземної філології і перекладу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ,

Приймак Т.П.

студентка
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ

РОЛЬ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СИСТЕМІ МОВИ-РЕЦЕПТОРА

Ключові слова: іншомовна лексика, запозичення, метафора.

Key words: Foreign–language vocabulary, borrowings, metaphor.

Лексичні запозичення, як відомо, є одним з способів поповнення словникового складу будь-якої мови протягом усієї історії її існування. Загальновідомим є той факт, що запозичена лексика у складі сучасної української мови посідає значне місце і сягає своїм корінням у далеке минуле. Німецькі лексичні запозичення не є винятком.

На сучасному етапі розвитку українського мовознавства принципового значення набуває питання про вироблення й удосконалення принципів та засад мовної політики, зокрема, тих положень, що стосуються іншомовних запозичень. Усебічний аналіз іншомовного слова, з'ясування доцільності та перспективності чи взагалі недоцільності його функціонування у мові й мовленні неможливі без звернення до мовленнєвої компетенції носіїв мови. Такий напрям наукового дослідження проблеми освоєння іншомовних лексичних запозичень є важливим і актуальним.

Одне з найважливіших місць у роботах лінгвістів посідає проблема адаптації запозичень у системі мови-рецептора. Л.В. Чурсіна у своїй роботі «Словотвірна валентність основ французького походження в сучасній українській літературній мові» підкреслює, що освоєння лексики іншомовного походження відбувається на різних рівнях – графічному, фонетичному, морфологічному, лексико-семантичному та словотвірному. Вона зазначає, що центром словотвірного аналізу є не похідне слово і не словотвірна модель, а твірна основа та її іманентна властивість сполучуватися з певним набором афіксів, інших дериваційних компонентів.

О.Г. Муромцева у своїй роботі «Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на поч. XX ст.» пояснює це тим, що пристосування граматичної форми відбувається швидшими темпами, воно тісніше пов'язано з відношеннями в межах національної морфологічної і словотвірної системи [5]. До того ж, саме для української мови надзвичайно важливою була роль російської мови, як мови посередника: з огляду на матеріальну спільність морфологічних засобів обох мов засвоєння запозичень українською мовою відбувалося значно швидше і з меншою кількістю варіантів, ніж це спостерігалось при їх звуковому засвоєнні. Варіанти, що йшли із Західної України, були локальними, ненормативними, чужими для граматичної системи української мови [5].

У статті В.В. Скачкової «Деякі наслідки семантичного освоєння німецькомовних лексичних запозичень», зазначено, що, якщо розподілити німецькомовний лексичний матеріал, який входить до складу сучасної української літературної мови, на групи з точки зору семантичних змін, то чітко вимальовуються дві значні групи слів. До першої з них увійдуть ті лексичні запозичення, які у мові-рецепторі функціонують у тому семантичному обсязі, що й у мові-джерелі. Причому йдеться як про одностанні, так і багатозначні лексеми. До другої групи увійдуть слова, які в українській мові набули семантичних зрушень, а саме: а) запозичення, що зменшили кількість значень порівняно з кількістю значень у німецькій мові; б) лексеми, що збільшили кількість значень по відношенню до кількості значень етимону [7].

Автор розглядає кожну з груп окремо на предмет визначення наслідків семантичних процесів, які відбуваються з німецькомовною лексикою під час освоєння в українській мові.

Першу групу німецькомовних лексичних запозичень становлять лексеми, які, як було зазначено, в українській мові існують у тому семантичному обсязі, що й у мові-джерелі. Щодо моносемічної лексики, то це найчастіше лексика термінологічна – як вузькоспеціального (наукового), так і ширшого (побутового) характеру. Здебільшого, це назви реалій, що належать до військової, технічної, промислової, наукової і побутової сфер: *колонтинул, станіоль, смальта, вашгерд, дюкер, вісмут, шніцель, страус, пудель, інцухт та ін.* Зустрічається також абстрактна лексика: *ерзац, зумер, цугцванг.* Другу групу слів, запозичених українською мовою у семантичному обсязі, який вони мали в німецькій мові, становлять багатозначні слова. Вони належать до військової, технічної, промислової, будівельної, медичної, спортивної галузей: *флянець, кронциркуль, візир, шлиц, квартирмейстер, капсула, матриця, ордер, бункер, штатив, корнцанг, трензель та інші* [8].

До другої групи віднесено ті запозичення, які змінили свій семантичний обсяг у новому мовному оточенні. Серед них виокремлюємо значну кількість слів, що звузили в мові-рецепторі свій семантичний обсяг. Причому більшість запозичень, які існують в українській мові зі скороченим семантичним обсягом, проникла до нас в одному з вузьких обмежених значень, що у мові-джерелі розвинулося внаслідок відмежування від ширшого, загального значення.

Таким є вживання слова *штиб* у значення «кам'яновугільне пилоподібне паливо», що в німецькій мові виступає як вторинне, більш вузьке, порівняно з його основним значенням «пил» і «прах» / нім. *Staub* /. Подібних прикладів можна навести безліч. Це лексеми *юнга, абшит, плац, дека, цуг, флінт, штрих, глет, люфт, блінт та ін.*

Скачкова В.В. зафіксувала також ряд німецькомовних лексем, які розширили свій семантичний обсяг в українській мові. Аналізуючи їх, ми дійшли висновку, що розширення семантичного обсягу відбувалося різними шляхами. Найтипівіші з них це: а) перенесення за функціями, наслідком чого часто є перехід з однієї термінологічної сфери в іншу, з вузькоспеціальної до загальноновживаної лексики і навпаки; б) метафоризація; в) метонімічне перенесення; г) поширення власних назв на назви реалій [7].

Спостерігається також зворотнє явище, а саме: термінологізація загальноновживаної запозиченої лексики. Так, унаслідок перенесення за функціями запозичення *кабінет, фартух, футляр* перейшли з побутової у спеціальні сфери, набувши значення термінів у

різних галузях життя. Лексема *кабінет* прийшла свого часу в українську мову в значенні «робоча кімната». У сучасній німецькій мові це слово зазнало метонімічного перенесення, і його вживають у значенні «кабінет міністрів», а для поняття «робоча кімната» існує німецьке *Arbeitszimmer*. Значення ж «кабінет міністрів» розвивалося і у мові-рецепторі. Але, крім цих значень, лексема *кабінет* набула подальшого семантичного розвитку. Просторове її значення було перенесено і в інші сфери: *кабінет лікаря / Sprechzimmer / , кабінет для занять / нім. Fachzimmer / , кабінет начальника / нім. Chefzimmer /*. Отже, з побутової сфери, в яку лексема *кабінет* було запозичено спочатку, вона перейшла шляхом перенесення за функціями у сфери медицини, освіти, у виробничу галузь.

Як приклад розширення семантичного обсягу шляхом метафоризації автор подає лексеми *флокени, калібр, шлейф, фраєр та ін.* Так, запозичення *фраєр / нім. Freier – «жених» /*, існувало у значенні етимона в XIX – на початку XX століття на території Західної України. Проте, з часом, воно було переосмислене і функціонує у сучасній українській мові зі зневажливо-насмішкуватим відтінком як метафора за значенням «пустий, нікчемний чоловік».

Менш поширене, ніж метафора (проте зустрічається серед німецькомовних запозичень), метонімічне перенесення. Як приклад автор наводить лексему *верстат*, що означає в мові-джерелі / нім. – *Werkstatt / «майстерня, цех»*, а в сучасній українській мові переосмислена зі значенням «верстат» [7].

Існують німецькі лексичні запозичення в сучасній українській мові у сфері рослинного і тваринного світу. Ця лексика становить понад сорок одиниць і включає назви квітів, дерев, кущів, культурних рослин, різновидів грибів тощо: *айстра, бавовна, барвінок, букс, вайда, гіацинт, едельвейс, імбир, квасоля, кольрабі, померанець, рапс, спаржа (шпараги, шпартгаль), тмин (кмин), трюфель, цибуля, шпинат*; назви птахів та інших представників тваринного світу: *вальдшнеп, гаршнеп, доберман, какаду, каплун, кроншнеп, мопс, пудель, страус, такса* [7].

Переважна більшість запозичень належить до активного складу сучасної української мови (70%). Словами обмеженого вживання є 30% запозичень, таких як: *лакриця, люфа, фінвал, мангольд, тамаринд*, які характерні для мови фахівців. Зустрічаються й діалектні варіанти, як, наприклад, *карп, дупель, гайстер, каплун*, що наявні у вжитку населення окремих областей України.

Отже, розглянувши літературу з цієї теми, можна зробити висновок, що німецькі запозичення мали великий вплив на розвиток української літературної мови. Безпосередні контакти із закордоном, вивчення західноєвропейських мов, безумовно, сприяли проникненню іншомовних слів в українську мову і подальшому їх освоєнню. На XIX – початок XX століття припадає найбільш інтенсивне збагачення словникового складу української літературної мови запозиченою лексикою: за відносно короткий історичний період в українську літературну мову ввійшли і утвердилися в ній найважливіші слова міжнародного характеру на позначення головних понять політики, науки, літератури, мистецтва.

Література:

1. Биржакова Е.Е., Войнова Л.Л., Кутіна Л.Л. История лексикологии русского языка XVIII ст. Языковые контакты и заимствования // Е.Е. Биржакова, Л.Л. Войнова, Л.Л. Кутіна. – Львов: Наука, 1972. – 430 с.

2. Височина В.А., Семенова Н.А. Німецькі слова в українській мові. Дослідження з граматики і граматичної стилістики української мови: Зб. наукових праць // В.А. Височина, Н.А. Семенова. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1986. – С. 79 – 85.
3. Гринев С.В. Терминологические заимствования // С.В. Гринев. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М., 1982. – С. 108 – 135.
4. Зиндер Л.Р. Современный немецкий язык // Л.Р. Зиндер. – Л., 1941. С. 319.
5. Муромцева О.Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на поч. XX ст. // О.Г. Муромцева. – Х.: Вища школа, 1985. – С. 66 – 103.
6. Скачкова В.В. Лексика німецького походження в українській художній літературі на воєнну тематику // В.В. Скачкова. – Х.: Мовознавство, № 6 – 1989. – С. 55 – 57.
7. Скачкова В.В. Деякі наслідки семантичного засвоєння німецьких лексичних записиць // В.В. Скачкова. Зб. наукових праць лінгвіст. Кафедр «Лінгвістичні дослідження» ХДПУ ім. Г.С. Сковороди. – Х.: Слово, 1992. – С. 86 – 89.

CHARACTER AND AUTHOR IMAGES AS THE CENTRAL LITERARY TEXT CATEGORIES

Keywords: text theory, literary text, character image, dynamically typed individuality, author's hypothetical *Self*, reader, decoding, subjective pragmatic function.

The literary text problems are relevant for linguistic investigations beginning with Aristotle who is supposed to have written the first treatise on poetics [1, p. 7]. In accordance with changes in language analysis methodology taking place in linguistics the perspectives of these problems investigations are being constantly specified depending on the new paradigm purposes of the analysis in this or that fiction reality modeling aspect. We can say for sure that under any cognitive model the text theory acknowledges the fact that the author comes to an understanding with the reader through the reliability of the depicted events. The text recipient in his / her turn reveals if the author follows the lifelikeness principle through decoding author's creative thinking.

In terms of the anthropocentric paradigm which is relevant in language studies nowadays the above-mentioned thesis could be formulated in the following way: text creation rules have communicative essence revealed with due regard of interrelations between semantic, syntagmatic and pragmatic dimensions of the text as an esthetic sign. That is why the text linguistics stresses the importance of objectification of the speaker and the perceiving mind right up to the postulation of the author's hypothetical *Self* within the text frameworks; the author's hypothetical *Self* is different from his / her empirical *Self*. The author image as a linguistic category is recognized to be the central concept in the analysis of the text which in its turn is the basic discourse unit. The reader's identification of the author image depending on author's choice of frequent linguistic means and their realized meanings gives the text the specific peculiarity. Therefore, the text is defective without the reader; it exists only in the process of the reader's perceiving, reader's decoding implicit information. In other words, the author image is an ulterior text category revealed in the analysis of the linguistic means with the help of which the author (as a philological category) attains his / her a priori goals; these linguistic means characterize author's unique creative «handwriting».

As far as we think, in this case special attention should be paid to the syntactic text peculiarities, for the syntactic models used by the author are passed through his / her cognitive consciousness to a greater extent than, say, lexical units. That's why syntactic models characterize the author's individuality in a more objective way. The implications realized by these models are implicitly incorporated into the program text structure. The text investigator aspiring to reveal the pragmatics of the author's implication «syntactic conductors» is to take into account the cognitive component of the analysis primarily absorbing psychological and socio-cultural components.

As a result of understanding of this problem we may come to the conclusion that for the most part the literary text is a predictable process of author and reader's interaction where the reader in accordance with his / her thesaurus volume takes into account the author's indications. The mutual understanding between the literary communication participants is not only the ultimate aim of the text creation, but the indicator of text existence as well. In connection with this thesis while modeling the author image as a textual category a text investigator is to take into account the links of the «author-reader» axis, the function of which is to maintain the subjective narration «coloring» by means of intentional violation of reality perception usual mechanisms. This kind of violation constructs the text event-based pad from which the author «launches» his / her implications with the help of frequent linguistic means. Introducing the subjective perception source into the literary text space definitely presupposes the anthromorphization. In other words, the literary text could not exist without characters as subjects acting in the space-time coordinates chosen by the author.

Within the frameworks of communicative and pragmatic approach the character gets the status of one of the central literary text categories. The character image corresponds to the author's intra-textual rules of «internal» value code constructing. The character image in his / her turn structuralizes the text along paradigmatic and syntagmatic axes, turns out to be the pragmatic form of author image existence in the text, though is in some way independent of both author's world vision and reader's estimation as well. In relation to his / her character the author either occupies the identification position or assumes the role of the impartial observer «from aside» or overtly dissociates himself / herself from the events depicted though the character personal prism considering the latter to be incapable to explain the reality segment limited with text space-time coordinates. But in any case the literary text is constructed as the sphere of interaction between the author and the character dialectically combining author's subjective and real-objective onsets. Thus, the character image analysis presupposes the author image analysis.

Reference

1. Bal M. *Narratology. Introduction to the Theory of Narrative*. Toronto, Buffalo, London, 1999.

ЗООСИМВОЛЫ В КОМПАРАТИВНЫХ ПАРЕМИЯХ

Ключевые слова / Keywords: объект сравнения / the object of comparison, компаративная конструкция / comparative construction, союз / conjunction, субъект сравнения / the subject of the comparison.

В связи со спецификой семантики фольклорного слова выделяется несколько подуровней или слоев, составляющих фольклорную картину мира. Первый слой – досимвольный, отражающий мир нормы, мир должного и правильного. Второй слой – слой семиотических оппозиций, обобщающих и универсальных для фольклора разных народов и различных жанров фольклора (например, оппозиция «свое – чужое» – яркий пример славянского фольклора). Поскольку понимание фольклорного текста заключается в умении соотносить множество элементов фольклорного мира с множеством символов, обязательным является третий слой – слой символов [6, с. 291].

Целью данного исследования является анализ значений зоосимволов в компаративных паремиях, собранных В.И. Далем [3].

Универсализация смысла в языке фольклора, осуществляемая в триаде «слово (бытовое название) – образ (метафорическое название) – символ (этнокультурное название)» исследовалась на материале украинских сказок, песен и паремий [2, с. 9]. Представленная модель, по нашему мнению, применительна и к русскому языку, поскольку наш материал свидетельствует о том, что в русских паремиях также наблюдается образное и символьное прочтение.

В литературе и искусстве символ рассматривается как художественный образ «с точки зрения его осознания, выражения им определенной художественной идеи» [10, с. 1202]; как универсальная эстетическая категория, которая раскрывается через сопоставление со смежными категориями образа, с одной стороны, и знака – с другой. «В более широком смысле... символ есть образ, взятый в аспекте своей знаковости, и он есть знак, наделенный всей органичностью мифа неисчерпаемой многозначностью образа» [5, с. 78]. Е.А. Селиванова определяет символ как «канонизированная культурно значимая концептуальная структура отличной от первичного смысла реалии или знака предметной сферы, которая характеризуется образностью, мотивированностью, дейктичностью, значительной информативностью» [7, с. 276]. Как разновидность языкового знака, языковой символ имеет две стороны: материальную и идеальную. Его основная функция – репрезентация реалий внеязыковой действительности.

Образ становится символом, поскольку приобретает определенную функцию в жизни человека, народа или получает общественное значение. Н.Д. Арутюнова считает, что символ имеет более высокий семиотический статус по сравнению с

образом и метафорой, поскольку его предназначение – объединить усилия социальных, племенных и национальных коллективов [1, с. 338].

Для паремий как фольклорного жанра характерна так называемая «историческая» символика, которая рождалась как концентрированное выражение содержания верований, легенд, преданий, его квинтэссенция. С другой стороны, при взгляде на паремию как на единицу языка, символы рассматриваются как носители определенного значения, обладающие собственной спецификой, которая состоит в мотивации языкового знака, связанная не с переносом значения, как это характерно для тропов, а с картиной мира, фоновыми знаниями, прагматикой в широком смысле слова.

Символическое значение того или иного слова возникает на основе важной социальной роли предмета или явления, которые обозначены одним словом, в рамках национальной культуры. Народ для своих образов берет преимущественно то, что имеет перед глазами и то, что удивляет каким-нибудь своим свойством

Одним из важнейших моментов познавательного освоения действительно-сти является осмысление ближайшей окружающей среды с помощью зафиксированных в языке национальных стереотипов. Как репрезентанты национальной традиции, укорененный в веках способ мышления, жизни народа, в паремиях выступают зоосимволы.

Зоосимволы как образно-смысловые центры исследуемых паремий включают символы – названия домашних животных (с вхождением названий домашней птицы, кошки, собаки), диких животных (зверей), гадов, диких птиц и рыб. Народная классификация животных, отражение которой представлено в компаративных паремиях, отличается от естественнонаучной меньшим числом классов и иным их составом.

К домашним животным в фольклоре относятся две неравные группы: специально разводимые (*скот, домашняя птица, домашний голубь, пчела*); *кошка и собака*, ближе стоящие к диким животным. Среди диких выделяются четыре класса со своими характерными особенностями и с подгруппами внутри каждого класса: *звери; гады* с подгруппой *насекомые; птицы; рыбы*.

Все персонажи – животные, используемые в качестве объекта сравнения в компаративных паремиях, неравноценны по значимости. Так, среди всех объектов сравнения, обозначающих символических животных, выделяются ключевые (*бык, волк, голубь, заяц, змея, коза, конь, кот, курица, свинья, собака* и др.). Эти символы, характеризующиеся частотностью использования в паремиях, находят и заметное отражение в славянских представлениях. Наряду с ключевыми встречаются и периферийные (*еж, жаба, жук*, и др.), не нашедшие заметного отражения в славянском мировоззрении. Среди всего многообразия символов в паремиях одни – более употребительны, другие – менее употребительны. Низкая частотность того или иного символа обусловлена несколькими причинами: моносимволическостью (*гусь, орел* и др.) и ориентированностью символа на экзотический денотат (*лев, кит* и др.).

Покажем на примере наиболее употребительных в качестве объекта сравнения лексем, обозначающих символических животных, как с помощью их символики отмечаются качества, присущие русскому народу. Например, наиболее многочисленна группа паремий, построенных на основе символов домашних животных: *бык,*

коза, козел, конь (кобыла, лошадь), свинья; а также стоящих ближе к диким, но при-
мыкающих к домашним: кот (кошка), собака (пес), и домашняя птица: курица.

Бык – в народной традиции особо почитаемое животное, воплощение силы и мужского начала; жертвенное животное. В южнославянской космологии бык (иногда буйвол или вол) – космофор, опора земли [8, с. 272]. Бык – символ бога земли, плодovitости, силы Солнца; мужской потенции, трудолюбия, физической силы, здоровья. Эти качества зафиксированы в компаративных паремиях: *Силен, как бык, а смирен, как корова, Навалился, как бык на барду, Наелся, как бык, и не знает, как быть, Богатый – что бык рогатый: в тесные ворота влезет. Бык, корова – священные животные. Бык – Символ Месяца, бога земли, а корова – богини неба, вместе они – прародители мира, эмблема плодovitости не только земли, но и человека, олицетворение его мужественности, воинской доблести, бессмертия.*

Издавна у славян вол – первый помощник земледельца, символ труженика [11, с. 13]: *Голова, как у вола, а все, вишь, мала.*

Бык недосыгаем для нечистой силы, наряду с волком и медведем. С другой стороны, нечистый сам мог появиться в облике быка [8, с. 273]: *Благословенный баран лучше неблагословенного быка, Благословенное ягня лучше неблагословенного быка. Бык в славянских загадках – субститут месяца, солнца, дня и ночи, неба и земли: Два быка дерутся – вместе не сойдутся [8, с. 274].*

В паремиях в связи с символикой быка отмечены такие качества как здоровье: *Здоров, как бык, и не знаю, как быть*, упорство: *Стал, как бык в стену рогами*, раздумье: *Стал, как бык, и не знаю, как быть*, богатство, достаток: *Мужик богатый – что бык рогатый.*

Как видно из проанализированного материала, в компаративных паремиях, как и во фразеологизмах, построенных на основе зоосимволов, на первый план выходит определенный признак десигната. Рассмотрим в этом плане другие зоосимволы, наиболее частотные среди компаративных паремий.

Среди названий домашних животных наиболее употребительны коза, козел, которые в народных представлениях и обрядах, связанных с продуцирующей магией, являются символом и стимулятором плодородия. В то же время считается нечистым животным, имеющим демоническую природу, выступает как ипостась нечистой силы и одновременно как оберег от нее. В домашнем хозяйстве ценились такие качества козы, как плодovitость и неприхотливость, ср. поговорку: *Коза – лучшая скотинка: под порогом выпится, сухую метлу съест, да еще кварту молока даст [9, с. 522].* В сборнике В. Даля в связи с этим находим паремии *Кузнецу, что козлу – везде огород.* С образом козы связана такая черта характера, как хитрость: коза в народе означает резвую девку [4, с. 328]. Нервнодушное отношение к козе отражено в паремиях типа *Поглядывает, как коза на мясника.*

Вместе с тем, коза, козел – объект издевательств и насмешек народа – является символом недоверия, малозначимости, низкой цены, напрасных надежд [11, с. 69]. Образ козла в русском языке используют для характеристики шкодливого, ленивого, непонимающего, ненужного человека. Этими свойствами наделены люди, которых называют «козлами». Именно такое представление зафиксировано в паремиях: *От него, как от козла, ни шерсти, ни молока, Жена без грозы – хуже козы, Подкуй козла: лошадям легче, Набалуешь овцу – не хуже козы*, эксплицирующие такие качества коза,

kozy, как бестолковость, отсутствие выгоды.

Коза воспринимается как животное, особенно близкое «чужим» [9, с. 524]. Вследствие этого в компаративных паремиях *Посади деревенскую овцу в почет – будет хуже городской козы, Обрыскается деревенская коза пуще городской, Наторееет крестьянская овца, не хуже боярской козы*, содержащих семиотические противопоставления «свое – чужое», коза – символ «чужого», имплицитно содержащегося в определениях *городская, боярская*.

Конь, кобыла, лошадь олицетворяют силу, крепость, здоровье, трудолюбие. Эти лексемы стали центрами многих паремий. *Конь* – в народной традиции одно из наиболее мифологизированных животных. Как главное транспортное и тяговое (в лесной зоне) животное он воплощал связи с миром сверхъестественного, «тем светом», был атрибутом мифологических (эпических) персонажей, связан одновременно с культом плодородия, смертью и погребальным культом [9, с. 590]. *Конь* – символ солнца и одновременно потустороннего мира; цикличного развития мира; неустойчивых страстей и инстинктов; мужского начала; интуитивного познания; у славян-язычников – символ смерти и воскресения солнечного божества; богатства, могущества; степи, скорости; воли; символ верности, преданности... У древних славян [183, с. 287] с конем связывали умирание или рождение солнца [11, с. 66 – 67].

Существенна также символика масти («цветовой код») коня: «черная (красная) лошадь – к болезни, белая – к добру, сивая (голубая) – к смерти» [9, с. 592]: *Поповы детки, что голубые кони: редко удаются, Поповы дочери, что голубые лошади: редкая удается*.

В компаративных паремиях представлены такие связанные с символикой коня качества, как движение: *Топает, как лошадь, Дворянский сын, что ногойский конь: умирает, так хоть ногой дрягает*, мужское начало: *Жених что лошадь: товар темный, бестолочь: Узда дороже лошади*.

Свинья – символ плодовитости, грязи, жадности, наглости, упертости; нечистых, греховных привычек людей. *Свинья* у многих народов считается нечистым животным. Поведение *свиньи* составляют ее основные привычки (рыть землю, лезть в огород, купаться в болоте, уперто куда-либо лезть). Благодаря этому образ *свиньи, кабана, поросенка* очень редко получал позитивные черты [11, с. 109]. С образом *свиньи* связывают такую черту, как глупость, что выражено такими средствами: *Сера, что свинья, а зла, что змея, Прост, как свинья, а лукав, как змея, Ему, как свинье, век на небо не глядеть, Мужик глуп, как свинья, а хитер, как черт*.

К подгруппе зоосимволов – домашних животных принадлежат образы *кота* и *кошки*, которые символизируют у многих народов хитрость, эгоизм, независимость, неверность, злодейство. Данные символы различаются по половой принадлежности: *кот* – жадный, ленивый, нечестный; а *кошка* – живучая, независимая. *Кот, кошка* – домашнее животное, наделяемое в народных представлениях двойственной символикой и различными демоническими функциями... [9, с. 637]. Согласно верованиям древних народов, *кот* мог быть помощником как богов, так и ведьм, чертов [11, с. 67]. *Кот (кошка)* – символ доброго духа жилья; независимости; зла, дьявола, ведьмы; темноты и смерти; охранника маленького ребенка; шкодливого лакомки [9, с. 637].

Компаративные паремии демонстрируют такие присущие *коту* качества, как лукавство: *Дьяк у места, что кот у теста; а дьяк на площади – так, господи, прости*,

шкодливость: *Я тебя, как кошку, утку за это рылом*, живучесть: *Он, как кошка, все на ноги падает*. Относительно демонстрируемого компаративными паремиями сближения *кота с зайцем* (*Пакостлив, как кот, а роблив, что заяц, Труслив, что заяц, блудлив, что кошка*) существует поверье о происхождении *зайца от кота* [9, с. 639].

Символика *собаки* многозначна и чрезвычайно разнопланова: маркирована как позитивно, так и негативно. *Собака* – символ верного друга: надежности; неподкупности; мудрости... С другой стороны, *собака* – эмблема глупого вруна, воровского ненасытника... Распространенным символом является отношение к *собаке* как к верному другу, ближайшему по отношению к человеку животному, что является символом надежности, неподкупности [11, с. 120]. В русском языке фаунолексемы *собака* и *пес* различаются стилистической окраской. Слово *пес* маркировано более негативно. В компаративных паремиях подчеркивается отрицательная символика *собаки, пса*, поскольку выделяются такие черты: скупость, эгоистичность, злость: *Как собака на сене лежит: и сама не ест, и другим не дает, Богат, как Крез, а живет, как пес*, любопытство, зависть, жадность: *Заглядывает, как собака в кувшин*, лукавство: *Крутит, как пес хвостом*, старость: *Стар, что собака, а мал, что щенок*.

Принимая во внимание антропоцентричность паремий, следует отметить, что зачастую животные обозначают в паремиях людей, человеческие действия, объекты и продукты человеческой деятельности. В результате образного переосмысления животных в паремиях представлены моральные, интеллектуальные, эмоциональные качества человека, а также его социальные, поведенческие характеристики, описание внешнего вида, восприятия. Использование символики в компаративных паремиях способствует выявлению качеств сравниваемых субъекта и объекта, а также новых экспрессивных возможностей входящих в компаративную паремию компонентов-зоосимволов.

Литература

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 896 с.
2. Василько З.С. Символізація значення слова в українському фольклорному мовленні (на матеріалі фауноназв у казках, піснях і пареміях) / З.С. Василько: Автореферат дисс... канд-та філолог. наук: 10.02.01. – К, 2003. – 20 с.
3. Даль В.И. Пословицы русского народа / В.И. Даль: В 2-х т. – М.: Худож. лит., 1989.
4. Даль В. Толковый словарь русского языка: Современная версия / В.И. Даль. – М.: ЗАО Издательство ЭКСМО-Пресс, 2001. – 736 с.
5. Литературный энциклопедический словарь. / Под общей ред. В.М. Кожевникова, Л.А. Николаева. – М.: Советская энциклопедия, 1987. – 752 с.
6. Никитина С.Е. Словарь языка фольклора: принципы построения и структура / С.Е. Никитина // История, культура, этнография и фольклор славянских народов: X международный съезд славистов. – М.: Наука, 1988. – С. 288 – 300.
7. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти) / О.О. Селіванова. – Київ – Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.
8. Славянские древности: Этнолингвистический словарь: В 5-ти т. / Т.А. Агапкина, Л.Н. Виноградова, А.В. Гура и др. / Отв. ред. Н.И. Топоров / РАН Институт славяноведения и балканистики. – М.: Международные отношения, 1995. – Т.1: А – Г. – 584 с.

9. Славянские древности: Этнолингвистический словарь: В 5-ти т./ Т.А. Агапкина, Л.Н. Виноградова, А.В. Гура и др. / Отв. ред. Н.И. Топоров / РАН Институт славяноведения и балканистики. – М.: Международные отношения, 1999. – Т.2: Д – К. – 697 с.
10. Советский энциклопедический словарь. – 2-е изд. – М.: Советская энциклопедия. – 1985. – 1600 с.
11. Потапенко О.І, Дмитренко М.К., Потапенко Г.У. Словник символів / О.І. Потапенко, М.К. Дмитренко. – К.: Народознавство, 1997. – 155 с.

МІФ ТА РЕАЛЬНІСТЬ У РОМАНІ Г.МЕЛВІЛЛА «МОБІ ДІК»

Анотація. У даній статті розглядаються проблеми жанрової типології роману Г.Мелвілла в аспекті співвідношення епічних та драматичних компонентів роману-міфу.

Ключові слова: жанрова типологія, роман-міф, соціально-філософський жанр, жанр політичної алегорії.

Abstract. This article reveals the problem of genre typology novel aspect ratio H.Melville in epic and dramatic novel components myth.

Key words: genre typology, novel, myth, social filosofovsky genre, a genre of political allegory.

Тенденція до філософського узагальнення є однією з провідних у творах “американського ренесансу”. Разом з тим, в добу романтизму американський роман формується як твір з яскраво висловленою моральною спрямованістю. Цьому сприяли пуританська тенденція не відокремлювати явище від його духовної суті, і відчутний вплив трансценденталістів. Не можна, очевидно, не враховувати і орієнтацію певної частини романтиків, зокрема Мелвілла, на вимогу “повчати розважаючи”, що висувалась ще просвітницькою естетикою. Легенди про піонерів, міфи “фронтиру”, морські оповідки, індійські сказання стали тим ґрунтом, на якому сформувалася національна свідомість американців, виробився своєрідний моральний кодекс, який став одночасно і опорою, і об’єктом критики з боку письменників [2].

Американські романтики охоче включали до своїх сюжетів образи, окремі елементи міфів, що належали до різних міфологічних систем, при цьому освоєння міфу відбувалося на різних структурних рівнях: від використання його як композиційного принципу до включення до тканини твору окремих міфічних елементів з метою викликати у читача ті або інші асоціації. Спектр міфологічних систем, до яких зверталися американські романтики, напрочуд широкий: це — давньогрецька міфологія, міфологія Єгипту, Індії, кельтські міфи. Особливих рис міф набуває, реалізуючись у жанрі романтичного роману. Тут міф переосмислюється і на перший план виходять проблеми моралі. В окремих творах жанру “romance” вони є архетипами, що визначають дії основних героїв [4].

Таким чином, деякі сюжети та образи, розвиваючись у рамках романтичного роману, набувають загально значиме моральне звучання, і у ряді романів утворюють особливий, притчовий рівень. Притчова мораль романтичного роману, однак, не вичерпує усієї глибини такого твору, вона – лише одна з форм узагальнення. Прикладом цього може бути «Мобі Дік» Г.Мелвілла, в якому яскраво висловлене притчове начало надає новий вимір захоплюючому авантурному сюжету.

Взагалі у своїй творчості письменник звертався до різних форм художнього узагальнення: алегорії («Марді»), притчі («Біллі Бадд») та ін. Але найширше міф та

притча були використані ним саме у «Мобі Діку» (1851), і аналіз цього твору допоможе з'ясувати деякі суттєві моменти ставлення Мелвілла до міфу. Для нього міф був джерелом, яке містило квінтесенцію знань про людську природу, про добру і злу складові душі, про взаємовідносини «піднесеного і земного» у людській натурі. На нашу думку, саме збігом початкових положень, що визначають багатогранність проявів суті людини і містяться у міфіві, з напрямком естетичного пошуку письменника пояснюється неодноразове використання Мелвіллом образів давньогрецької і біблійної міфології. Не останню роль тут відіграло і те, що автор «Мобі Діка» звертався до аудиторії, що сприйняла християнську доктрину з молоком матері [1].

Використовуючи міфологічні паралелі, Мелвілл, очевидно, того не усвідомлюючи, примусив «працювати» на свою концепцію потужний потенціал «енергії міфу», як уже в наш час назвав цю особливість Ч. Айтматов. Саме висока духовна зарядженість міфу дозволила Мелвіллу наблизитись до відповіді на питання: що є людина? яке її місце у Всесвіті? Аналіз композиції і поетики «Мобі Діка» дає підстави стверджувати, що головним художнім відкриттям Мелвілла було винайдення саме тієї структури, того типу свідомості, що дозволили вивчати дійсність, проникати в суть явища і пізнавати її, виявляти загальні закономірності не шляхом раціоналістичного аналізу його складових компонентів буття, а поринаючи у життєву стихію, ототожнюючи себе з нею [1].

У американській прозі середини XIX сторіччя можна простежити тенденцію протиставляти персонажів Нового Заповіту — виразників духу волелюбності, тираноборства — старозавітним захисникам догми і релігійної нетерпимості. Особливе місце в названому конфлікті займає образ Христа. Як відзначає Маттісен, «у той час, коли жив Мелвілл, особливо в протестантській, демократичній Америці, не стільки підкреслювалося перетворювання бога на людину, чудесне народження і божественне походження Христа, що знову повернулося після розп'яття у вічне життя, скільки те, що він — заколотник, погублений недосконалим суспільством, людина, що стала Богом» [3].

Духом непокори сповнений весь твір Мелвілла. Але не менш важливий зміст вкладає Мелвілл у поняття жертвності, готовності страждати за інших в ім'я великих ідеалів гуманізму. Цей аспект авторського бачення, як нам здається, не достатньо досліджений мелвіллознавцями. З'явилися навіть твердження, що книга не несе в собі ніякої позитивної програми, що Мелвілл бачив для людства тільки два шляхи — шлях Іони і шлях Іова, що, по суті, не дають людському духу покинути вузькі рамки старозавітної моралі. Проте в Ізмаїла є зразок наслідування: серед різноманітного досвіду, винесеного ним із подорожі, основним його придбанням став приклад морального ставлення до дійсності його товариша Квікега.

Очевидно, не даремно Мелвілл писав Готорну про те, що створив нечестиву книгу, адже для того, щоб зобразити канібала в іпостасі Христа, потрібно мати чималу мужність. Спочатку, як відзначено в деяких дослідженнях, світобачення Квікега було задумано як світобачення «шляхетного дикуна» руссоїстського типу, але поступово цей образ переосмислюється і наприкінці твору являє собою втілення морального принципу, що увібрав у себе елементи американської демократичної думки в їхньому нерозривному зв'язку з моральним кодексом Нового Заповіту. Коментуючи величний гімн на славу простого нантакетського китобоя (розділ 26), Маттісен відзначає,

що він являє одну з вершин високого стилю Мелвілла, до того ж «у цьому крещендо вищою нотою стало злиття християнства і демократії» [3].

Заперечення сутності як одностороннього, відверненого знання призводить до повного освоєння предмета, що прийняв у мистецтві форму, яка максимально виражає все різноманіття його внутрішнього змісту. Подібним чином і Мелвілл через очуднення, іронію, гротеск проникає в суть явища (перше заперечення), узагальнює дане явище шляхом залучення його до міфічної структури, оголення архетипних коренів, обіграє на різноманітних стилістичних і структурних рівнях роману з тим, щоб акцентувати увагу читача на основному його, із погляду автора, значенні, відсіяти усе випадкове, другорядне. Цю особливість твору можна розглядати як один із найважливіших результатів еволюції авторського світобачення, а отже і всього американського романтизму. І в цьому значення грандіозного романтичного епосу — роману Г. Мелвілла «Мобі Дік».

Література

1. Айтматов Ч.Т. Кирпичное мироздание или энергия мифа//Литературная газета. — 1978. — 29 марта. — С. 5.
2. Ковалев Ю.В. Герман Мелвилл и американский романтизм. — Л., 1972.- С.127.
3. Лосев А.Ф. Проблемы символа и реалистическое искусство. — М., 1976. — С. 336.
4. Маттиссен Ф.О. Ответственность критики. — М., 1972. — С.156.

Пятков А.Г.

аспирант СибГАУ

Маслова О.В.

канд. филос. наук,
СибГАУ, кафедра ТИЯ

Медведева Т.Е.

магистрант СибГАУ

ТРУДНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ONLINE-ТЕСТИРОВАНИЯ КАК ФОРМЫ КОНТРОЛЯ ЗНАНИЙ

Ключевые слова / Keywords: online-тестирование/online-testing, обучение/education, компьютерные технологии/computer technologies, уязвимости системы/system vulnerabilities.

В настоящее время в мировой практике изучения английского языка особую популярность все больше получает такая форма контроля знаний как тестирование. Можно встретить множество международных тестовых программ (TOEFL, IELTS, CAE, CPE и пр.) и такие тесты пользуются популярностью. Безусловно, у этой технологии есть ряд неоспоримых преимуществ, одним из наиболее значимых среди которых является возможность оперативного получения данных при проведении сравнительного анализа уровня подготовленности тестируемых. Использование online-тестирования только увеличивает число преимуществ такого метода, стирая границы расстояний. Однако, непродуманное использование такого метода без необходимой предварительной подготовки и процедур не даст ожидаемого результата. Более того, могут иметь место и отрицательные последствия. Например, это может произойти в том случае, когда задания теста недостаточно выверены преподавателем и тестируемый запомнит неверный ответ, приняв его за верное решение теста. Или когда используется тест повышенного уровня сложности, не соответствующий уровню подготовленности студента, что может оказать демотивирующее воздействие, т.к. в случае отрицательного результата у тестируемого может исчезнуть в целом желание получать знания по предмету. Ведь мотивация к изучению предмета является одним из определяющих факторов эффективности обучения, подчеркивает необходимость рассмотреть возможные недостатки online-тестирования.

Основной целью тестирования как формы контроля знаний является объективность, достоверность контроля знаний и снижение роли субъективного влияния проверяющего на оценку качества знаний. Но при этом зачастую мало кто знает историю [1, с. 76] и методологию данного метода. Первые тесты по иностранным языкам были составлены в США Б. Вудом в 1925 г. по принципу построения психологических тестов (состояли из 3 частей: тест на понимание прочитанного, лексический и грамматический тесты). В период 1920–1950-е гг. закладываются теоретические основы педагогического тестирования в области иностранных языков. В период с 1955 по 1970 гг. в тестировании широко используется структурный подход и достижения психометрической теории. Аудиовизуальные методы обучения иностранным языкам

были разработаны во Франции в 50-х гг. XX столетия в результате совместных исследований французских и югославских ученых, и изначально были направлены на интенсивное обучение взрослых разговорной речи на французском. Р. Ладо в своей монографии предлагал включать в тесты трудные для обучающихся элементы языка и подчеркивал важность правильного составления и тщательной коррекции тестов. В 1980-е годы были составлены известные и используемые до сих пор стандартизованные тесты типа TOEFL и пр. При этом в тестах применяется уже синтетический подход, т.е. составление интегральных заданий, проверка владения продуктивными видами речевой деятельности, значимость коммуникативности в языковом тестировании, возрастание роли валидности и аутентичности тестов [1, с 76-80]. В США создана специальная Служба педагогического тестирования (ETS) для разработки и проведения стандартизованных тестов для поступления в вузы США.

Среди различных видов тестирования можно выделить online-тестирование, как особый вид тестирования, признаками которого являются:

- использование ПК, планшета и пр. для выполнения теста;
- использование телекоммуникационных технологий (интернет) для получения доступа к тестовым заданиям;
- тестовые задания для которых заранее выполнена совокупность процедурных этапов формирования теста;
- выполнение заданий в режиме online.

Для эффективного использования метода тестирования необходимо соблюдать все его процедурные этапы: планирование, составление, апробация, обработка и интерпретация результатов, перепланирование, оформление и подготовка спецификаций и инструкций окончательного теста [2, с. 31-32]. Корректное соблюдение этапов позволит избежать или минимизировать возможные недостатки этого метода контроля и обучения, существенную помощь могут оказать контрмеры.

Рассмотрим наиболее существенные недостатки online-тестирования. Во-первых, исключение преподавателя из процедуры оценивания студента приводит к целой группе недостатков, именуемых потерей индивидуального подхода. Этот недостаток можно назвать одним из ключевых. Тест фактически исключает необходимость индивидуального подхода к каждому испытуемому, предлагая стандартные задания без учета уровня подготовленности каждого, в то время как человеческое мышление – нестандартный процесс. При тестировании появляется неблагоприятная вероятность не принять во внимание особенности самостоятельно мыслящего человека, его нестандартный подход к решению задач. Тестирование приводит к потере возможности раскрыть индивидуальность и творческий потенциал, т.к. при наличии явно заданных ответов и решений теряется некий особенный, исключительный путь поиска, присущий одаренным личностям. Тесты направлены, прежде всего, на стандартное применение готовых знаний и получение верного ответа [3, с. 9-12]. При таком подходе преподавателю невозможно увидеть «ход мысли» студента, хотя он мог быть верным.

Во-вторых, тестирование связано с повышенной стрессогенностью, особенно при отсутствии доверительной обстановки, что также является существенным недостатком. Особенно в ситуации особо важного теста (например, при аттестационном тестировании) большинство тестируемых испытывают повышенный стресс.

У тестируемых с пониженной стрессоустойчивостью могут возникнуть даже определенные нарушения саморегуляции, что приведёт к ошибкам в ответах даже на элементарные вопросы. Также положение усугубляет бездушный и формализованный характер самой процедуры тестирования.

В-третьих, не следует забывать и об опасности «слепых» (автоматических) ошибок: тестируемый не понял инструкции и стал отвечать не так как того требует стандартная инструкция, применил по каким-то причинам искажающую тактику, поставил ответ не в то поле и пр.

В-четвёртых, недостаток применения тестирования как способа оценки качества знаний связан с вероятностным характером результатов теста и получением случайной оценки в ряде случаев. Вероятностный характер результатов оказывает негативное влияние на объективность оценивания тестируемого. Нет возможности оценить глубину знаний тестируемого. Возможно, что студент знал материал, но не смог его воспроизвести, или наоборот, ответил верно, благодаря быстрой памяти, а значит, в ближайшее время он может забыть ответ. Результат тестирования может быть только вероятностным, поэтому отсутствует уверенность в наличии прочных знаний у учащегося, что корректируется лишь при проведении тестирования систематически. Также не редкими являются случаи угадывания ответов теста. Если вариантов ответов всего 4, а то и 2, то велика вероятность случайным образом угадать верный ответ. Рассчитаем статическую вероятность успешной сдачи теста (более 50% правильных ответов) при ответах случайным образом, тест из 5 вопросов с 2 вариантами ответов на каждый. Тогда вероятность сдать тест определяется как вероятность ответить верно на не менее чем 3 вопроса, где вероятность ответить на i -тый вопрос верно $\frac{1}{2}$ и вероятность ошибиться также $\frac{1}{2}$:

$$P\{\text{pass}_{\text{test}}\} = P\{3 \text{ верно}\} + P\{4 \text{ верно}\} + P\{5 \text{ верно}\} = \frac{5!}{2!3!} \left(\frac{1}{2}\right)^5 + \frac{5!}{1!4!} \left(\frac{1}{2}\right)^5 + \frac{5!}{0!5!} \left(\frac{1}{2}\right)^5 = 0.5 \quad (1)$$

Вероятность успешной сдачи такого теста составляет 50%. Кроме этого, тестируемый может воспользоваться информационно-поисковыми системами Интернета для поиска корректного ответа, что, безусловно, исказит объективность результатов теста.

В-пятых, качество тестовых заданий и соблюдение описанных выше этапов их формирования играют важную роль. Примеры тестов низкого качества: составление теста «непонятного» качества (при составлении тестовых заданий неквалифицированным сотрудником), не соблюдение этапов формирования тестовых заданий, использование нескольких тестов на все случаи жизни или нерациональное соотношение проверяемого материала и числа вопросов (заниженное число вопросов), слишком сложные задания (когда у тестируемого нет необходимых знаний и навыков для осмысления общей инструкции к тесту и отдельным вопросам).

В-шестых, удобство применения online-тестирования напрямую зависит от реализующего это тестирование программного обеспечения, а также от имеющейся компьютерной техники и качества соединения с интернетом у тестируемого. Не стоит забывать об ошибках в реализации (возможности возникновения сбоя, получение непредсказуемых результатов).

В-седьмых, на объективность результатов online-тестирования может оказать негативное влияние проблема информационной безопасности. Системы онлайн-тестирования, как и любые программно-технические решения, не лишены некоторых уязвимостей. Стремясь получить высший балл за тест, студенты пытаются «обхитрить» систему, используя известные доступные уязвимости.

Рассмотрим наиболее распространенные уязвимости систем онлайн-тестирования, которые следует принять во внимание. Довольно распространенной уязвимостью систем онлайн-тестирования является использование единой базы вопросов для подготовки и для контроля. Современные студенты технических специальностей могут легко использовать данную уязвимость для извлечения полной базы вопросов с правильными ответами путем написания небольшого скрипта.

Очевидное преимущество (возможность дистанционного контроля знаний) может стать главной уязвимостью при отсутствии необходимых мер безопасности. Студент может привлечь знакомых преподавателей или сокурсников для помощи в прохождении теста, воспользоваться поисковыми системами. Причем выход в сеть Интернет даже под контролем преподавателя не является гарантией «честного» прохождения теста. Технология «фишинга», при предварительной разработке несложного веб-интерфейса, позволит обмануть преподавателя и отправить ответы на ложный ресурс, где они будут уже откорректированы и перенаправлены на сервер дистанционного обучения.

Распространенной проблемой также являются ошибки самой системы. Надежные системы онлайн-тестирования могут быть уязвимы к SQL-инъекциям, позволяющими с помощью специального запроса через адресную строку получить доступ к базе с вопросами. Кроме всего не стоит исключать из внимания возможность применения троянских программ, методов социальной инженерии. Итак, выделим самые распространенные уязвимости современных систем онлайн-тестирования:

- несанкционированный доступ к базе вопросов;
- использование «коллективного разума»;
- написание скриптов для извлечения вопросов или подмены ответов;
- «фишинг»;
- методы социальной инженерии;
- активная атака – взлом (троянские программы, SQL-инъекции и пр.).

Осознание достоинств и недостатков online-тестирования освобождает всех участников образовательного процесса от возможных ошибок и трудностей при проведении тестирования. Подводя итог, перечислим кратко недостатки использования online-тестирования:

- потеря индивидуального подхода и апелляция к стандартному применению готовых знаний;
- стрессогенность и отсутствие доверительной обстановки;
- опасность автоматических ошибок;
- тесты с заданиями низкого качества;
- качество реализации, техническое обеспечение;
- проблема информационной безопасности.

Качественный подход как к разработке самих тестовых заданий, так к контролю знаний по иностранному языку позволит с достаточной точностью определить

объем и уровень знаний студентов, выявить разделы и темы, на которые обучающиеся затруднялись ответить, помогут своевременно внести коррективы в учебный процесс. Осознание достоинств и недостатков метода online-тестирования позволит избежать возможных ошибок и проблем.

Таким образом, чтобы свести к минимуму проблемы при тестировании можно использовать совмещение последнего с другими методами, в частности с использованием письменных работ, устного собеседования, проверочных заданий и пр. Тестирование позволяет оперативно получить общие представления об усвоенных знаниях, но не раскрывает полной картины [3, с. 10]. Иными словами, задача online-тестирования – дополнять традиционные методы, ведь использование такого средства для обучения и оперативного контроля знаний учащихся является эффективным инструментом, повышающим мотивацию обучающихся к изучению предмета, а значит, повышает качество образовательного процесса и уровень подготовленности студентов, в частности, по такой дисциплине как иностранный язык.

Литература:

1. Агафонова Е. Г. Ретроспективный и перспективный взгляд на лингводидактическое тестирование / Вестник ТГПУ, 2006. – выпуск 9, № 60. – с. 75-81.
2. Пугачев В. П. Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом /учеб. для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 285 с.
3. Popham W. J., Why Standardized Tests Don't Measure Educational Quality / Journal «Educational Leadership». – Canada, ASCD, march 1999. – volume 56, № 6. – p. 8-15.

МІСЦЕ ЛІНГВОСПЕЦИФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТУ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ

Анотація: В статті розглядається роль соціокультурного компоненту змісту навчання та його безпосередня реалізація через використання без еквівалентної, фонової та конотативної лексики.

Ключові слова: Соціокультурний компонент, комунікативна компетенція, лексика.

Abstract: the article highlights the role of socio-cultural component of education content and its implementation while using non-equivalent and background vocabulary.

Key words: sociocultural component, communicative competence, vocabulary.

Навчання – це процес взаємодії вчителя та учнів, з метою формування та використання на практиці в останніх умінь та навичок, накопичення знань з певної дисципліни. Згідно з сучасними вимогами, сьогодні перед школою та вчителями стоїть особливе завдання: формування всебічно розвиненої особистості. Це завдання пояснюється широким розмаїттям інформації, доступ до якої є необмеженим. У переліку шкільних дисциплін особливе місце посідає вивчення іноземних мов. Ми вважаємо, що головним виховним завданням вчителя іноземної мови є формування в учнів толерантного та позитивного ставлення до народу, культури та мови, які вивчаються.

Мета нашої статті полягає у тому, щоб визначити місце лінгвоспецифічної лексики у процесі навчання та реалізації соціокультурного компоненту навчання; виокремити основні вимоги формування толерантного ставлення до інших народів; формувати повагу та усвідомлення власних культурних цінностей.

Проблема реалізації соціокультурного компоненту змісту навчання іноземних мов висвітлюється працях таких вчених-лінгвістів: Є. Пасова, Н. Гальскової, Г. Карпухиної, А. Бердичевського, S. Martinelli S., M. Taylor та інші.

Актуальність статті полягає в тому, що в останні роки при вивченні іноземної мови соціокультурний компонент набуває особливого значення. Правильне сприйняття ментальних особливостей народу дозволяє адекватно та коректно сприймати мовні закономірності, особливості, долає культурні непорозуміння під час спілкування.

Незалежно від методики навчання іноземної мови, кінцева мета – це створення особистості, яка здатна коректно спілкуватися вивченою мовою. Різноманітність методик викладання не здатна обійти соціокультурний компонент, який, безпосередньо, прямолінійно реалізує це завдання під час навчання іноземної мови. «Повноцінна комунікація як адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту неможлива без знання рідної країни і країни, мову якої вивчаєш» [1, с.235]. На наш

погляд, Соціокультурний компонент вчить мовців знаходити міжкультурні компроміси, з повагою та терпимістю ставитися до інших культур та народів.

«Виходячи із культуротворчої концепції навчання іноземних, мов зараз в Європі спостерігається відхід від абсолютизації комунікативного методу і метою навчання мови визначається проникнення в культуру народу, якому належить ця мова, у систему його світосприйняття» [2]. Такий підхід в першу чергу формується на гуманних та демократичних засадах навчання. Близьке знайомство з іншою культурою, не повинно викликати критику чи іронію. З початкових етапів знайомства з іноземною мовою повинне закладатися адекватне сприйняття реалій іншого суспільства.

Сьогодні, молодь часто опиняється під впливом Західних культур. На жаль, недостатня компетенція в певних питаннях призводить до некоректного сприйняття культур, химерного уявлення про інші народи. Тому, ми вважаємо, реалізація соціокультурного компоненту має займати особливе місце в процесі навчання.

Професор Є. Пасов наголошує, що «оскільки культура – це є єдність матеріальних і духовних цінностей суспільства, що історично склалися на основі певного економічного базису, а також сукупність досягнень суспільства в його матеріальному та духовному розвитку, то мова є її обов'язковим компонентом» [2]. В свою чергу ми пропонуємо розглянути зв'язок між культурними відмінностями народів та тим, як це відображається в лексиці мови.

Соціокультурний компонент реалізується через низку лінгвокраїнознавчих знань, які знаходять відображення в лексичному складі мови з національно-культурним компонентом. «Очевидно, що для досягнення мети формування лінгвосоціокультурної компетенції потрібно вирішити кілька окремих завдань, зокрема методичні характеристики та класифікації лексики» [3, с.82]. Не враховуючи фразеологічні єдності, різні варіанти їх класифікацій, найбільш зручною та ґрунтовною нам здається класифікація Верещагіна та Костомарова, тому що вона базується на критеріях збіжності-незбіжності лексичних понять слів різних мов. Згідно з визначенням основоположників теорії взаємодії мови та культури Євгена Верещагіна та Віктора Костомарова, ми пропонуємо розглянути та проаналізувати наступну лексику, яка має специфічні функції: безеквівалентна, конотативна та фонова лексика. Використання зазначених лексичних одиниць передбачає наявність додаткових знань про країну у розмовника.

«Безеквівалентна лексика – лексика, яка охоплює лексичні одиниці для вираження понять, що відсутні в іншій культурі і не мають прямих еквівалентів за межами мови, на якій вони належать» [1, с.239]. Наприклад: *Beefeater* – охоронець англійського Тауера, *moon-lighter* – сумішник. Для коректного розуміння та спілкування мовець повинен володіти певними арсеналом знань з історії, володіти інформацією про сучасні соціальні процеси. Але «безеквівалентна лексика – це не тільки реалії та історизми. Деякі слова в різних мовах різні за своїм семантичним обсягом, що слід обов'язково враховувати при перекладі» [2] Наприклад: укр.. «дівчинка» та «дівчина» охоплює єдине англ.. «girl», хоча в нашій мові ці слова різняться за значенням. Безеквівалентність лексичних одиниць пов'язана не тільки з етнолокальною унікальністю реалій на денотативному рівні, але й також із особливим способом «включеності» цих реалій у процесі повсякденної життєдіяльності й у відповідне соціокультурне середовище.

Безеквівалентна лексика є скарбницею для здобуття знань про країну, культуру і побут народу, мова якого вивчається. Вищезазначені фактори займають особливе місце в соціокультурному компоненті навчання іноземної мови, оскільки ґрунтовні знання з країнознавства, історія, ряду інших гуманітарних дисциплін роблять нашу мову правильною, багатою та змістовною. До того ж, на нашу думку, у навчанні мови необхідно враховувати слова, які «відображають і передають спосіб життя та спосіб мислення, характерні для певного суспільства (чи мовної спільноти) і являють собою безцінні ключі до розуміння культури» [4].

Особливе значення займає конотативна лексика – лексика, яка збігається за основним значенням у культурах, що порівнюються, але різняться за культурно-історичними асоціаціями, додатковими значеннями, емоційним забарвленням, притаманним тільки певним культурам. Наприклад: Baker's dozen – чортова дюжина (в українців асоціюється з невдачею, а у американців навпаки). Також, до конотативної лексики відносять слова-асоціації (наприклад: хитрий – лис), слова етикету (наприклад: Доброго дня, how do you do). Знайомство з конотативними лексичними одиницями необхідне для правильної інтерпретації почутого. Так людям, які є представниками різних культур, часто некомфортно жартувати в присутності один одного. Однією з причин такого дискомфорту спілкування є різні реакції та асоціації на однакові речі. Так, варто зазначити, що труднощі з конотативними лексичними одиницями, у представників європейських країн, порівняно, не такі значні як Заходу та Сходу.

Фонова лексика – лексика, що містить слова та вирази, які мають аналоги в іншій культурі, однак різняться національними особливостями функціонування, форми призначення предметів. Наприклад: англ. to get married охоплює своїм значенням українські «виходити заміж» та «одружуватись». «А.В. Волошина фоновими лексичними одиницями називає ті одиниці, в яких на лінгвістичному рівні відбивається етнічно визначений кут зору на об'єктивну дійсність при спільності міжетнічних понятійних систем і додає те, що у фоновій лексиці віддзеркалюються гіперогіпонімічні відносини на міжмовному рівні» [5]. Відсутність фонових знань, невживання даних лексичних одиниць не знищить комунікацію, проте співрозмовники відчуватимуть себе «двічі іноземцями» по відношенню один до одного, оскільки фонова лексика передає атмосферну складову культури країни, мова якої вивчається.

Отже, соціокультурний компонент змісту навчання головним чином використовується для формування толерантного коректного ставлення до інших мов та культур. Він реалізується рядом засобів, але є невід'ємним від лексичного складу мови. Найбільш розповсюдженими лексичними соціокультурними лексичними одиницями є: безеквівалентна, конотативна та фонова лексика, знання та володіння якою є не можливим без ґрунтовних соціокультурних знань.

Список використаних джерел

1. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник (Л.С. Панова, І.Ф. Андрійко, С.В. Тезікова). – К.: Акудемія, 2010.- 327с.
2. Федічева Н. Соціокультурний Компонент змісту навчання іноземних мов [електронний ресурс] – режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN14/11favnim.pdf>

3. В.В. Тарасова. Семантичне поле «Засоби пересування» в сучасних англійській, німецькій, російській та українській мовах [електронний ресурс] – режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/4772/1/МОНОГР~1.pdf>
4. Дороз В. Лінгвонародознавчий аспект роботи над українською лексикою у школах національних меншин [електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.ukr-in-school.edu-ua.net/id/129>
5. Методика викладання іноземних мов: навч. посіб. – К.: Левніт, 1996. 111с.

Ткачук К. П.

студентка II курсу спеціальності «Діловодство»

Сахарнюк О.М.

науковий керівник, викладач циклової комісії гуманітарних та соціально-економічних дисциплін
Миколаївський коледж культури і мистецтв

ESSAY AS AN EDUCATIONAL TOOL FOR IMPROVING ENGLISH WRITING SKILLS

Ключові слова/Keywords: англійська мова/English, навички письма/writing skills, критичне мислення/critical thinking, есе/essay, навчальна діяльність/learning activity.

We are living in a dynamic and a fast-developing world that's why we should take into account the modern approaches of teaching English. Nowadays, there are many different types and forms of teaching English but this diverse of approaches don't really include all the aspects which are needed for realization students' potential.

Writing is the one of the basic skills of the English language. It is generally considered one of the most difficult than other skills for foreign language students. ESL teachers need to encourage student participation by making the experience interesting and motivating.

There are endless opportunities to teach and practice writing skills in the ESL classroom. Some may be immediately relevant and applicable to everyday life in an English-speaking country and others may be simply an enjoyable and interesting way to teach English writing skills. Some ideas include: describing someone the student knows well, writing a letter for a job application, writing a book report, writing a book review, writing an instruction sheet for something the student knows how to do, describing a view, writing a news report on something current, writing a menu for an imaginary restaurant, designing posters for a party, play or concert, writing e-mails to pen pals around the world, writing invitations to an imaginary event. Most of forms

are aimed to enhance learning activity, increase interest in subject, develop students' potential and critical thinking skills.

In many countries essays have become a major part of formal education. In the United States and the United Kingdom students are asked to explain, comment on, or assess a topic of study in the form of an essay. During some courses, university students will often be required to complete one or more essays that are prepared over several weeks or months.

An essay is a short piece of writing that discusses, describes or analyzes one topic. It can range in length from one paragraph to more than twenty. It can be about anything, and be written in almost any style. It can be serious or funny, straight-forward or symbolic. It can describe personal opinions, or just report information. There are many different kinds of essays. Some of the most common ones are descriptive, definition, compare, cause, narrative, process, argumentative and critical essays.[3,p.124]

The word *essay* derives from the French infinitive *essayer*, "to try" or "to attempt". In English *essay* first meant "a trial" or "an attempt", and this is still an alternative meaning. The Frenchman Michel de Montaigne (1533–1592) was the first author to describe his work as essays; he used the term to characterize these as "attempts" to put his thoughts into writing, and his essays grew out of his commonplacings.

To write essays in English is not an easy task. It should be short, express the author's thoughts, be organized logically and have strong arguments.

The first step for writing an essay is to choose topic. Students should make a plan and a list of questions and collect useful material. The second step is to write the text with certain structure. [2,p. 165]

It should start with an introductory paragraph. There are actually many different ways to begin an essay; therefore, the format of the introductory paragraph is flexible. Often, essays begin with a general introductory statement. This statement could be an anecdote, description, striking statistic, a fact that will lead to the thesis, etc. [2, p.166]

The second paragraph generally begins the body of the paper. (For a longer paper, the body of the paper may not begin until the third paragraph or later). This paragraph should begin with a topic sentence that introduces the first supporting idea (the support for the thesis). You should use the middle of the paragraph to discuss your support, give examples, and analyze the significance of these examples. The last sentence of the body paragraph could be used to draw a conclusion for that supporting idea or to transition into the next paragraph.[4]

The next two body paragraphs should follow the same format as the first body paragraph. They should each have a separate topic sentence and supporting ideas, but the three paragraphs should work together to prove the thesis. If you are writing a longer paper, you will have more than three body paragraphs, but they should all follow this format. [3,p.185]

The form of the conclusion, like the introduction, is flexible. One good way to conclude a paper is to begin the last paragraph with a statement that reflects on what has been stated and proved, without repeating it exactly. Then you should briefly restate your key points to gently remind the reader how well you proved your thesis. The conclusion should end with a statement or idea that leaves a strong impression and provokes further thought. [2,p.169]

So, writing essay students improve their critical thinking skills, are taught to make comparison and analysis of the collected material, express their own thoughts. Essay as a kind of written work is important element of teaching English and a good educational tool for improving English writing skills, which makes the educational process more creative.

Literature :

1. Alexander Lubinsky. Essays // Lubinsky A. In the crosshairs. – St. Petersburg.: Aletheia, 2007, p. 165-170
2. Guidelines for writing an essay. State University Higher School Economy, St. Petersburg branch. – St. Petersburg. 2005.
3. <http://www1.aucegypt.edu/academic/writers/>

Колесник М.Ю.

викладач кафедри іноземної філології і перекладу,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ.

Вакарчук К.В.

студентка, Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ХРОНОЛОГІЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Ключові слова: іншомовна лексика, запозичення, метафора.

Key words: Foreign–language vocabulary, borrowings, metaphor.

Лексичнізапозичення,яквідомо,єоднимізспособівпоповненнясловникового складу будь-якої мови протягом усієї історії її існування. Загальновідомим є той факт, що запозичена лексика у складі сучасної української мови посідає значне місце і сягає своїм корінням у далеке минуле.

Ця тема є актуальною, тому що різні народи, в тому числі й український, постійно контактують між собою. В процесі обміну інформацією відбувається й обмін мовними елементами. Тому вивчення розвитку української мови вимагає дослідження іншомовних елементів, їх місця та ролі у мові, що приймає. Велику частку серед них посідають запозичення з німецької мови. **Мета дослідження** – розгляд та аналіз хронології лексичних запозичень в українську мову.

Питання про місце і роль слів іншомовного походження, про межі їх вживання в українській мові неодноразово піднімалося протягом II пол. XIX – на поч. XX ст., зумовлюючись кардинальною проблемою того часу: створення такої літературної мови, яка б, не втрачаючи своєї народної основи, була б здатна обслуговувати вищі сфери людської думки, стати мовою нації, освіти. Можливості ж української мови щодо цього не викликали сумнівів у передової частини української й російської інтелігенції.

Проблема створення високорозвиненої літературної мови не могла бути розв'язана без створення наукової термінології, а остання, в силу своєї специфіки – обслуговувати спілкування в науковій сфері, що має інтернаціональний характер. Все це вимагало розв'язання питання про міру використання в ній лексики іншомовного походження. Ця спроба була зроблена журналом «Основа» у вигляді статей М.Т. Левченка «Заметка о русинской терминологии», П.С. Єфименка «По поводу заметки Левченка «О русинской терминологии». М.Т. Левченко вважав головним принципом творення термінології доступність і зрозумілість для народу. Тому терміни, запозичені з латинської, грецької або нових західноєвропейських мов М.Т. Левченко пропонує замінити українськими відповідниками або словами з слов'янських мов – чеської, польської. При цьому він не відкидає й можливості творення неологізмів. Наприклад, *анархія – безправність, аналіз – розбор, оригінал – переворот, перспек-*

тива – зглядність, механізм – сило- діяство, результат – послідок, горизонт – позем, небосклон та ін.

У 70 – х роках XIX ст. питання про ставлення до іншомовних слів, принципи творення української термінології знайшло прогресивне розв'язання в працях М.П. Драгоманова. Головною засадою для тих, хто створює українську термінологію, повинна бути не ідея відрубності, а ідея зрозумілості її для народу, практичності. М.П. Драгоманов радив у тих випадках, коли відсутній відповідний термін в українській мові, звертатися до російської мови, як найближчої генетично до мови української.

Проте це не означало, що питання про запозичення було знято з порядку денного. У 80 – 90 роках XIX ст. воно набрало нового характеру порівняно з постановкою його в 60-х роках у журналі «Основа». Це було пов'язано з виникненням дискусії про дальші шляхи розвитку української літературної мови, забезпечення її єдності на всіх українських територіях. Центр ваги в питанні про іншомовні слова перемістився в основному на запозичення з російської і польської, почасти німецької мов, оскільки саме запозичення з цих мов відрізняли на той час східноукраїнську і західноукраїнську мовно-літературну практику.

Дискусія про чистоту української літературної мови, вироблення однакових для всієї території України норм відбулася на початку XX століття. І в цій дискусії обговорювалось питання про вживання іншомовних слів. Наслідком усіх цих суперечок було вироблення прогресивних положень щодо розвитку української літературної мови і, зокрема, щодо вживання в ній слів іншомовного походження. Українська мова, як і всяка інша мова, не становить винятку в своєму розвитку: вона користується іншомовними словами на позначення нових предметів і явищ, для більш точного визначення наукових понять. Справа не в тому, власне слово чи чуже, а в тому, наскільки воно необхідне носіям мови. Дискусія, звичайно, не розв'язувала усіх важливих питань, що стосувалися унормування і забезпечення єдності української літературної мови. Проте думки передових сучасників щодо шляхів розвитку української літературної мови, пропозиції уніфікації правопису іншомовних слів на всій території України, зауваження з приводу значень звучання і правопису окремих запозичень були корисними і потрібними для свого часу, сприяючи виробленню норм літературної мови.

На досліджуваний період припадає найінтенсивніше збагачення словникового складу української літературної мови запозиченою лексикою: за відносно короткий історичний період в українську літературну мову ввійшли та утвердилися в ній найважливіші слова міжнародного характеру на позначення головних понять політики, науки, літератури, мистецтва.

При розгляді сучасних теорій запозичення особливе місце займають теорії інтернаціоналізмів (інтернаціональних термінів), роль яких нині зростає.

Інтернаціональність мовних знаків не існує в одній ізольованій мові. Ця міжмовна синхронічна категорія може бути виявлена тільки в декількох мовах, що зіставляються, проте не на найбільш абстрактному рівні мовної структури (не шляхом застосування структурно-типологічного методу), а на рівні норми – шляхом застосування ареального і синхронно-порівняльного методів.

Подібність значень і форм інтернаціоналізмів не означає повної тотожності. Навпаки, разом із ознаками, що збігаються, тут можливі в кожній мові спе-

цифічні відмінності, що не заважають практичному ототожненню міжнародних знаків. У європейських мовах розвиток інтернаціональних елементів пов'язаний з декількома основними хвилями культурних і лінгвістичних взаємодій: з поширенням абстрактної лексики і термінології в період християнізації; пізніше – після виходу латині з міжнародного вживання – із становленням національних наукових термінологій; з середини XIX ст. – з процесом впровадження спеціальних термінів і абстрактної лексики в літературну мову у зв'язку з поширенням нових соціальних, філософських і наукових ідей і концепцій; нарешті, з середини XX ст. – з семантичним зближенням інтернаціоналізмів багатьох мов під час дуже швидких й інтенсивних мовних контактів. Основними джерелами впливів у цьому випадку є латина і французька мова, частково – німецька, італійська, іспанська, а нині – передусім англійська і російська мови.

Тому свідомо орієнтація на інтернаціональні елементи в мовах неминуча в науково обґрунтованому мовному становленні. Спонтанність і неорганізованість процесів зближення мов у минулому призводили іноді до непотрібних ускладнень в мовленнєвому розвитку, небезпечного явища псевдоінтернаціональності. Облік інтернаціональних традицій і співвідношень виправдовує себе при створенні і нормалізації літературних мов, у роботах з культури мовлення, з стандартизації термінологій, створення писемності і реформування орфографії.

При цьому інтернаціоналізація ніколи не створювала і не може створювати загрози самобутньому розвитку мов, тому що в мовах, як і в усіх інших областях і формах людської діяльності, інтернаціональне не протистоїть національному, а втілюється в ньому та становить разом з національно-специфічними рисами найважливішу складову частину національного.

Отже, розглянувши літературу з цієї теми, можна зробити висновок, що лексичні запозичення суттєво впливали на розвиток української літературної мови. Проблеми дослідження запозиченої лексики не нові. Як бачимо, їм приділяється значна увага у проаналізованих вище роботах. Але й досі вони залишаються розглянутими лише частково.

Література

1. Височина В.А., Семенова Н.А. Німецькі слова в українській мові. Дослідження з граматики і граматичної стилістики української мови: 3б. наукових праць // В.А. Височина, Н.А. Семенова. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1986. – С. 79 – 85.
2. Гринев С.В. Терминологические заимствования // С.В. Гринев. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М., 1982. – С. 108 – 135.
3. Зиндер Л.Р. Современный немецкий язык // Л.Р. Зиндер. – Л., 1941. С. 319.
4. Муромцева О.Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на поч. XX ст. // О.Г. Муромцева. – Х.: Вища школа, 1985. – С. 66 – 103.
5. Скачкова В.В. Лексика німецького походження в українській художній літературі на воєнну тематику // В.В. Скачкова. – Х.: Мовознавство, № 6 – 1989. – С. 55 – 57.

Колесник М.Ю.

викладач кафедри іноземної філології і перекладу,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

Лукашик Н.М.

Студентка,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

РОЛЬ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Ключевые слова/ Keywords: запозичення / linguistic borrowings, іншомовна лексика / foreign–language vocabulary.

Багато лінгвістів (В.фон Гумбольдт, Т.Шиппан, Е.В.Розен та ін.) неодноразово наголошували, що умовою існування будь-якої мови як основного засобу комунікації є її розвиток: відмирання віджилих і поява нових елементів на всіх рівнях її системи, тобто рухливість мови. Еволюційні процеси відображаються, у першу чергу, на лексико-семантичному рівні, оскільки саме лексика спрямована на об'єктивну дійсність і безпосередньо відображає все, що в тій відбувається. Серед вказаних еволюційних процесів вагоме місце посідає запозичення. Воно є результатом мовних і культурних контактів. Звісно, що свої відбитки в німецькій мові активно залишили латинська, французька і англійська. Метою дослідження є розглянути та дослідити лексичні запозичення у сучасну німецьку мову.

Ранні лексичні запозичення з латинської мови відносяться до перших сторіч нашої ери (приблизно 50 р. до н.е. – 500 р. н.е.), коли германці зіткнулися з більш розвинутою будівельною технікою у римлян та предметами, не відомими в побуті і житті германців. Це так звана “перша хвиля” латинського запозичення. Прикладами цієї епохи є: *die Mauer* (від лат. *murus*) – стіна, *der Ziegel* (від лат. *tegula*) – цеглина, *die Straße* (від лат. *strata*) – вулиця, *das Fenster* (від лат. *fenestra*) – вікно.

Проте найінтенсивніший вплив на німецьку мову латина мала у період раннього середньовіччя. У цей період, званий “другою хвилею” латинського запозичення, з розвитком освіти та християнства з'являються (близько 500-800 рр. н.е.) нові запозичення з латинської мови: *das Kloster* (від лат. *claustrum*) – монастир, *der Mönch* (від лат. *monachus*) – монах.

І, нарешті, “третья хвиля” латинського запозичення припадає на період Гуманізму, бо латина вважалася мовою спілкування та науки гуманістів. У 1500 р. 90% всіх книг на той період було написано саме латинською мовою. Для освіченої верстви населення вона була свого роду другою рідною мовою. Процес запозичення з французької мови мав також хвилеподібну природу. Перші запозичення з французької мови в період з 1000 р. по 1400 р. пов'язані з прагненням німецького придворного життя відповідати французьким ідеалам і – перш за все – ідеям лицарства. Напри-

клад: *das Abenteuer* – пригода, *die Lanze* – сниц, *der Tanz* – танок, *das Turnier* – турнір, *der Reim* – вірш. Періодом більш пізнього лексичного запозичення з французької були XVII-XVIII ст., причому кульмінаційним моментом в історії всього процесу запозичення з французької мови вважається XVII вік, що отримав в історії німецької мови назву *Alamodezeit*, тобто період моди на все іноземне, переважно французьке. Запозичили навіть назви з французького обігу (*Monsieur, Madame, Mademoiselle, Papa, Mama, Onkel, Tante, Cousin, Cousine*) та імена (*Jean, Henriette*).

Значним стає наприкінці XVIII – початку XIX ст. вплив англійської мови. За 400 років, з 1200 по 1640 рр., у німецьку мову було запозичено навряд чи багато англіцизмів: *Boot, Dock, Dogge, Flagge, Kabine, Kersey, Lord, Pickelhering, Sterling, Toback, Utopie*.

У кінці XVII ст. ситуація радикально змінюється: хоча велика частина населення не володіла англійською мовою, у Німеччині прокинувся інтерес до Англії, її політичного устрою, філософської думки, поезії, стилю життя і моди. Після Семирічної війни (1756-1763) престиж Англії, підтриманий публікаціями численних звітів про подорожі британців і описами Британських островів, збільшився у багато разів. Основними центрами англійського впливу були Гамбург, Цюріх, Лейпціг, Геттінген. У Цюріху Й.Й. Бодмер організував салон англійського поетичного мистецтва і літературної критики, так званий Бодмерівський гурток. Геттінген з часу утворення союзу між Ганновером і Великобританією став основним центром англійського впливу в Німеччині. Таким чином, безпосередній мовний контакт призвів до англізації дворянства і освіченої буржуазії. У 1737 р. був заснований Геттінгенський університет, у якому вчилися студенти з Англії, причому кількість їх з часом постійно збільшувалася. Так, наприклад, у Берліні в 1900 р. англійська мова стає модною у вищому світі і таким чином витискує французьку, непопулярну після наполеонівської ери. У цей період в німецьку входять: *Gentleman, Dandy, Club, Cutaway, Frack, Smoking, Toast, Keks, Pudding, Bar, Cocktail, Flirt*. Було б невірно вважати, що тільки позиція Англії як світової держави, її провідна роль у промисловій сфері сприяли великій кількості запозичень у німецьку мову. Насправді причини лежать значно глибше. Вони полягають також у дипломатичній поведінці Англії на міжнародному рівні, тобто в міжнародній мовній політиці. З 1800 року Англія починає замінювати французьку як мову дипломатичного спілкування на англійську, а з 1850 року англійські дипломати використовували в листуванні з іноземними урядами виключно англійську мову. Такий розвиток простежувався до Першої світової війни і викликав побоювання у пуристів. В. Фірек виділяє для XX століття 3 періоди запозичень: по-перше, до Першої світової війни, по-друге, міжвоєнний період, по-третє, після 1945 року.

На початку XX століття спостерігається спад процесу запозичення внаслідок розповсюдження націоналістської ідеології під час Першої світової війни і періоду панування націонал-соціалізму. Уже в 20-ті рр. XX століття вплив британського варіанту замінюється американським варіантом англійської мови, оскільки роль світової держави переходить до США. Особливо після подій 1945 року, коли суперечка між країнами-переможницями заволодіння Німеччиною привела до її розколу на західну і східну частини, для населення, що проживає на території старих федеральних земель, починається епоха відносин із західними країнами і перш за все з Великобританією і США. На фоні швидкого післявоєнного розвитку від мови потрібна здатність називати нові поняття в галузі торгівлі, економіки, промисловості, техніки, політики,

моди, туризму та ін. Саме в ці терміносфери у великій кількості “імпортується” найменування з англійської мови. Унаслідок розміщення англійських і американських військ на території Німеччини і завдяки численним програмам по обміну кількістю прямих мовних контактів зростає. На сьогодні англіцизми складають у німецькій мові основне ядро всієї запозиченої лексики. Вони знаходяться по суті на положенні інтернаціональної лексики, оскільки вживаються в багатьох мовах.

У процесі запозичення у дію вступають певні чинники. У німецькій лінгвістиці ці чинники групуються в два різновиди. Перший складають чинники, що ускладнюють запозичення. У першу чергу тут слід назвати неспівпадання фонетико-фонологічних систем двох мов: мови, яка запозичує, і мови-донора. Як правило, коли перша стадія запозичення завершена, запозичене слово перестає відповідати своїй початковій звуковій формі. Його початкові фонемні замінюються фонемами, відповідними їм в сприймаючій мові. Фонемно-графемна невідповідність також є серйозним чинником, перешкоджаючим запозиченню. Проблема полягає в тому, що одне і те ж слово не ідентифікується як таке, якщо не відбувається одночасного сприйняття його звукового і графічного образу. Як правило, не всі носії німецької мови здатні адекватно зрозуміти семантику англіцизму. Як показують лінгвістичні дослідження, для слова *Playboy* інформантами було запропоновано безліч різних варіантів значень, у тому числі “пилосос”, “засіб для догляду за меблями” та ін. Чим частіше зустрічається слово, тим більша вірогідність його адекватного розуміння.

Другу групу утворюють чинники, які сприяють запозиченню. Їх, у свою чергу, можна розбити ще на дві підгрупи, як це роблять вітчизняні дослідники, а саме: на екстралінгвістичні і внутрішньомовні. До екстралінгвістичних відносяться: – володіння іноземними мовами. У більшості шкіл як перша іноземна мова вивчається англійська. Крім того, для багатьох фахівців володіння англійською мовою як мовою ділового спілкування є професійною необхідністю.

Отже, добрі знання іноземної мови сприяють запозиченню англійських слів у початковій формі. У даний період запозичення іноземних слів, а особливо англійських, розглядається позитивно. Запозичення свідчать про активність держави на світовій арені і про її прогресивність.

Література:

1. Степанова М.Д., Чернышева И.И. Лексикология современного немецкого языка. – М.: Высшая школа, 1962. – С. 173.
2. http://www.apuzik.deutschesprache.ru/Woerter_aus_der_Fremde.html, електронний ресурс.
3. Studien zum Einfluss der englischen Sprache auf das Deutsche / Hrsg. Wolfgang Viereck. – Tübingen: Narr, 1980. – S. 940.
4. Galinsky H. Der anglo-amerikanische Einfluss auf die deutsche Sprachentwicklung der beiden letzten Jahrzehnte: Versuch einer systematischen Übersicht. Wortbildung, Syntax und Morphologie. – 1968. – S. – 67-81.

ТЕНДЕНЦИИ В НАЗВАНИЯХ ПРОФЕССИЙ

Ключевые слова: профессии/ professions, заимствования/ borrowing, сфера деятельности/ field of activity, ассоциативный эксперимент/ associative experiment.

Все профессии нужны, все профессии важны – однако потребность в тех или иных специалистах зависит от эпохи, поскольку то, что было востребованным сто лет назад, сегодня не имеет никакой ценности. Научно–технический прогресс не стоит на месте, и с развитием технологий исчезли с рынка труда ткачи, чистильщики обуви, сокольничие, придворные шуты и фонарщики. Извозчики превратились в таксистов, мытари – в налоговых инспекторов, половые стали официантами. Практически у каждой современной профессии есть своя интересная история.

Целью нашей работы является исследование языковых процессов и результатов количественного расширения и качественного обогащения наименований лиц по профессии в русском языке с учетом их семантики и структуры, в том числе с опорой на результаты ассоциативного эксперимента.

Проблема изучения новых названий профессий отражена в работах таких ученых, как М.А. Кронгауз, Л.Н. Боженко, И.И. Срезневский, Н.В. Юдина и др. Источником языкового материала служат словари и другие лексикографические источники (Словарь названий профессий А. Илюхина, Словарь новых слов русского языка под ред. Н.З. Котеловой, Толковый словарь русского языка конца XX в. под ред. Г.Н. Скляревской), профессиональные и статистические справочники; периодические и рекламные издания (газеты «Аргументы и факты», «Комсомольская правда», «Московский комсомолец»), Интернет, произведения публицистической литературы.

В Большой советской энциклопедии профессия рассматривается как род трудовой деятельности человека, владеющего комплексом специальных теоретических знаний и практических навыков, приобретённых в результате специальной подготовки, опыта и стажа работы [3, с. 211]. По мнению специалиста в области психологии труда Ю.В. Котеловой, профессия – это социальная характеристика человека, указывающая на его принадлежность к определенной категории людей, которые занимаются одинаковым видом трудовой деятельности [5, с. 27].

С изменением экономики меняются приоритетные сферы деятельности и возникает потребность в новых специалистах. Так, последнее время, пополнение русскоязычного толкового словаря иностранными словами происходит за счет наиболее востребованных за рубежом сфер, которые постепенно завоевывают позиции и в России. Одна из них – Интернет. Например, новая должность web-gardener входит в топ необычных профессий в России и мира, буквально переводится как «виртуальный садовник», человек, поддерживающий порядок на сайтах работодателя. Он должен обновлять старые страницы, менять внешний вид портала, «выпалывать» старые ссылки, размещать свежие. Кроме того, профессии не только рождаются и

умирают, они могут дробиться или, наоборот сливаться при определенном родстве между ними. В среднем жизнь одной профессии длится от 5 до 15 лет [2].

Новые профессии – термин, обозначающий совокупность профессий, появление которых на рынке труда связано, главным образом, с переходом России к смешанной экономике с соответствующей рыночной инфраструктурой. В числе других причин – внедрение новых технологий, существенное обновление функций работников в рамках должностей, формально сохраняющих прежние наименования. К ним относятся такие, как мерчендайзер, коучер, копирайтер, супервайзер, трейдер и др.

Существующие в настоящее время в русской лексике иноязычные слова пришли в нее в разное время из самых различных языков. И сейчас уже сложно выделить исконно русские слова от иноязычных. Иноязычные слова подвергались в процессе их освоения разного рода изменениям (фонетическим, морфологическим, семантическим), подчинялись законам развития русского языка, его функционально-стилистическим нормам [6, с.78]. В процессе ассимиляции (ассимиляцией называется приспособление заимствованных слов в фонетическом, грамматическом, семантическом и графическом отношении к системе принимающего их языка) иноязычные слова приспособляются к звуковой системе русского языка, подчиняются правилам русского словообразования и словоизменения, в той или иной степени утрачивая, таким образом, черты своего нерусского происхождения [4, с. 115].

Большинство новых названий профессий заимствованы из опыта зарубежных фирм. Можно выделить несколько тенденций в названии профессий: 1) именуют новую сферу деятельности (блогер), 2) отражают новые функции в имеющейся профессии (стилист), 3) представляют собой новые более модные названия уже имеющих профессий, русский аналог может иметь отрицательные коннотации в русском языковом сознании (клинингер).

Одним из способов понять, как современные носители языка реагируют на динамические процессы, происходящие в сфере наименований профессий, является ассоциативный эксперимент.

По мнению российского психолингвиста, профессора МГУ В.П. Белянина, на основе ассоциативного эксперименты, наиболее разработанной техники психолингвистического анализа семантики [1, с. 297], возможно: 1) понимание ассоциативного ряда усредненного респондента в современный период; 2) построение и анализ ассоциативных взаимосвязей между словами, поиск закономерностей; 3) формирование прямого и обратного ассоциативного словаря; 4) в дальнейшем результаты ассоциативных экспериментов могут иметь применение в самых разнообразных сферах деятельности человека – от реализации контекстного поиска в сети Интернет до составления наиболее убедительных рекламных текстов.

Для изучения исследуемой нами проблемы мы провели направленный ассоциативный эксперимент, суть которого в том, что испытуемому предлагается отвечать словом из ограниченной области (например, ответное слово должно быть синонимом или видовым понятием и т. п.). 30 респондентам в возрасте от 19 до 65 лет разных специальностей нужно было подобрать синонимы к названиям профессий, представленных в анкетах в электронном или письменном варианте.

Первая часть анкеты, как это принято, включает в себя социологические данные: возраст, пол, профессию. Во второй части респонденты отвечали непо-

средственно на вопросы анкеты. При анализе анкет мы учитывали возраст и социальное положение опрашиваемых, которое позволяет судить об уровне осведомленности разных категорий людей. Также использовали данные национального корпуса русского языка, которые представляют язык на определенном этапе его существования во всём многообразии жанров, стилей, территориальных и социальных вариантов. С помощью НКРЯ нетрудно проследить за хронологией постепенных языковых изменений – за появлением или постепенным угасанием определенных слов, конструкций или грамматических форм, поскольку тексты, входящие в корпус, датированы.

Рассмотрим наиболее интересные результаты эксперимента.

Мерчендайзер – товаровед (11), торговый представитель (6), менеджер (2), работник магазина (1), продавец (1), смотрящий, наблюдающий (1), торговый работник, располагающий товар определенным образом, способствующим его продаже (1). Частотность употребления в национальном корпусе РЯ – 8 (4 документа, 8 вхождений). Сфера употребления – художественная литература и публицистика.

Имиджмейкер – стилист (25), тот, кто создает образ (3), создание имиджа (1), создатель внешнего образа публичного человека (1). Частотность употребления в национальном корпусе РЯ – 11 (22 документа, 44 вхождения). Сфера употребления – художественная литература, публицистика, реклама.

Брадобрей – парикмахер (24), устаревшая. Частотность употребления в национальном корпусе РЯ – 14 (27 документов, 33 вхождения). Сфера употребления – художественная и учебно-научная литература, публицистика.

Парикмахер – стилист (17) цирюльник(1), создатель прически (1), брадобрей (1). Частотность употребления в национальном корпусе РЯ – 27 (351 документ, 677 вхождений). Сфера употребления – художественная и учебно-научная литература, публицистика.

Мажордом – дворецкий (9), управляющий домом (7), слуга (4), лакей (2), главный по дому (1). Частотность употребления в национальном корпусе РЯ – 25 (37 документов, 88 вхождений). Сфера употребления – художественная и учебно-научная литература, публицистика.

Общий результат опроса следующий: люди молодого поколения чаще всего не знают наименования таких профессий, которые в современном мире имеют новое название (экономка, брадобрей), некоторые профессии воспринимают с учетом новых функций (парикмахер) или изменения реалий (извозчик); старшее поколение не воспринимает названия новых профессий, например, таких как мерчендайзер, хостес, что свидетельствуют о том, что большинство новых наименований профессий еще не прижились, не стали общеупотребительными.

Таким образом, процесс освоения иноязычных слов русским языком обогащает наш родной язык, делает его еще более ёмким, выразительным и развитым. Это не только восприятие слов из других языков, а их творческое освоение на всех уровнях языковой системы, формальное и семантическое преобразование в соответствии с самобытными, исконными особенностями русского языка и высокой степенью его развития. Заимствование – один из активных процессов, характеризующих современное состояние русского языка. Ведущее место занимают проникновения из английского языка, внедряющиеся во все сферы русской речи. Особенно интенсивно

заимствование англицизмов происходит в интернациональных сферах. К ним относятся и названия профессий.

Литература:

1. Белянин В. П. Психолингвистика. – М.: Флинта, 2009. – 420 с.
2. Боженко Л.Н. Заимствованная лексика в современном русском языке – http://filologdirect.narod.ru/sra/sra_2006_19.html
3. Большая советская энциклопедия: в 30 т. / 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1969–1978. – 30 т.
4. Ивлева А.Р. Роль заимствований в лексике современного русского языка. – Ростов-на-Дону: Культура, 2003. – 115-120с.
5. Котелова Ю.В. Очерки по психологии труда. / Под ред. Е.М.Ивановой. – М.: Изд-во МГУ, 1986 . – 120 с.
6. Шанский Н.М. Лексикология современного русского языка. – М.: Высш. шк., 1973. – 152 с.

Чепурна З.В.

старший викладач
кафедри теорії, практики перекладу німецької мови,
Національний технічний університет України «КПІ»

Лисенко Г.Л.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики перекладу
німецької мови, Національний технічний університет України «КПІ»

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З ОНОМАСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У ПЕРЕКЛАДІ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

Ключевые слова: ономастикон, фразеологізм, фраза, ідентичність, трансформація, словосочетание, коментарий, інтернаціоналізм.

Key words: onomasticon, phraseologism, phrase, identity, transformation, word combination, commentary, internationalism.

З точки зору перекладу надзвичайно важливими є такі риси фразеологізму як ступінь смислової цілісності або роздільності його елементів, ступінь ясності або неясності мотивування, стилістичне забарвлення. Завданням перекладу є не копіювання елементів і структур оригіналу, а розуміння їхніх функцій і відтворення їх засобами рідної мови. Т.А. Козакова пропонує правила перекладу фразеологізмів, які суттєво полегшують переклад: 1) пошук ідентичної фразеологічної одиниці у мові перекладу; 2) переклад аналогічною фразеологічною одиницею; 3) калькування, по-слівний переклад; 4) подвійний, паралельний переклад фразеологізму, коли в одній фразі поєднуються фразеологічна одиниця (наприклад, наведена шляхом калькування) та пояснення переносного значення можливо у більш короткому вигляді; 5) переклад-пояснення переносного значення фразеологізму, трансформація сталого словосполучення у вільне; 6) використання тлумачних фразеологічних словників, а також і,насамперед, двомовних словників [4, 214].

Всі фразеологізми можна поділити умовно на: фразеологічні зрощення – це семантично неподільні фразеологічні одиниці, значення яких не впливає зі значень їх компонентів (ідіоми): *Bei Petrus abklopfen – померти*; фразеологічні єдності – це семантично неподільні фразеологічні одиниці, цілісне значення яких умотивоване значенням їхніх компонентів: *Das ist chinesisches für mich – Це для мене китайська грамота*; фразеологічні сполучення – це звороти в яких самостійне значення кожного слова є абсолютно чітким, але один з компонентів має зв'язане значення: *Berliner Blau – Берлінська лазур (фарба)* [3, 246]; фразеологічні вирази – це сталі за складом і вживанням семантично подільні звороти, які складаються повністю зі слів з вільним значенням. Фразеологічні вирази – це прислів'я, приказки, афоризми відомих політиків, письменників, діячів науки і культури: *Fern von Madrid – далеко від справжніх подій*.

Доречно також вслід за Виноградовим В.С. розділити сталі словосполучення на три великі групи: 1) лексичні фразеологізми – семантично співвіднесені зі словами, які понятійно аналогічні їм; 2) предикативні фразеологізми, це, як правило, закінчені речення, які закріпилися у мовленні у вигляді сталих формул. Тобто мова йде

про приказки, прислів'я, афоризми та інші сталі твердження, у яких відображаються трудовий, життєвий досвід народу, практична філософія та людська мудрість; 3) компаративні фразеологізми, які закріпилися у мові як сталі порівняння.

Фразеологічні способи відтворення у перекладі семантико-стилістичних функцій фразеологічної одиниці оригіналу можна застосовувати лише тоді, якщо у фразеологічних фондах мови-рецептора є одиниці, семантико-стилістичні функції яких адекватні тим самим функціям фразеологізмів оригіналу. Фразеологічні функції відтворення полягають у перекладі повними й частковими еквівалентами. При використанні фразеологічних еквівалентів зберігається весь комплекс значень перекладеної одиниці. У цьому випадку у мові перекладу існує образний фразеологізм, що співпадає за всіма ознаками з фразеологічною одиницею оригіналу. При використанні фразеологічних аналогів перекладач не може знайти фразеологічний еквівалент, він шукає у мові-перекладу фразеологізм з таким самим переносним значенням, хоча й таким, що базується на іншому образі. Використання відповідників цього типу забезпечує досить високу ступінь еквівалентності. Переклад фразеологічних одиниць пов'язаний з серйозними труднощами, тому особливо важливо, щоб перекладач добре знав основні типи фразеологічних відповідників та способи їх застосування [2, 178]. Більшість фразеологізмів – це ідіоматичні вирази, які характерні для певної мови. Але серед них є одиниці, у яких особливо чітко підкреслюється національна приналежність завдяки словам, що входять до складу та означають предмети та явища національної культури. [2, 179-180] Спираючись на лексикографічні джерела, можна довести, що група фразеологічних одиниць, спільних для німецької та української мови досить велика. Це передусім інтернаціоналізми міжстильового характеру, які виникли з подібності звичаїв, навичок людей у подібних умовах, під час аналогічної виробничої діяльності, нарешті, як наслідок однакового ставлення до певних явищ і подій.

Інколи варто застосовувати метод фразеологічного калькування, імітацію форм вислову оригіналу. Метод калькування пов'язаний з поняттям без еквівалентної фразеології, яка часто передає національну специфіку мови. При відтворенні без еквівалентної лексики доречно інколи використовувати додатково перекладацький коментар. Дослідження показали, що описовий переклад застосовують найчастіше при відтворенні семантики національно самобутніх висловів, своєрідних мовних реалій, які мають відношення до способу мислення народу, способу його розуміння навколишнього світу, способу його висловлювання. Не можна ототожнювати описовий переклад з декомпресією, під якою в перекладознавстві розуміють певне лінійне розширення тексту при перекладі з метою відтворення денотативних та конотативних сем слова чи вислову оригіналу або за рахунок експлікації формально невираженої інформації тексту мови-джерела. Розбіжність між ними в тому, що обов'язковою передумовою декомпресії є лінійне розширення тексту, а описовий переклад може здійснюватися і без розширення тексту [1, 121].

Література

1. Р.П. Зорівчак. « Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія»/ Зорівчак, Р.П., Львів, Вища школа, Вид.-во при Львівському університеті, 1983, 160с.
2. В.Н.Комисаров. Современное переводоведение. Курс лекций./ В.Н.Комисаров – М.,:ЭТС. – 2000, 192.

3. М.П. Кочерган. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти./ М.П. Кочерган – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 368 с. (Альма-матер)
4. Т.А. Казакова Практические основы перевода, / Т.А. Казакова, Санкт-Петербург, 2002, 320с.

НОМИНАЛІЗАЦІЯ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Номіналізація є предметом пильної уваги дослідників, оскільки процеси номіналізації у сучасних мовах настільки активні та значущі як засіб мовної номінації, що вивчення їхніх різнобічних аспектів функціонування стає ключовим завданням. Номіналізація базується на формальних і глибинних зв'язках іменника та дієслова. Парадигматично протиставлені частини мови – дієслово та іменник – не є антиподами, їм властиві не лише зовнішні формальні зв'язки, а й зв'язки внутрішні, глибинні, які виявляються у можливості їхньої взаємозаміни в мовленнєвому потоці [3; 106].

Актуальність дослідження іменникових фраз зумовлена тим, що вони мають загальномовний характер, адже поширені не тільки в публіцистичному, а й у діловому й науково-технічному стилях мовлення, де забезпечують успішну комунікацію та відповідають вимогам та потребам науково-технічної доби, а також у художніх текстах і розмовній мові, та, власне, належить до універсальних способів творення мовних номінативних одиниць, котрі використовуються для побудови тексту загалом.

Об'єкт дослідження – номіналізовані структури науково-технічних текстів німецької та української мов на прикладі описів формул патентних виробів.

Предмет дослідження – явище номіналізації, основні характеристики, різновиди та умови застосування трансформації номіналізації в німецько-українському напрямку перекладу.

Теоретичне значення дослідження полягає у розкритті особливостей явища номіналізації в німецькій мові, у виявленні способів номіналізації окремих лексичних одиниць.

Практичне значення полягає в можливості використання результатів проведеного дослідження при перекладі науково-технічної літератури як студентам лінгвістичних факультетів так і технічних. Досліджений матеріал може послужити лінгвістам та науковцям основою для подальшого дослідження явища номіналізації.

Методи дослідження – в роботі застосовано перекладознавчий, контрастивно-лінгвістичний, трансформаційний методи, а також елементи морфологічного, словотвірного, стилістичного аналізу.

Найпродуктивнішим типом субстантивації в німецькій мові є творення іменника від дієслова, а саме субстантивація інфінітива дієслова: *schreiben – das Schreiben, besprechen – das Besprechen*. Практично кожен інфінітив німецької мови може бути субстантивованим. Субстантивовані інфінітиви належать до середнього роду, відмінюються за сильним типом. Субстантивовані інфінітиви, як правило, не мають форми множини, що обумовлено їх семантикою. [2; с. 103].

Описуючи мовні трансформації, які зустрічаються при перекладі природно-мовних конструкцій з німецької мови на українську в науково-

технічних текстах, можна помітити, що центральне місце займає трансформація номіналізації[3; с. 65].

Порівнюючи німецькі науково-технічні тексти описів оригіналу з українськими текстами перекладу частіше спостерігаються випадки вербалізації українських структур, ніж в німецькій мові[1; с. 58].

В німецькій мові існують такі типи трансформації номіналізації :
прийменниково-номінативна (Wasserbehälter – ємкість для води);
ад'єктивно-номінативна (mit breiter Fläche – з широкою площею);
структурно-вербальна (der ... bezeichnet – що показує).

Найбільш частотними українсько-німецькими трансформаціями є дієслівно-іменні трансформації. У різних типах текстів домінують певні типи перетворень. Зокрема, найбільш поширеним є перетворення складових віддієслівних іменників (німецька мова) у фразові номінативні структури (українська мова) [4; с. 102].

Література

1. Кияк Т.Р. Теорія і практика перекладу. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 240 с.
2. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. – Київ, 2002. – 213с.
3. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 512с.
4. Степанова М.Д., Фляйшер В. Теоретические основы словообразования в немецком языке. – М.: Высшая школа, 1984. – 264с.
5. Sager J. Die Übersetzung im Kommunikationsprozeß. – Heidelberg, 1994. – 165 S.

ОСОБЛИВОСТИ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ПОЛІТИЧНИХ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ТА ГАЗЕТНИХ ПОВІДОМЛЕННЯХ

Ключові слова: політичний медіа-дискурс, фразеологічна одиниця, еквівалент, комунікація / **Key words:** political media-discourse, phraseological unit, equivalent, communication.

На сучасному етапі розвитку суспільства зростає значення політичної комунікації, оскільки в умовах демократичного соціального устрою питання влади відкрито обговорюються, і вирішення багатьох політичних проблем залежить від того, наскільки адекватно ці проблеми будуть інтерпретовані. Відомо, що у політиків мінімізовані можливості підтримування постійного контакту з населенням, саме тому політична комунікація переважно опосередкована дискурсом ЗМІ. Політичний дискурс із лінгвістичної точки зору досліджують відносно недавно, тому політична лінгвістика на сьогоднішній день ще не виділена в окрему дисципліну, але є своєрідним міждисциплінарним полем дослідження мовознавців і політологів.

У політичному медіа-дискурсі є чимало методів та засобів впливу на читача, і фразеологізми, або фразеологічні одиниці, вважаються одними з найпотужніших серед них.

Відомо, що фразеологічні одиниці привертають увагу читачів, наближують досить складний для сприйняття текст до аудиторії будь-якого рівня, поглиблюють зміст, надають додаткові відтінки темі, що висвітлюється, та гумористичне, сатиричне звучання. Побудовані на ментальних особливостях, спільному історичному досвіді, фразеологічні одиниці в політичному дискурсі ЗМІ сприяють спільності думок у сприйманні та розумінні інформації.

За визначенням О.О. Селіванової, фразеологізми (або фразеологічної одиниці) – це стійкі, зв'язані єдністю змісту, постійно відтворюванні в мовленні словосполучення або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю, експресивністю, а також стійкістю, відтворюваністю та ідіоматичністю [6, с. 641]. А ось політична фразеологія може бути визначена як сукупність будь-яких фразеологічних одиниць, в семантичній структурі яких сема “політичний” є обов'язковою, як у тексті оригіналу, так і в тексті перекладу [1, с. 183-184]. Наприклад: *seabiscuit candidate* – темна конячка, *blue district* – регіон, який підтримує демократів, *global terrorism* – міжнародний тероризм, *megaphone diplomacy* – “мегафонна дипломатія” (коли перемовини між двома країнами ведуться у ЗМІ) [7] тощо. Основним критерієм приналежності словосполучення до політичного фразеологізму ми вважаємо регулярність та частотність його вживання в текстах політичного медіа-дискурсу.

У політичному мовленні використовуються як звичні для повсякденного обігу фразеологічні одиниці, так і специфічні новоутворення. Наприклад, нормативні варіанти фразеологізму – *to hit the nail on the head* та *to hit the right nail on the head* були

перезфразовані у наступній цитаті, що призвело до фразеологічного новоутворення: "The Times' Singapore Correspondent in 1942, in a famous dispatch, struck the nail on the head". Також розглянемо ще один приклад фразеологічного новоутворення: у політичному тексті використовується оказіонально усічене прислів'я – *voice of the people is the voice of God* "глас народу – глас божий": "Rally will be voice of the people" [2].

Завдання політичних фразеологізмів полягає в аргументуванні, точному і систематичному викладі наукових проблем з метою описати, визначити й пояснити явища природи і суспільно-політичного життя, передати суму знань, ґрунтовно викласти результати досліджень. А із прагматичного боку найбільш важливими лексичними елементами політичного медіа-тексту є такі, які завдяки своїй системній, мовній сутності здатні давати оцінку людям та їхній діяльності. Такими засобами в англомовній політичній медіа-сфері є фразеологічні одиниці [4, с. 36-37].

Відомо, що переклад фразеологізмів – це особлива проблема, адже передати їх слово в слово зазвичай вкрай важко тому, що вони являють собою єдиний образ. Саме тому і виникає необхідність їх розгляду в якості єдиного семантичного цілого, особливо в політичному медіа-дискурсі. А заміна фразеологічних одиниць словами в прямому значенні може спричинити зникнення атмосфери звичних для читача образів.

О. Кунін визначає наступні способи перекладу фразеологічних одиниць: повний еквівалент, частковий еквівалент (контекстуальний), калькування (послівний переклад) та описовий переклад [3, с. 4-13]. Таким чином, перший спосіб перекладу політичних фразеологічних одиниць – *повний еквівалент* – коли англійський фразеологізм співпадає з українським відповідником за значенням, образністю, лексичним складом та граматичною структурою. Існує порівняно невелика кількість моноеквівалентних фразеологізмів (наприклад, приказки, біблеїзми, крос-культурні явища і т.п.). Наприклад: *to be in the seventh heaven* – бути на сьомому небі.

Другий спосіб перекладу фразеологізмів – це *частковий еквівалент*, коли за умови єдиного стилістичного спрямування фразеологізмів існують певні граматичні чи лексичні відмінності їх вираження. До них ми віднесли такі фразеологізми, як: *political umbrella* – *політичне прикриття*; *climb from the swamp to the stars* – *пройти шлях з низів нагору*. Але навіть за наявності часткового еквіваленту в мові перекладу, все одно важко сповна зрозуміти значення деяких сучасних фразеологічних одиниць політичного медіа-дискурсу. У політичних медіа-текстах також використовуються і традиційні фразеологізми, які перекладаються частковим еквівалентом (наприклад, *lay down the gauntlet* – *кидати виклик*), і можуть використовуватись як у своєму прямому значенні, так і набувати дещо зміненого значення відповідно до контексту. Наприклад, у реченні *Palin could also be laying down the gauntlet for a presidential run*, фразеологізм не можна перекласти його прямим значенням кидати виклик – потрібно застосовувати *описовий переклад* – *Пейлін ймовірно прийматиме участь у передвиборчих президентських перегонах* [8., с. 226-228].

Третім способом перекладу фразеологічних одиниць є калькування, тобто послівний переклад у випадку, коли не варто втрачати образ, що містить в собі фразеологізм. Але незважаючи на те, що образність фразеологічної одиниці при послівному перекладі зберігається, все одно необхідно давати пояснення незнайомих

для нас реалій, наприклад: *megaphone diplomacy* – “мегафонна дипломатія”, коли перемовини між двома країнами ведуться у медіа; *teflon politician* – “тефлоновий політик”, політик, який не реагує на обвинувачення чи критику.

Четвертим способом перекладу фразеологізмів в політичному медіа-дискурсі є описовий переклад, завдяки якому значення фразеологічної одиниці передається вірно, але образність оригіналу втрачається: *shirt-sleeved government* – безвідповідальний уряд; *red state* – штат, який підтримує республіканців; *coalition of the willing* – країни, які підтримали війну США проти Іраку у 2003 році. Варто додати, що це найпоширеніший за кількістю прикладів спосіб перекладу сучасної політичної фразеології, оскільки перекладачеві набагато простіше описати невідомий широкому загалу образний іноземний вислів, ніж намагаться створити власний образний еквівалент, який має бути настільки влучним, щоб його почали використовувати у повсякденному житті. Але при використанні описового перекладу втрачається “родзинка” англійського фразеологізму, а, можливо, і його приховане значення, підтекст. Через це не варто зловживати використанням описового перекладу, або ж, принаймні, поєднувати його за можливості із калькуванням [5, с. 105-107].

Отже, переважна більшість фразеологічних одиниць позначають специфічні суспільно-політичні реалії або є новоутвореннями політичних та громадських діячів. Спосіб перекладу частковим еквівалентом можна використати в тому випадку, якщо сучасний фразеологізм утворений на основі традиційної, знайомої широкому загалу фразеологічної одиниці (наприклад, шляхом заміни одного з її компонентів), і перекласти її так само, змінивши певний компонент у знайомому фразеологізмі вже в мові перекладу. Найоптимальнішим способом перекладу сучасної англійської політичної фразеології в медіа-дискурсі в українській мові є поєднання калькування й описового перекладу, що дозволяє перекладачеві зберегти образність висловлювання й розкрити його значення в повній мірі [5, с. 108-111].

Література:

1. Горчак О. Синтактико-стилістичні показники прагматичної спрямованості англійської політичної риторики / О. Горчак // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. – 2009. – Вип.11. – С. 182-187. – (Серія “Філологічна”).
2. Елікашвілі М.З. Структурно-семантичні особливості англійських лексичних та фразеологічних неологізмів суспільно-політичної сфери та засоби їх адекватної передачі українською мовою: дипл. роб. на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст»: 7.030507 / М. З. Елікашвілі; Горл. інститут іноземних мов. – Горлівка, 2012.
3. Кунин А. О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре / А. Кунин // Тетради переводчика. – М., 1964. – № 2. – С. 3-16.
4. Паламарюк А.Д. Сталі вирази в заголовках англійських статей / А.Д.Паламарюк // Теоретичні і методологічні проблеми дослідження мови. – 2010. – С. 36-41. – (Філологічні науки).
5. Поповська К. О. Сучасна англійська політична фразеологія та способи її передачі українською мовою / К. О. Поповська. – К: КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2012. – С. 446-452.

6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2006. – 716 с.
7. CNN News Online. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edition.cnn.com>
8. Sarah Palin Acceptance Speech – RNC – 3 September 2008 Campaign. – Режим доступу: http://uspolitics.about.com/od/campaign2004/a/quatable_dnc.htm

Сереброва Л.М.

старший викладач, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», факультет лінгвістики

Павловська Л.І.

старший викладач, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», факультет лінгвістики

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ В АСПЕКТІ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВИЧОК ЧИТАННЯ

Ключові слова/ Keywords: лексико-граматичні особливості/ lexico-grammatical feature; читання/ reading; іноземна мова/ foreign language.

Багато фахівців, які працюють з текстами на іноземних мовах, висловлюють незадоволення своїми вміннями читати на іноземній мові. При цьому вони зауважують, що процес такого читання часто потребує значно більше часу та зусиль, ніж робота з текстами такого ж обсягу на рідній мові. Така ситуація зменшує мотивацію до читання книг іноземною мовою, що може призвести до втрати важливої інформації, ослаблення загальних уявлень фахівця про особливості мислення та культури представників зарубіжних країн, до зниження рівня володіння іноземною мовою в цілому. Аналогічна проблема стосується і оптимізації читання науково-технічних текстів німецькою мовою.

Як правило, читач науково-технічної літератури намагається наблизити свій рівень читання іноземною мовою до рівня читання рідною мовою. В деяких випадках виникає бажання прискорити процес читання до рівня вище середнього, що може бути досягнуто за допомогою методів швидкочитання [2]. Підвищити рівень читання можливо також за допомогою доброго знання особливостей німецької мови. Оскільки оволодіти досконало (на рівні рідної мови) іноземною мовою дорослим читачам складно (іноді починають вивчати мову вже в дорослому віці, коли не завжди є достатньо часу, відсутня відповідна мовна середа і практика мовлення тощо), відсутність вказаних умов намагаються компенсувати за рахунок розвитку навичок швидкочитання [2]. В даній статті ми не ставимо перед собою мети розглянути особливості оволодіння швидкочитанням на іноземній мові у такий спосіб, коли читач здобуває відповідні навички завдяки психологічній і фізіологічній організованості [2, с.165]. В цій роботі ми розглядаємо як один із засобів оптимізації читання науково-технічних текстів німецькою мовою додаткове поглиблене вивчення фахівцями найбільш типових лексичних та синтаксичних особливостей таких текстів, які ускладнюють, як правило, процес читання. Ці специфічні ознаки вивчаються з метою формування вмінь впізнання, аналізу та розуміння складних побудов тексту, а також навичок (автоматизації) сприйняття деяких складних структур.

В даній роботі розглядаються особливості німецьких науково-технічних текстів, які можуть ускладнювати процес читання. До основних їх характеристик належить значна відмінність або навіть відсутність подібних структур в українській мові, атакож громіздкі синтаксичні структури в конкретних текстах, які можна пояснити

різними причинами, наприклад, прагненням авторів до компресії тексту, відсутністю або недосконалістю редакторської обробки тексту, недостатньою літературною підготовкою автора, зокрема, для письмового оформлення нових складних ідей.

Структури німецьких науково-технічних текстів, які ускладнюють процес читання, розглядаються в спеціальній літературі з синтаксису німецької мови [1; 3; 4]. До особливостей німецьких науково-технічних текстів, які створюють відповідні труднощі в процесі читання, належить разом з складносурядними реченнями з кількома підрядними реченнями і, так званий, номінальний стиль (Nominalstil), для якого типовим є нагромадження іменників, імен дії, що може бути незрозумілим для читача, викликати питання [4, с.77]. Використання «номінального стилю» на думку багатьох дослідників характеризує висловлювання з фактичної точки зору. Вважається, що «номінальний стиль» є характерним для наукового стилю та мови установ (Behördendeutsch) та ускладнює в будь-якому випадку сприйняття, оскільки номінальні конструкції менш наочні, гнучкі, інформативні, ніж відповідні за змістом підрядні речення [4, с.77-78].

Наведемо приклад речення, яке, на наш погляд, можна назвати типовим для «номінального стилю»: «Durch die in den Richtlinien festgelegten Arbeitsschriften wird die Entscheidungsfreiheit der an dem Vorgang Beteiligten eingeschränkt» [4, с.78]. Така конструкція, як бачимо, обтяжена поширеними означеннями, що зменшує її обсяг, але ускладнює сприйняття. Поширені означення, які часто зустрічаються в німецьких науково-технічних текстах, мають різні типи і являють собою додаткову складність для впізнавання та розуміння, особливо якщо іменник, до якого вони належать, знаходиться у непрямому відмінку [1; 4]. Для німецьких науково-технічних текстів також є характерним часте використання Partizip II. Це пов'язано зі змістом наукової літератури, в якій передаються не поодинокі факти та ознаки, а систематичні явища [4; с.111]. Також німецькі тексти науково-виробничої тематики відзначаються вживанням довгих складних слів, сприйняття форми яких є незвичним для представників російської та української мови. Вже тільки ця властивість таких слів потребує спеціальної підготовки читача, який бажає оптимізувати процес читання. Крім того, такі слова можуть бути відсутніми у загальних та спеціальних словниках, оскільки в деяких випадках вони утворюються вільно, що також потребує спеціальних навичок їх сприйняття та розуміння.

Висновок

Для оптимізації читання науково-технічних текстів німецькою мовою поряд з іншими засобами потрібна спеціальна підготовка читача-спеціаліста до сприйняття складних лексичних та синтаксичних структур, для чого необхідне створення спеціальних вправ, які допомагатимуть формуванню вмінь та навичок сприйняття подібних явищ окремо та у складі відповідних текстів.

Література

1. Граматичні основи перекладу німецьких фахових текстів/ В.Т. Воробйов, І.П. Косинські, О.М. Турчак; Дніпропетровський ун-т економіки і права.- Дніпропетровськ: вид-во ДУЕП, 2005. – 252 с.
2. Козловский О.В. Скорочение: современные методики обучения. – Донецк: ООО ПКФ «БАО», 2004. – 304с.

3. Косилова М.Ф. Путеводитель по немецкому предложению: пособие по переводу научных текстов по химии. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1971. – 196с.
4. Шарина Е.В. Причастные обороты и их синонимы в современном немецком языке (на материале научно-технического и делового стилей): монография. – М.: Спутник+, 2003. – 126с.

